MUÂZ B. CEBEL'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİYLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN ŞEKİL YÖNÜNDEN TAHLİLİ

SEMA GÜL

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Temel İslam Bilimleri
Anabilim Dalı
Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ

2015

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

MUÂZ B. CEBEL'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİYLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN ŞEKİL YÖNÜNDEN TAHLİLİ

(CRITICISM OF THE NARRATIONS OF SENDING MUÂZ B. JABAL TO YEMEN IN TERMS OF FORM)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sema GÜL

Danışman: Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ

GÜMÜŞHANE

Haziran, 2015

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ danışmanlığında, Sema GÜL tarafından hazırlanan "Muâz b. Cebel'in Yemen'e Gönderilmesiyle İlgili Rivâyetlerin Şekil Yönünden Tahlili" başlıklı çalışma, ……… tarihinde yapılan savunma sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak Kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi (Başkan):
Doç. Dr. Selami ŞİMŞEK İmza:

Jüri Üyesi (Danışman):
Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ İmza:

Jüri Üyesi:
Yrd. Doç.Dr. Mustafa Öztoprak İmza:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

. . / . . / . . .

Doç. Dr. Bayram NAZIR
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Muâz b. Cebel’in Yemen’e Gönderilmesiyle İlgili Rivâyetlerin Şekil Yönünden Tahlili” başlıklı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onunrumla doğrularım.

Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylıyorum.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

☐	Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
☐	Tezim sadece Gümüşhane Üniversitesi yerleşkesinden erişime açılabilir.
☐	Tezimin ….. yıl süreyle eirşime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım taktirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

. . . / . . . / . . . .

İmza

Öğrencinin Adı Soyadı: Sema GÜL

ÖNSÖZ

Bazı konuların müstakil olarak incelenmesi, detayların daha belirgin şekilde ortaya çıkmasını ve bilginin gelişmesini sağlamaktadır. Hadis ilmi, son zamanlarda belirli bir rivâyet üzerine yapılan derinlemesine çalışmalarla sürekli gelişip zenginleşmektedir.

Sahabiler, Hz. Peygamber'i üstlendiği İslam davasında hiçbir zaman yalnız bırakmamışlardır. Böylece Kur'an-ı Kerim'de Allah (c.c.)'ın, hadislerde ise Rasûlüllâh'ın övgüsüne mazhar olmuşlardır. Hz. Peygamber'in "*O, mahşere âlimlerden bir adım önce gelecektir*" müjdesini verdiği Muâz b. Cebel (r.a.) de gerek Hz. Peygamber döneminde gerek sonrasında yaptığı vazifeler ve elde ettiği muvaffakiyetlerle adını İslam Tarihine yazdırmış seçkin sahabilerden biridir.

Bu çalışmada, Muâz b. Cebel'in hayatını ve Yemen'e giderken Hz. Peygamber'in ona yaptığı öğütlerini içeren rivâyetleri inceledik. Bir giriş ve iki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, Muâz b. Cebel'in hayatını inceledik. İkinci bölümde ise Yemen'e gönderilmesiyle ilgili rivâyetleri konularına göre tasnif ederek metin eksenli bir analize tabi tuttuk. Rivâyetleri detaylı olarak inceleyip daha kolay anlaşılmasını hedefledik. İncelediğimiz rivâyetleri ilk dönem kaynaklarından başlayarak sonraki döneme doğru kronolojik bir sıra içerisinde zikretmeye özen gösterdik. Sıralamayı yaparken daha çok h. III. asır öncesi kaynaklardan istifade etmeye çalıştık. İncelediğimiz bir rivâyetin erken dönem kaynaklarında yer almaması durumunda sonraki dönem kaynaklarına müracaat ettik.

Bu çalışma bize, bir taraftan Muâz b. Cebel hakkında daha detaylı bir bilgiye sahip olma imkânı sağlarken, diğer taraftan Hz. Peygamber'in Yemen'e gönderirken ona yaptığı öğütlerini içeren rivâyetleri yakından inceleme fırsatı sunmuş, aynı zamanda tarih ve biyografi eserlerini, temel hadis kaynaklarını ve ricalini daha detaylı tanımamıza vesile olmuştur.

Tezimizin konu seçiminden bitimine kadar değerli görüş ve önerileriyle daima katkıda bulunan danışmanım Doç. Dr. Ali KUZUDİŞLİ hocama, tez döneminde bilgi ve birikiminden istifade ettiğim Yrd. Doç. Dr. Selahattin FETTAHOĞLU hocama şükranlarımı sunarım. Eğitim hayatım boyunca maddi manevî desteklerini benden esirgemeyen aileme ve yardımını her daim hissettiğim Ayten FERAH ile Emine YILMAZ'a da ayrıca teşekkür ederim.

Gümüşhane-2015

Sema GÜL

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI..II

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI III

ÖNSÖZ..IV

ÖZET.. VIII

ABSTRACT...IX

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ...X

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUÂZ B. CEBEL'İN HAYATI ve HADİS İLMİNDEKİ YERİ 3

1.1. Muâz b. Cebel'in Hayatı...3

1.1.1. Doğumu, Nesebi ve İslam'a Girişi...3

1.1.2. Yemen'e Gönderilmesi 5

1.1.3. Yemen'e Kaç Kez Gittiği Meselesi 7

1.1.4. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Muâz b. Cebel 9

1.1.5. Vefatı...11

1.2. İslam'a Hizmetleri ve Hadis İlmindeki Yeri 12

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUÂZ B. CEBEL'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİYLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN ŞEKİL YÖNÜNDEN TAHLİLİ 16

2.1. Hz. Peygamber'in Muâz'a Nasıl Hükmedeceğini Sorması 16

2.2. Hz. Peygamber'in Muâz'a "Belki Bir Daha Görüşemeyeceğiz" Demesi 19

2.3. “Sen Ehl-i Kitap Bir Kavme Gidiyorsun” Rivâyeti 21

2.4. “Samimi Ol ve İznim Olmadan Birşey Yapma!” Rivâyeti 26

2.5. Hz. Peygamber’in Muâz’a Zekât Alması Konusunda Öğütte Bulunması 27

2.6. Muâz’ın Hz. Peygamber’den Öğüt İstemesi 35

2.7. “Kolaylaştırın Zorlaştırmayın” Rivayeti 38

2.8. Muâz’ın Yemenlilere Hitabı 47

SONUÇ 51

KAYNAKÇA 53

EK: 58

ÖZGEÇMİŞ 90

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MUÂZ B. CEBEL'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİYLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN ŞEKİL YÖNÜNDEN TAHLİLİ

Sema GÜL

2015-X+92 sayfa

Gerek hukukî gerekse edep ve ahlakla ilgili metinlerde Muâz. b. Cebel'in Yemen'e gönderilişine sıkça atıfta bulunulmaktadır. Hadis kitaplarında da aynı konuyla ilgili farklı rivâyetler yer almaktadır.

Muâz b. Cebel'in Yemen'e gönderilişini anlatan rivâyetler, birbirinden farklı zengin bir içeriğe sahiptir. Bunların bazılarında zekâtla ilgili hükümler yer alırken, bazılarında ise çeşitli öğütler bulunmaktadır. Konuyla ilgili rivâyetler, içeriklerine göre sekiz grupta incelenmiştir. Onlardan her birinin temel özellikleri ve kaynakları hakkında bilgi verilmiş, metinler arasındaki temel farklılıklar belirtilmeye çalışılmıştır.

Muâz'ın Yemen'e gönderilişini konu edinen rivâyetlerin çok çeşitli olması, onun Yemen'e birden fazla gönderilmiş olabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte rivâyetlerin farklılaşmasında râvî faktörünün etkisini de göz önünde tutmak gerekir.

Bu tezde Muâz b. Cebel'in Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen rivâyetlerin tahrici, metin tasnifi ve tahlili yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Muâz b. Cebel, Yemen, Hadis Tenkidi, İ'tibar, Analiz.

ABSTRACT

MASTER THESIS

CRITICISM OF THE NARRATIONS OF SENDING MUÂZ B. CEBEL TO YEMEN IN TERMS OF FORM

Sema Gül

2015, X+92 page

In both legal and decency and morality texts, sending Muâz b. Jabal to Yemen is often cited. Also in hadith books, there are different narrations about the same subject.

Narrations thet telling the sending of Muâz b. Jabal to Yemen have a content which is rich and different from each other. While deliverances about zakat take part in some of them, the others contain various advices. Narrations about the subject are investigated in eight groups according to their contents. Information is given about the key features and the sources of each of these groups and the key differences between texts are tried to investigated.

Narrations about sending Muâz b. Jabal to Yemen are various so this shows us that he might have been sent to Yemen more than once. However, the effect of the person who told these narrations should be taken into consideration about the changing of narrations.

In this thesis, I searched the narrations contained that Muâz b. Jabal was sent to Yemen by the Prophet, classified and analyzed them.

Key Words: Muâz b. Jabal, Yemen, The criticism of The Prophet Muhammad’s Sayings, İ’tibar, Analysis.

KISALTMALAR VE SİMGELER LİSTESİ

Kısaltma	Kısaltma Açılımı
a.s.	: Aleyhisselam
a. g. e.	: Adı geçen eser
a. g. m.	: Adı geçen madde
b.	: ibn, bin
B. k. z.	: Bakınız
c. c.	: Celle Celalüh
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
h.	: Hicri
hds. no	: Hadis numarası
H.z.	: Hazreti
m.	: Miladi
r. a.	: Radıyallâhu anh
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
t. y.	: Tarihi yok
t. h. k.	: Tahkik eden
v.	: Vefat
vd.	: ve diğerleri
yay.	: Yayınları
ysz.	: Yayın yeri bilinmiyor

GİRİŞ

I. Çalışmanın Amacı

Hadisi doğru anlayıp yorumlayabilmek için onun metnini tespit ve tahlil etmek son derece önemlidir. Metin eksenli ortaya çıkan problemlerin temelinde çoğunlukla râvî faktörü yer almaktadır. Bir râvînin idrak kabiliyeti, yaşadığı çevre, bulunduğu ortam, rivâyeti almada ve nakletmede gösterdiği titizlik derecesi doğrudan ya da dolaylı olarak metnin sıhhatine etki eden faktörlerdir. Sözü eksik veya yanlış anlayan; Rasûlüllâh (s.a.s)'a ait olan bir uygulamayı yanlış yorumlayan; ya da tam olarak anlayamadığı için farklı bir hüküm çıkaran râvînin bu durumu rivâyetine yansıtması kaçınılmazdır.

Sahabe, Hz. Peygamber'den duydukları sözleri diğerlerine nakletme konusunda mümkün olduğunca titiz davranırdı. Şüphesiz onlar; "*Kim bana bile bile yalan isnad ederse cehennemdeki yerine hazırlansın*", hadisinin idrakinde olan kimselerdi. Ancak bazı rivâyetler günümüze ulaşırken bir takım değişimler geçirmekten tamamen korunmuş değildir. Nitekim insanoğlunun fıtrî bir özelliği olan unutma, yanılma ve benzeri durumların râvîlerde de görülmesi garip karşılanmamalıdır.

Bu çalışmanın amacı; Kurân'ın ilk muhataplarından olup İslam'a hizmetleriyle tanınan Muâz b. Cebel'in Rasûlüllâh tarafından Yemen'e gönderilişiyle ilgili rivâyetlerin tespit ve tahlil edilmesidir. Tespit edilen rivâyetler muhtevalarına göre bir tasnife tabi tutularak kısımlar halinde incelenmiştir. Aynı konu başlığı altında toplanan rivâyetler karşılaştırıldığında aralarındaki farklı ifadeler dikkatimizi çekmiştir. Bu durum bizi rivâyetleri Hz. Peygamber'in öğütleri bağlamında parçalara ayırarak incelemeye sevk etmiştir. Böylece rivâyetlerde yer alan ifadelerin tahlil edilmesi ve daha güzel anlaşılması hedeflenmiştir.

II. Kapsamı ve Kaynaklar

Bir giriş ve iki bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde İslam'a hizmet eden sahabilerden biri olan Muâz b. Cebel'in biyografisine yer verilmiştir. Genç yaşta

Müslüman olmuş ve Rasûlüllâh'a İkinci Akabe Biatı'nda (m. 622) biat etmiş olan Muâz'ın İslam adına yaptığı hizmetler, Hz. Peygamber'in onu Yemen'e göndermesi gibi ulvî bir görevle karşılığını bulmuştur.

Kur'an ayetlerinde olduğu gibi hadislerde de parçacı yaklaşımdan kaçınıp aynı konudaki rivâyetleri bir arada görüp değerlendirdikten sonra bir sonuca varmak, daha sağlıklı bir yoldur. Çalışmamızın ikinci bölümünde bu ilkeyi de göz önünde bulundurarak Muâz b. Cebel'in Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen rivâyetlerin metin eksenli bir tahlili yapılmıştır. Rivâyetler, ilgili oldukları konular göz önünde bulundurarak ayrı ayrı tasnif edilen başlıklar altında toparlanıp Rasûlüllâh'ın Muâz'ı Yemen'e gönderirken ona yaptığı tavsiyeler ve verdiği emirler bağlamında kısımlara ayrılarak incelenmiştir. Her rivâyet kendi içerisinde bir giriş ve Rasûlüllâh'ın öğütleri kısımları olmak üzere iki ana bölüm ihtiva etmektedir. Takip edilen bu yöntemle rivâyetleri daha doğru yorumlayıp onları bir bütünlük içerisinde vermek hedeflenmiştir.

Sonuç bölümünde ise, Muâz b. Cebel'in kısa biyografisine değinilerek onun Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen rivâyetler hakkında genel bir değerlendirme yapılmış ve rivâyetlerin asılları eklenmiştir.

Çalışmamızda hadis kaynaklarını tarama yöntemi takip edilmiştir. Muâz b. Cebel'in hayatıyla ilgili bilgilerin verildiği birinci bölüm yazılırken özellikle İbn Sa'd (v. 230/884)'ın *Tabakât*'ı, Zehebî (v. 748/1071)'nin *Siyeru-A'lâmi'n-Nubelâ*'sı, Ebû Nuaym el-Isbehânî (v. 430/1038)'nin *Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ'*sı en çok başvurduğumuz Tabakât eserlerindendir. Rivâyetlerin tahlilini yaptığımız ikinci bölümü yazarken, özellikle Abdurrezzak (v. 211/827) ve İbn Ebî Şeybe'nin (v. 235/849) *Musannef*'leri Ebû Dâvud et-Tayâlisî (v. 204/819), Bezzâr (v. 292/905) ve Ahmed b. Hanbel'in (v. 241/855) *Müsned'*leri Ebû Dâvud'un (v. 275/889) *Sünen'*i İbn Huzeyme (v. 311/924), İbn Hibban (v. 354/965), Buhârî (v. 256/870) ve Müslim'in (v. 261/875) *Sahîh*'leri, Taberânî'nin (v. 360/971) el-*Mu'cemu'l-Kebîr, el-Mu'cemu'l-Evsat, el-Mu'cemu's-Sağîr* ve *Müsnedü'ş-Şâmiyyîn'*i ve Hâkim en-Nîsâbûrî'nin (v. 405/1014) *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn'*ından çokça istifade edilmiştir. Ayrıca dijital kaynaklardan ve daha önce yapılmış olan *Muâz b. Cebel'in Hayatı ve Hadis Rivâyetindeki Yeri* başlıklı tez çalışmasından da yararlanılmıştır. Bu çalışmayla daha önce yapılmış olan çalışmanın farkı; bizim, Muâz'ın Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen rivayetler üzerinde yoğunlaşmış olmamızdır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MUÂZ B. CEBEL'İN HAYATI ve HADİS İLMİNDEKİ YERİ

1.1. Muâz b. Cebel'in Hayatı

1.1.1. Doğumu, Nesebi ve İslam'a Girişi

Asıl adı, Amr b. Evs b. Âiz b. Adiy b. Kâb b. Amr b. Üdey b. Sâ'd b. Ali b. Esed b. Sâride b. Yezid b. Cüşem b. el-Hazrec'tir[1].

Kaynaklarda Muâz b. Cebel'in, Udey kabilesine veya Benû Seleme'ye mensup olduğu yönünde iki ayrı görüş zikredilmektedir[2]. Benî Udey koluna mensup olan babasının ölümü üzerine annesi Hind bint Sehl b. Cüheyne, Medine civarında yaşayan ve cimriliğiyle tanınan Benî Selime oğullarının reisi Ced (Cüd) b. Kays ile evlenmiştir[3].

Muâz'ın bir kızı iki oğlu olup kızı Ümmü Abdullah, oğlu Abdurrahman'dır. Kaynaklarda diğer oğlunun ismi zikredilmemektedir[4]. O, oğlu Abdurrahman'a nispetle Ebû Abdurrahman olarak da künyelendirilmiştir[5]. Kardeşi Rebîa b. Cebel'dir[6]. Anne bir kardeşi ise Bedir ehlinden olan Abdullah b. el-Ced b. Kays'tır[7]. Muâz'ın iki hanımı olup, bunlardan biri kızı Ümmü Abdullah'ın annesi Ümmü Amr bint. Hâlid, Benî Seleme'dendi. Oğullarının annesi olan hanımının adı kaynaklarda zikredilmemektedir[8].

---

[1] Zehebî Ebû Abdillah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (v. 748/1348), **Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ**, III, Kâhire: Dâru'l-Hadîs, 2006, s. 269.

[2] İbn Sa'd Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd (v. 230/845), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**,(thk: Muhammed Abdulkadir Atâ), VII, 1. Baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1990, s. 272.

[3] M. Yaşar Kandemir, "Muâz b. Cebel", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** içinde, XXX, (338-339), İstanbul: 2005, Türkiye Diyanet Vakfı.

[4] İbn Sa'd, a.g.e., III, s. 437.

[5] İbnü'l-Esîr İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Esîr (v. 630/1232), **Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, (thk. Ali Muhammed Maûd-Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd), V, 1. Baskı, ysz.:Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994, s. 187.

[6] İbn Hazm Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî (v. 456/1064), **Cemheratu Ensâbi'l-Arab**, (thk. Âlimler komitesi), I, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983, s. 358.

[7] İbn Sa'd, a. g. e., VII, s. 271.

[8] İbn Sa'd, a. g. e., III, s. 437.

Muâz hicretten on sekiz yıl önce (m. 603) Medine'de dünyaya gelmiştir. Yirmi yıl önce doğduğu da zikredilmektedir[9].

Vâkidî'nin şeyhlerinden bildirdiğine göre Muâz uzun boylu, beyaz tenli, iri gözlü, çatık kaşlı, kıvırcık saçlıydı. Hocalarından biri onun hakkında şöyle demiştir: "O, gözü kara gönlü ak biriydi; konuştuğunda sanki ağzından nur ve mercan dökülürdü[10]". Muâz'ın tek ayağının sakat olduğu rivâyet edilmektedir[11].

Hz. Peygamber değişik bölgelerden Mekke'ye gelen Araplar arasında İslam'ı yaymak maksadıyla çeşitli faaliyetlerde bulunmaktaydı. Nübüvvetin 11. yılına (m. 620) rastlayan hac mevsiminde Yesrib (Medine) halkından bir grupla Akabe'de bir araya geldi ve onlara İslam'ı tebliğ etti[12]. Birinci Akabe Bîatı olarak tarihe geçen bu bîattan sonra Medineli Müslümanlar yurtlarına döndüler. Kısa bir süre sonra da kendilerine İslam'ı anlatacak bir muallim istediler. Hz. Peygamber onlara Musab b. Umeyr'i gönderdi. Musab'ın gayretiyle İslam, Medine'de hızla yayılmaya başladı. Medine'de Müslüman olanların sayısı bir hayli artmıştı. Bunların içinde İslam'la şereflenen Muâz b. Cebel de vardı[13]. Muâz, Müslüman olduğunda 18 yaşındaydı[14].

Muâz, Ensardan olup ikinci Akabe (m. 622)'ye katılan yetmiş kişiden biridir. Hz. Peygamberle beraber Bedir (m. 624), Uhud (m. 625) ve Hendek (m. 627) muharebelerine katılmıştır[15]. O, Bedir'e katıldığında yirmi veya yirmi bir yaşındaydı[16].

Hz. Peygamber hicretten hemen sonra Müslümanlar arasında birlik ve beraberliği kuvvetlendirmek için Ensâr-Muhâcir kardeşliğini tesis etmişti. Muâz'ı da Abdullah b. Mesud'la kardeş kıldı[17]. Muhammed b. İshak'tan gelen bir rivâyette onun Ca'fer b. Ebî Tâlip'le kardeş kılındığı söylense de bu rivâyet hatalı görülmüştür. Çünkü sahabiler arasında kardeşlik, Rasûlüllâh'ın Medine'ye gelişinden sonra ve Bedir'den önce olmuştur. Bedir gününde kardeşliği sona erdiren miras ayeti inmiştir. Ca'fer b. Ebî

---

[9] Kandemir, a. g. m., s. 338.

[10] Diyarbekrî Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan (v. 966/1559), **Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfesi Nefîs**, II, Beyrut: Daru Sâdır, ty, s.142.

[11] Kandemir, a. g. m., s. 338.

[12] Ahmet Önkal, " Akabe Biatları", **DİA** içinde, II, (211), 1989, TDV.

[13] Ahmet Özcan, **Muâz b. Cebel'in Hayatı ve Hadis Rivâyetindeki Yeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013, s. 18.

[14] Kandemir, a. g. m., s. 338.

[15] İbn Sa'd, a. g. e., VII, s.271, 272.

[16] İbn Sa'd, a.g.e., III, s. 438.

[17] İbn Sa'd, a.g.e., III, s. 438.

Tâlip bundan önce Mekke'den Habeşistan'a hicret etmişti ve bu sırada Habeşistan'da olup kardeşlik uygulamasından ancak yedi yıl sonra Medine'ye gelebildi[18].

1.1.2. Yemen'e Gönderilmesi

Hz. Peygamber, Muâz b. Cebel'i bir muallim, sadaka ve zekât tahsildarı olarak[19] hicretin 9. yılı Rebîülâhir ayında Yemen'e gönderdi[20]. Muâz'ın Yemen'e gönderilme sebebi olarak iki farklı rivâyet zikredilmektedir:

Bunlardan birincisi şöyle nakledilmektedir: İbn Ömer'den nakledildiğine göre Yemen'den gelen bir heyetin muallim istemesi üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün sabah namazını kıldırdıktan sonra bize dönerek: "Ey Muhacir ve Ensâr topluluğu hanginiz Yemen'e gider"? diye sordu. Ebû Bekir (r.a.) kalkarak gitmek istediğini söyledi ancak Hz. Peygamber bir şey söylemedi ve sorusunu tekrarladı. Bu kez Hz. Ömer (r.a.) kalkarak kendisinin gitmek istediğini söyledi fakat Hz. Peygamber (s.a.s.) bunu da onaylamadı. Nihayet Hz. Peygamber aynı soruyu üçüncü kez sordu. Bu kez Muâz kalkarak "Ben giderim Yâ Rasûlüllâh" dedi. Hz. Peygamber de "Ey Muâz! Bu senin vazîfendir" buyurdu[21].

İkinci olay ise şöyledir: Câbir b. Abdillah'tan nakledildiğine göre, Muâz güzel yüzlü, güzel ahlaklı bununla birlikte eli çok açık biriydi. Bu yüzden çok borç altına girdi ve alacaklıları onu rahat bırakmaz oldular. Bu sebepten evinden çıkamadı. Sonunda alacaklıları Muâz'ı Hz. Peygamber'e şikâyet ettiler. Hz. Peygamber Muâz'ı yanına çağırdı. Muâz alacaklılarıyla beraber Rasûlüllâh (s.a.s.)'ın yanına geldi. Rasûlüllâh: " Kim ona bağışta bulunursa, Allah ona merhamet etsin" diye dua etti. Alacaklılardan bir kısmı alacağından vazgeçti bir kısmı ise ısrarla haklarını istediler. Bunun üzerine Rasûlüllâh Muâz'ın tüm malını alıp alacaklılar arasında taksim etti; ancak bu mal onların haklarının sadece yedide birini ödemeye yetti. Rasûlüllâh (s.a.s.): "Sizin için ancak bu kadar var" buyurdu. Sonra Muâz'ı Yemen'e gönderdi ve: "Umulur ki Allah bu sayede kaybettiğin malların yerini doldurur, böylece borçlarını

---

[18] İbn Sa'd, a. g. e., III, s. 438.

[19] İbn Kesîr Ebu'l-Fedâ İsmail b. Kesîr (v. 747/1372), **Sîretü'n-Nebeviyye (Mine'l-Bidâye ve'n-Nihâye li-İbn Kesîr)**, (thk. Mustafa Abdülvâhid), IV, Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 1976, s. 149.

[20] İbn Sa'd, a. g. e., III, s. 438.

[21] Diyarbekrî, a. g. e., II, s. 142.

ödersin", buyurdu. Muâz Yemen'e gitti ve Rasûlüllâh (s.a.s.) vefat edene kadar orada kaldı[22].

Bu iki rivâyet kaynaklarda Muâz'ın Yemen'e gönderilme sebebi olarak zikredilmektedir. Hz. Peygamber'in Yemen'e gönderdiğinde ona emrettiği ve öğütlediği şeyler göz önüne alınırsa, Muâz'ın Yemen'e ilk zikrettiğimiz rivâyette olduğu gibi bir muallime duyulan ihtiyaçtan ötürü gitmiş olması daha uygun görünmektedir. Muâz b. Cebel'in Yemen'e kaç kez gittiği konusunda kesin bir bilgiye ulaşabilmiş değiliz. Ancak bazı rivâyetleri karşılaştırmalı olarak incelediğimizde onun Yemen'e birden çok gittiği sonucuna ulaşabiliriz. Bununla ilgili ayrıntılı bilgi daha sonra gelecektir.

Tercih edilen görüşe göre Muâz, Yemen'e insanlara dinlerini öğretecek bir muallim sıfatıyla gitmişti. Oradaki Müslümanlar da Muâz'ı benimseyip emirlerine itaat etme noktasında çok hassas davranmışlar, ondan gördükleri her hareketi yapmaya çalışmışlardır. Bir defasında Muâz, Yemenlilere namaz kıldırırken sakat olan ayağını yere uzatmak durumunda kaldı. Namaz bitince Yemenlilerin de aynısını yaptıklarını gördü ve onlara: "Sizler bana uymakla en güzelini yapıyorsunuz ancak ayaklarınızı benim yaptığım gibi yapmayın, zira ben bedenimde bir acı hissettiğim için böyle davrandım" dedi[23].

Muâz b. Cebel hadisi diye meşhur olan rivâyet, fıkhî açıdan içtihat kapısını açmış olması yönüyle de ayrı bir öneme sahip olduğu için onu burada zikredecek, diğer meselelere dair rivâyetlere işaretle yetineceğiz.

Hz. Peygamber Muâz'ı Yemen'e göndermek istediğinde hüküm verme konusunda ona şu soruyu sormuştur:

-Sana bir mesele arz edildiğinde nasıl hükmedersin?

-Allah'ın kitabıyla hükmederim.

-Ya bu meselenin hükmü Allah'ın kitabında yoksa ne yaparsın?

-O zaman Rasûlüllâh'ın sünnetine bakarak hüküm veririm,

-Ya bu meselenin cevabı Rasûlüllâh'ın sünnetinde de yoksa ne yaparsın?

-Kendi görüşümle içtihat ederim, meseleyi çözümsüz bırakmam.

---

[22] İbn Esîr, a. g. e., V, s. 187.
[23] İbn Sa'd, a. g e., III, s. 439.

-Bunun üzerine Hz. Peygamber elini Muâz'ın göğsüne vurarak: *"Rasûlüllâh'ın elçisine Rasûlüllâh'ın razı olacağı cevabı verdiren Allah'a hamd olsun dedi[24]".*

Farklı rivâyetlerde de Rasûlüllâh Muâz'a Allah'a itaat et, Şu kadar malı olandan şu kadar zekât al, sarhoş edici hiçbir şeyi içme, kolaylaştır zorlaştırma gibi çeşitli emir ve tavsiyelerde bulunmuştur

1.1.3. Yemen'e Kaç Kez Gittiği Meselesi

Muâz b. Cebel'in belli görevleri yerine getirmesi amacıyla Hz. Peygamber tarafından Yemen'e gönderildiğine daha önce değinmiştik. Muâz'ın Yemen'e kaç kez gittiği hususunda bir kanaate sahip olabilmek için bazı rivâyetleri karşılaştırmalı olarak inceleyeceğiz.

Muâz b. Cebel'in Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından Yemen'e gönderildiği naklî delillerle sabittir; ancak kaynaklarda kaç kez gittiği konusunda kesin bir bilgiye ulaşamadık. Bazı rivâyetlerden onun birden fazla gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber Yemen heyetini uğurlarken bir süre Muâz'ın yanında yürüyerek ona, *"Belki bir daha görüşemeyiz, sen Medîne'ye döndüğünde benim mescidimi ve kabrimi ziyaret edersin"*, buyurmuş, bu sözden kendisi Medine'ye döndüğünde Hz. Peygamber (s.a.s.)'in vefat etmiş olacağını anlayan Muâz, ağlamaya başlamıştır[25]. Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bu rivâyetin isnadı sahîhtir[26]. Başka bir rivâyette ise şunlardan bahsedilmektedir:

Muâz Yemen'e gittiğinde Rasûlüllâh (s.a.s.) ona otuz sığırdan iki yaşında, kırk sığırdan üç dört yaşlarında bir danayı zekât olarak almasını emretmiştir. Bunun dışındakiler Muâz'a getirilince Muâz, onlardan bir şey almamış ve durumu Rasûlüllâh'a sormak için yola çıkmış; ancak Muâz gelmeden Hz. Peygamber vefat etmiştir[27].

---

[24] İbn Hanbel, XXXVI, 382,, Ebû Dâvud Süleyman b. Eş'as b. İshâk el-Ezdî es-Sicistânî (v. 275/889) **Sünen**, (thk. Şu'ayb el-Arnaut), 1. Baskı, ysz.: Darü'r-Risâleti'l-İlmiyye, 2009., "Ekdıye", 11.

[25] İbn Hanbel, XXXVI, 376.

[26] Senedde yer alan Ebû'l-Muğîre: Abdulkuddûs b. el-Haccâc el-Havlânî; Safvân ise: İbnu Amr b. Herem es-Seksekî'dir. Hadisin farklı bir varyantında da isnadın sahîh ricalin sika olduğu zikredilmektedir. Bkz. İbn Hibban Muhammed Ebû Hatim ed-Dârimî (v. 354/965), **el-İhsân fî Takrîbi Sahîh-i İbn Hibban**, (thk. Şu'ayb el-Arnaut), II, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, s. 414, hds. no. 647.

[27] İmam Mâlik Enes b. Mâlik Âmir el-Asbahî el-Medenî (v. 179/795), **el-Muvattâ**, (thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf), ysz.: Mektebetü'l-İmiyye, ty., "Zekât", 340.

Bu iki rivâyet Muâz'ın Medine'ye Hz. Peygamber'in vefatından sonra döndüğünün kanıtıdır. Bir başka rivâyette ise Muâz'ın Medine'ye tekrar dönerek Hz. Peygamber'le görüştüğünden bahsedilmektedir. Rivâyet şöyledir:

Osman b. Affân'dan nakledilmiştir: Hz. Peygamber Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde o elinde gümüşten yapılmış ve üzerinde "*Muhammedü'r-Rasûlüllâh"* yazan bir yüzükle Medine'ye döndü. Rasûlüllâh (s.a.s.) Muâz'a, bu yüzük de ne? diye sorunca Muâz: "Ya Rasûlellâh ben insanlara mektuplar yazıyordum ve onu bu yüzükle mühürlüyordum" dedi. Hz. Peygamber, "Yüzükte nakşedilmiş olan nedir?" diye sordu. Muâz da: "Muhammedür'r-Rasûlüllâh yazılıdır" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "Yüzüğüne varıncaya kadar Muâz'ın her işini onaylıyorum" buyurdu. Sonra yüzüğü ondan aldı ve mühür olarak kullandı[28].

Muâz'ın Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye geldiğini haber veren rivâyetlerle Yemen'den döndüğünde Hz. Peygamber'e bir yüzük getirdiğini haber veren rivâyeti karşılaştırdığımızda onun Yemen'e birden çok defa gittiği ve son dönüşünü Hz. Peygamber'in vefatından sonra yaptığı çıkarımına varabiliriz. Ancak biliyoruz ki rivâyetlerin sıhhat dereceleri bilginin güvenilirliği açısından oldukça önemlidir. Bu bağlamda Muâz'ın Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye döndüğünü haber veren ve *el-Müsned*'te geçen rivâyet "sahîh" olarak değerlendirilmiş[29], *Muvattâ*'da geçen rivâyetin aynı senetle nakledilmiş başka bir varyantı için "mevkuf" denilmiştir[30].

Muâz'ın Hz. Peygamber'e bir yüzük getirdiğini haber veren rivâyetin sıhhat derecesiyle ilgili bir bilgiye ulaşamadık. Bu rivâyetin *el-Müsned* ve *el-Muvattâ*'da geçen diğer iki rivâyetle aynı sıhhat derecesinde olmadığını hatta onlardan daha zayıf bir rivâyet olduğunu varsaysak bile başka deliller Muâz'ın Yemen'e birden fazla gittiğine kanıt olabilir. Şöyle ki, Hz. Peygamber Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona pek çok konuda çeşitli emir ve tavsiyelerde bulunmuştur. Hz. Peygamber bütün bu emir ve tavsiyeleri tek seferde yapmış olabilir mi? Muâz'ın Yemen'e gidip dönerek Hz. Peygamber'in her gelişinde, ihtiyaca binaen, ona tavsiyelerde bulunmuş olduğunu kabul

---

[28] Müslim el-Kureşî Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureşî (v. 197/813), **el-Câmi' fi'l-Hadîs**, (thk. Mustafa Hasan Hüseyin Ebu'l-Hayr), I, Riyad: Dâru İbni'l-Cezerî, 1995, s. 696, hds. no. 600

[29] Yezîd b. Kuteyb es-Sekûnî'nin hali bilinemediği için isnad zayıf görülmüştür. Yezîd Muâz'a yetişemediği için sened munkatı'dır. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 376.

[30] Cevherî Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed el-Ğâfikî el-Cevherî (v. 381/992), **el-Müsnedü'l-Muvattâ li'l-Cevherî**, (thk. Lütfi b. Muhammed es-Sağîr, Tâhâ b. Ali Bûserîh), I, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1997, s. 295-296, hds no. 323.

etmek kanaatimizce daha isabetli olur. Muâz'ı Yemen'e gönderme kararı alması ve onun Yemen'e gitme faaliyetinde bulunması arasında uzun bir vakit geçmiş olduğunu kabul edersek, Hz. Peygamber'in Muâz'a çeşitli konularda emir ve tavsiyelerde bulunmuş olması durumunu da açıklayabiliriz. Ancak bu konuda da sadece Muâz'ın Yemen'e gitmesinden bahseden rivâyetlerle onun Ebû Mûsa ve Hz. Ali'yle beraber Yemen'e gönderildiğinden bahseden rivâyetleri incelemek gerekecektir.

Buhârî ve Müslim gibi güvenilir muhaddislerin *el-Câmi'us-Sahîh* ismini verdikleri ve "sahîh" hadisleri topladıkları eserlerinde yer alan sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgili rivâyetlerde Muâz'la beraber Ebû Mûsa el-Eş'arî'nin de Yemen'e gönderildiğinden bahsedilmektedir[31]. Yine Muâz'la beraber Ebû Mûsa'nın da Yemen'e gönderildiği malumatına yer veren ve *el-Müsned*'de geçen bir rivâyetin "sahîh", ricalinin ise sahîhân şartlarına göre "sika" oldukları nakledilmektedir[32]. *el-Mucemu'l-Kebîr'*de geçen bir rivâyette ise, Hz. Peygamber'in Muâz'la beraber Hz. Ali'yi Yemen'e gönderdiğinden bahsedilmekte[33] olup ilgili rivâyetler daha sonra gelecektir. Muâz, Ebû Mûsa ve Hz. Ali (r.a)'nin beraberce Yemen'e gittiğinden bahseden bir rivâyet bulamadık. Bu durumda Muâz bir defasında sadece kendisi, bir defasında Ebû Musâ el-Eş'arî ve bir defasında da Hz. Ali ile beraber olmak üzere en az üç kere Yemen'e gitmiş olmalıdır.

1.1.4. Hz. Peygamber'in Vefatından Sonra Muâz b. Cebel

Hz. Peygamber'in vefatından sonra halife olan Hz. Ebûbekir Müslümanların hem siyasi hem de dini hayatlarına yön vermiştir. O, Rasûlüllâh'ın vefatından sonra zuhûr eden ridde faaliyetlerine karşı sıkı bir tedbir almış, *Mekke*'de Attâb b. Useyd'e, *Taif*'te Osman b. Ebi'l-Âs'a, *San'a*'da Muhacir b. Ümeyye'ye, *Hadramevt*'te Ziyad b. Lebîd'e, *Havlan*'da Ya'la b. Ümeyye'ye, *Cened*'te Muâz b. Cebel'e ve *Bahreyn*'de A'la

---

[31] Buhârî Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil (v. 256/870), **Sahîh**, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), 1. Baskı, ysz.: Dâr-u Tuki'n-Necât, 1422, "Cihad", 164, "Meğâzî", 60, "Edeb", 24, "Ahkâm" 22., Müslim Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî Müslim b. el-Haccâc (v. 261/875), **Sahîh**, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Beyrut: Dâr-u İhyâi Turâsi'l-A'rabî, ty., "Cihad", 6, "Cihad", 7.

[32] İbn Hanbel, XXXII, 518.

[33] Taberânî Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb el-Lahmî (v. 360/971), **Mu'cemü'l-Kebîr,** (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî), XI, 2. Baskı, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1994, s. 312, hds. no. 11841.

b. el-Hadramî'ye zekât tahsildarlığı vazifelerini yüklemiştir[34]. Muâz b. Cebel Rasûlüllâh'ın vefatından sonra Hz. Ebûbekir'in halifeliği zamanında *Cened*'teki görevini bitirip Medine'ye dönmüştür[35].

Muâz'ın fıkıh bilgisindeki derinliğine duyulan ihtiyaç Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'in hilafeti döneminde de devam etmiştir. Müslümanlar'ın onun bilgisine ihtiyaç duyduklarını gösteren ve Hz. Ebûbekir döneminde yaşanan bir olay şöyledir:

Hz. Ömer'den nakledildiğine göre Muâz, Şam seferine çıktığında Medine ve Medine halkı fıkıh bilgisinden yoksun kaldılar. Bunun için Hz. Ömer Hz. Ebûbekir'le konuşarak halkın Muâz'a ihtiyacı olduğunu, bu sebeple onu sefere göndermemesi gerektiğini söyledi. Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer'in bu isteğine: "Şehitlik isteyen bir adamı ben alıkoyamam" cevabıyla karşılık verince Hz. Ömer: "Vallahi adam evinde yatağının içinde de ölse yine Allah onu şehadetle rızıklandırır. Çünkü tüm belde halkı ona muhtaçtır" diyerek Muâz'ın ilmine duyulan ihtiyacı dile getirdi. Ka'b b. Mâlik de: "Muâz b. Cebel Rasûlüllâh (s.a.s.) ve Ebûbekir döneminde Medine'de fetva veriyordu" dedi[36].

Hz. Ebû Bekir'in hilafeti süresince Medine'de ikamet eden Muâz, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdurrahman b. Avf, Übeyy b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit gibi halifeye danışmanlık yapmış, insanları bilgisiyle aydınlatmış ve onların sorunlarına cevap bulmuştur.[37] Hz. Ömer'in de hilafetle ilgili ciddi meseleleri Ensardan Muâz b. Cebel, Übeyy b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit'ten oluşan bir danışma kuruluna sorduğu nakledilmektedir.[38]

Hz. Ömer'in hilafeti sırasında yaşanan şu olay o dönemde de Muâz'ın ilmine duyulan ihtiyacı kanıtlar mahiyettedir:

Yezîd b. Ebî Süfyân, Hz.Ömer'e bir mektup yazarak, Şam halkının iyice çoğalıp, kentleri doldurur hale geldiğinden ve halkın kendilerine Kur'an'ı Kerim ile dinin hükümlerini öğretecek kimselere muhtaç olduğundan bahsedip halifeden bunun

---

[34] İbnu'l Cevzî Cemâleddin ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (v. 597/1200), **el-Munazzemetu fî Târihi'l-Ümem ve'l-Mülûk**, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata), IV, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992, s. 71.

[35] Hakîm Tirmizî Ebû Abdillah Muhammed (v.320/931), **Nevâdiri'l-Usûl fî Ehâdisi'r-Rusûl**, (thk. Abdurrahman Umeyra), I, Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1992, s. 388.

[36] İbn Sa'd, a. g. e., II, s. 265.

[37] Özcan, a. g. e., s. 38.

[38] İbn Sa'd, a. g. e., II, s. 267.

için kendisine yardımcı olacak bir kimseyi göndermesini talep etti. Bunun üzerine Hz. Ömer Muâz b. Cebel, Ubâde b. Sâmit, Ubey b. Ka'b, Ebû Eyyûb ve Ebûdderdâ'yı çağırarak: "Şamdaki kardeşleriniz benden kendilerine Kur'an'ı ve dini hükümleri öğretecek birilerini göndermem için istekte bulundular. Siz de aranızdan üç kişiyi bu iş için seçin ve bana yardımcı olun. İsterseniz aranızda kura çekin, isterseniz de kura çekmeden üç kişi bu işi üstlensin" dedi.

Seçilen sahabiler halifeye cevaben, kura çekmeye gerek yok, Ebû Eyyûb bu iş için yaşlıdır, Ubey b. Ka'b da hastadır, dediler. Neticede Muâz b. Cebel, Ubâde b. Sâmit ve Ebûdderdâ Şam'a gitmek üzere yola çıktılar. Hz. Ömer onlara şunları öğütledi:

"Önce Humus'a gidin. Çünkü siz orada çeşitli insanlar göreceksiniz. Kimisi çabuk anlar. Böylesini gördüğünüzde evvela ona öğretin. Ondan sonra sizin öğrettiklerinizi başkalarına öğretmeleri için halkın bir kısmını o kimseye havale edin. Humus'ta işiniz tamamlanınca biriniz orda kalsın. Biriniz Dımaşk biriniz de Filistin'e gidin!"

Hz. Ömer'in bu tavsiyeleri üzerine Ubâde ve Ebûdderdâ Humus'a gidip, işlerini bitirinceye kadar orada kaldılar. Daha sonra Ubâde Humus'ta kalmaya devam etmiş, Ebudderdâ Dımaşk'a geçip vefat edinceye kadar oradan ayrılmamıştır. Muâz ise, Filistin'e dönmüş, orada vefat etmiştir.[39]

1.1.5. Vefatı

Muâz b. Cebel, bir rivâyete göre h. 17 (m. 638), bir rivâyete göre ise h. 18 (m. 639)'de Hz. Ömer'in halifeliği sırasında Ürdün'de Taun Amvâs salgını sebebiyle vefat etmiştir[40]. Muâz'ın kaç yaşında vefat ettiğine dair farklı rivâyetler vardır. Vâkidî onun; 38, Ebû Hâtim er-Râzî 28, Saîd b. el-Müseyyeb 33 veya 34 yaşındayken vefat ettiğini söylemişlerdir[41].

Muâz b. Cebel'in ölümüne sebep olarak Taun Amvâs denilen bir salgın hastalıktan bahsedilmektedir ki o, kendisini yakalayan bu hastalıktan dolayı asla şikâyette bulunmamış bilakis onu Rabbinden gelen bir nimet olarak görmüştür.

---

[39] İbn Sa'd, a. g. e., II, s. 273.
[40] İbn Sa'd, a. g. e., III, s. 316., İbn. Hadîde, a. g. e., I, s. 252.
[41] İbn Hadîde, a. g. e., I, s. 252.

Rivâyete göre bu salgın iyice artıp insanlar Muâz'dan bu belâyı üzerlerinden kaldırması için Allah'a dua etmesini isteyince o: "Bu hastalık bir belâ değildir, o peygamberlerinizin duası ve sizden öncekilerin ölüm sebebidir. Allah, bu sebeple sizden dilediğine şehitlik nasip eder" diyerek, " Allah'ım, Muâz âilesine de bu hastalıktan paylarını ver" diye dua etmiştir. Bunun üzerine Muâz'ın iki oğlu taun salgınına yakalanmıştır. Muâz onlara;

-Kendinizi nasıl hissediyorsunuz? diye sorunca oğulları;

-Baba, ölüm Allah'tandır. Bundan şüphe edenlerden olma, demişler, Muâz ise:

-İnşallah beni sabredenlerden bulacaksınız, demiştir. Muâz'ın iki karısının da taun sebebiyle öldükleri nakledilmektedir.[42]

1.2. İslam'a Hizmetleri ve Hadis İlmindeki Yeri

Muâz b. Cebel, pek çok konuda Rasûlüllâh'ın övgüsüne mazhar olmuş bir sahabidir. Onun ilmî derinliği, takvası ve samimiyeti diğer sahabiler tarafından da daima takdir görmüştür. Muâz, Kur'an'ı ezbere bilen ve güzel okuyan sayılı sahabilerden biriydi. Bu hususta Hz. Peygamber:

"Kur'an'ı şu dört kişiden öğreniniz: Abdullah b. Mes'ud, Sâlim, Muâz b. Cebel ve Ubey b. Ka'b[43]" buyurmuştur.

Muâz b. Cebel'in Hz. Peygamber'in kâtiplerinden olduğu ve hazinedarları arasında yer aldığı zikredilmiştir[44]. Muâz, İslam Tarihi'ne helalle haramı en iyi bilen sahabi olarak da geçmiştir. Bu konuda Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir:

"Ümmetimden ümmetime karşı en merhametli olan Ebû Bekr (r.a.), Allah'ın emirlerine uymakta en çok titizlik gösteren Ömer (r.a.), en hayâlı olan Osman (r.a.), helalle haramı en iyi bilen Muâz b. Cebel (r.a.), Kur'an'ı en iyi okuyan Ubey (r.a.), feraizi en iyi bilen Zeyd b. Sabit (r.a.)'tir. Her ümmetin bir emini vardır bu ümmetin emini de Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a.)'tır[45]". Muâz, Hz. Peygamber döneminde

---

[42] İbn Sa'd, a. g. e. III, s. 442.

[43] Zehebi, a. g. e., III, s.270.

[44] Kandemir, a. g. m., s. 339.

[45] Zehebî, **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-Meşâhiri ve'l-Âlâm**, (thk. Dr. Ömer Abdüsselam Tedmîrî), IV, 1. Baskı, Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-Arabî, 1987, s. 55., İbn Hanbel Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (v. 241/855), **Müsned**, (thk. Şu'ayb el-Arnaut-Adil Mürşid vd), XX, 2. Baskı, ysz.: Müessesetü'r-Risâle, 2001, s.252., İbn Mâce, Ebû Abdullah

Kur'an'ı ezberlemiş altı sahabiden biriydi[46]. Aynı zamanda o, Rasûlüllâh (s.a.s.) zamanında fetva veren üç kişiden biriydi. Diğer iki sahabi ise, Ubey b. Ka'b ve Zeyd b. Sâbit'ti[47]. İmam Şâfii (v. 204/820) Muâz'ın ilminden şöyle bahsetmektedir: "Ferâizle ilgili birbiriyle zıt iki haber olsa bunlardan Zeyd'in görüşüne uygun olan tercih edilir. Bu konuda Zeyd'in bir görüşü yoksa Muâz'ın görüşüne uygun olanı, onunda bu hususta bir görüşü yoksa Hz. Ali'nin görüşüne uygun olanı tercih edilir[48]".

Hz. Peygamber: "Muâz, kıyamet gününde mahşer yerine âlimlerden bir adım önce gelecektir[49]" buyurdu.

Muâz b. Cebel'in derin bir fıkıh bilgisine sahip olduğu rivâyet edilmektedir. Hz. Ömer (r.a.) Câbiye'de[50] okuduğu bir hutbede "Fıkıhla ilgili bir şey sormak isteyen Muâz b. Cebel'e müracaat etsin[51]" demiştir.

Muâz, Rasûlüllâh'ın sevgisine mazhar olmuş ve bunu bizzat ondan işitmiştir. Hz. Peygamber Muâz'ın elini tutarak ona: "Ey Muâz! Vallahi ben seni çok seviyorum" deyince Muâz, "Anam babam sana feda olsun Ya Rasûlellâh! Ben de seni çok seviyorum" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber şöyle buyurdu: "Sana her namazın arkasından "*Allahümme innî alâ zikrike ve şükrike ve hüsnü ibâdetike"* (Allah'ım zikrin ve şükrün üzereyim. Sana gönülden severek ibadet ediyorum.) demeni tavsiye ederim[52]".

Muâz bir rivâyette Rasûlüllâh'ın ona şöyle dediğini nakleder: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi? Oruç bir kalkandır. Sadaka suyun ateşi söndürdüğü gibi

---

Muhammed b. Yezîd er-Rebeî el-Kazvînî (v. 273/887), **Sünen**, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), ysz.: Mektebetü Ebi'l-Mu'atî, ty., "İman", 11.

[46] İbn Sa'd, a. g. e., II, s. 271.,Hz. Peygamber zamanında Kur'an'ı ezberleyen diğer beş sahabi ise: Ubey b. Ka'b, Zeyd b. Sâbit, Ebu'd-Derdâ, Ebû Zeyd, S'ad b. Ubeyd'tir. Bkz. İbn Sa'd, a. g. e., II, s. 265.

[47] İbn Hadîde Cemâleddin (v. 783/1381), **el-Misbâhu'l-Mudî fî Kitâbi'n-Nebiyyi'l-Ümmiyyi ve Rusulihi ilâ Mülûkü'l-Ard min Arabî ve A'cemî,** (thk. Muhammed Azîmüddîn), I, Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, ty., s. 251.

[48] Kettânî Muhammed Abdülhay (v. 1382), **Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye (et-Terâtîbu'l-İdâriyye)**, (thk. Abdullah el-Hâlidî), II, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Erkâm, ty., s. 158.

[49] Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillah b. İshâk İsbehânî (v. 430/1038), **Hilyetü'l-Evliyâ ve Tabakâtü'l-Esfiyâ**, I, Mısır: Saadet yay., 1974, s. 229., Şeybânî Ahmed b. Amr b. Dahhâk b. Mahled (v. 287/900), **el-Âhad ve'l-Mesânî**, III, Riyad, Darü'r-Raye, 1991, s. 418.

[50] Dımaşk'ın 80 km. kadar güneybatısında Havran bölgesindeki Cevlân'da, bugünkü Nevâ'ya çok yakın bir yerde kurulmuş bir şehirdi. Câbiyetülcevlân veya Câhiliye döneminde Gassâniler'in idarî merkezlerinden biri olduğu için Câbiyetülmülûk diye de meşhurdur. Dımaşk'ın güneybatı tarafındaki kapısına bugün de Bâbülcâbiye denilmektedir. Bkz. Mustafa Fayda, "Câbiye" **DİA** içinde, VI, (538), ysz: 1992, TDV.

[51] İbn Sa'd, a. g. e., II, s. 265.

[52] İbn Hanbel, XXXVI, 430.

günahı siler. Bir de kişinin gece ortasında namaz kılması, deyip Secde Sûresinin 16. ayetini sonuna kadar okudu: “*Yanları yataklarından uzak kalır, Rab’lerinden korkarak ve umarak O’na dua ederler. Onlara verdiğimiz rızıktan da infâk ederler*[53]”.

Muâz, ilme çok düşkündü. Onunla öğrencisi arasında geçen şu diyalog onun ilme ne kadar bağlı olduğunun kanıtıdır:

Muâz hasta olduğu bir zamanda talebesi Yezîd b. Umeyra onu ziyaret etti. Onu bu halde görünce ağlamaya başladı. Muâz niçin ağladığını sorunca Yezîd: “Vallahi dünyada senden bana dokunan bir iyilikten ötürü ağlamıyorum. Ben senden aldığım ilmin devamı olmayacak diye ağlıyorum” dedi. Muâz da Yezîd’i; “İlim bâkidir. Benden sonra ilmi şu dört kişinin yanında ara” diyerek teselli etmiş ve Abdullah b. Mes’ud, Abdullah b. Selâm, Hz. Ömer ve Selmân-ı Fârisî’nin isimlerini zikretmiştir. Muâz’ın vefatından sonra Yezîd Abdullah b. Mes’ud’un ilim meclisine katılmış ve İbn Mes’ud’un Muâz için şöyle dediğini işitmiştir: “Şüphesiz Muâz, Allah’a boyun eğen, O’na yönelen bir kimseydi ve o, Allah’a şirk koşanlardan da olmadı.” Orada bulunanlar: “Şüphesiz İbrahim (s.a.s.) Allah’a boyun eğen, O’na yönelen bir kimseydi ve o, Allah’a şirk koşanlardan da olmadı” demişlerdir[54].

Bir kimsenin İslam’a en büyük hizmetlerinden biri gayrimüslim olan kişinin İslam’a girmesine vesile olmaktır. Muâz, Benî Seleme’nin ileri gelenlerinden ve soylularından olan Amr b. Cemûh’un tahtadan putunu kırarak onun İslam’a girmesine vesile olmuştur. Bu olay şöyle anlatılmaktadır:

Amr tahtadan yapılmış bir heykeli kendine ilah edinmişti. Evinde bu puta tazimde bulunur, onu her fırsatta siler, temizlerdi. Daha önce Müslüman olmuş ve Akabe biatı’na katılmış olan oğlu Muâz b. Amr ve onunla birlikte Muâz b. Cebel gece Amr’ın evinden putunu alıp, onu baş üstü insan dışkılarının olduğu bir çukura atardı. Sabah olunca Amr “Yazıklar olsun! Bu gece bunu ilahlarımıza kim yaptı” diye hayıflanır, onu tekrar temizleyip güzel kokular sürer ve: “Bunu sana kimin yaptığını bilsem vallahi onu rezil ederim” derdi. Bu durum birkaç gece böyle devam etti. En sonunda Amr dayanamayıp putunun boynuna bir kılıç astı ve “Eğer sende bir hayır varsa kendini koru” dedi. Muâz b. Cebel ve Muâz b. Amr kılıcı putun boynundan aldılar, putu ölü bir köpeğe bir iple bağlayıp yine çukura attılar. Amr putunun ölü

---

[53] İbn Hanbel, XXXVI, 447.
[54] İbn Sa’d, a. g. e., II, s. 269.

bir köpeğe bağlı olarak baş üstü kuyuya atılmış halde görünce, Allah'ın hidayete erdirmesiyle saçma bir iş yaptığını anlayarak Müslüman oldu[55].

İbn Mes'ud'un Muâz'ı Hz. İbrahim (a.s.)'e benzetmesini bu kıssaya bakarak izah edecek olursak; ikisinin de şirk karşısında aynı pozisyonda durmaları sebebiyle aralarında böyle bir benzerlik kurulduğunu söyleyebiliriz.

Muâz, Hz. Peygamber'den 157 hadis rivâyet etmiştir. Bunlardan ikisi *Sahîh-i Buhârî* ve *Sahîh-i Müslim*'de bulunmaktadır. Rivâyetleri toplu halde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer almıştır[56].

İbn Ömer, İbn Abbas, Câbir, Enes, Ebû Umâme, Ebû Sa'lebe el-Huşenî, Mâlik b. Yehâmir, Ebû Müslim el-Havlânî, Abdurrahman b. Ganm, Ebû Bahriyye, Cünâde b. Ebî Ümeyye, Ebû Bahriyye Abdullah b. Kays, Yezîd b. Umeyra, Ebu'l-Esved ed-Düelî, Ebû Vâil, İbn Ebî Leylâ, Amr b. Meymûn el-Evdî, Esed b. Hilâl, Mesrûk, Ebû Zabye el-Kelâî vd. Muâz'dan hadis rivâyet etmişlerdir[57].

---

[55] İbn Hişam Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişam (v. 218/833), **Sîretu'n-Nebeviyye**, (thk. Mustafa es-Sekâ ve diğerleri.), I, 2. Baskı, Mısır: 1995, s. 452.
[56] Kandemir, a. g. m., XXX, s. 339.
[57] Zehebî, **Siyer-u A'lâmi'n-Nübelâ**, III, s. 269, 270.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUÂZ B. CEBEL'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİYLE İLGİLİ RİVÂYETLERİN ŞEKİL YÖNÜNDEN TAHLİLİ

Çalışmanın bu bölümünde Rasûlüllâh'ın Muâz'ı Yemen'e göndermesiyle ilişkilendirilen rivâyetleri inceleyerek ona ne gibi emir ve tavsiyelerde bulunduğunu anlamayı ve böylece Muâz'ın Yemen'de nasıl hizmetler yaptığını görmeyi hedefliyoruz.

Sekiz grupta topladığımız rivâyetleri, konularının yakınlıklarına göre tasnif ettik. Muâz'ın Yemen'e gönderilmesiyle ilgili bu rivâyetleri genel olarak incelediğimizde onun iki bölümden oluştuğunu görmekteyiz. Bunlardan birincisi rivâyetlerin giriş bölümü olan ve genel itibariyle Hz. Peygamber'in Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinden söz eden kısımdır. Bütün rivâyetlerin giriş kısmında Muâz'ın Yemen'e gönderildiği malumatı zikredilmektedir. Ancak ifadeler arasında bazı farklılıklar vardır. Giriş kısmında sonra ise Hz. Peygamber'in öğütleri zikredilmektedir. Öğüt ifadeleri cümleler halinde parçaçıklara ayrılarak incelenmiştir. Aynı muhtevaya sahip pek çok rivâyet arasında ziyade edilmiş farklı ibarelerin varlığı dikkat çekmektedir. Rivâyetler tüm bu hususlar dikkate alınarak incelenmiştir.

2.1. Hz. Peygamber'in Muâz'a Nasıl Hükmedeceğini Sorması

Muâz b. Cebel'in Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen rivâyetlerin en meşhuru Hz. Peygamber'in ona nasıl hükmedeceğini sorduğundan bahseden rivâyetlerdir. Öyle ki bu rivâyetler "Muâz b. Cebel hadisi" olarak şöhret bulmuştur. Burada bununla ilgili rivâyetlerin analizi yapılacaktır. İlgili rivâyetler şu kısımlardan oluşmaktadır:

Bazı rivâyetlerde giriş ifadeleri şöyledir: “Rasûlüllâh (a. s.) Muâz’ı Yemen’e gönderdiğinde ona şöyle dedi: (…) (عَنْ مُعَاذٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لَه)[58]” Bazı rivâyetlerde ise Muâz’ın adı zikredilmemiş, ona mercii bir zamir kullanılmıştır. (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَال)[59]”. Bazı rivâyetlerde giriş ifadesi şu şekildedir: “Rasûlüllâh Muâz’ı Yemen’e göndermek istediğinde ona şöyle dedi: (…) (أن رسولَ الله -صلَّى الله عليه وسلم- لما أراد أن يَبعَثَ معاذاً إلى اليمن، قال)[60]”. Bazı rivâyetlerde ise “Rasûlüllâh Muâz’ı Yemen’e gönderdi ve şöyle dedi: (…) (أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى اليَمَنِ، فَقَالَ)[61]” ifadesi giriş kısmını oluşturmaktadır. Nasıl ifade edilmiş olursa olsun netice itibariyle Muâz’ın Yemen’e gittiği malumatına ulaştığımız bu bölümü rivâyetlerin giriş kısmı olarak adlandırıyoruz.

Rivâyetlerin gövde bölümünde ise Hz. Peygamber’le Muâz arasında geçen bir diyalogdan bahsedilmektedir. Rivâyetleri bu diyalog çerçevesinde kısımlara ayırarak inceleyeceğiz. Hz. Peygamber’le Muâz arasında geçen soru cevap diyalogu şöyledir:

Bu kısımda tespit ettiğimiz rivâyetlerde Hz. Peygamber ilk olarak Muâz’a nasıl hükmedeceğini sormaktadır. Bu sorunun beraberinde bazı rivâyetlerde “Sana bir mesele arz edildiğinde (كَيْفَ تَقْضِي إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟)[62]” kaydına da yer verilmişken, bazılarında buna hiç değinilmeden doğrudan soru ifadesi zikredilmektedir (كَيْفَ تَقْضِي؟)[63]. Bir rivâyette soru ifadesi “Nasıl hükmedersin” olmayıp, “Neyle hükmedersin? (يَا مُعَاذُ بِمَ تَقْضِي؟)[64]” şeklindedir. Bir başka rivâyette ise “nasıl veya neyle hükmedersin”? şeklindeki bir soru hiç yer almamış bunun yerine Hz. Peygamber’in Muâz’a yönelttiği “Şayet sana Allah’ın kitabında bulamadığın bir mesele arz edilirse ne yaparsın? (قال له فإن لم يكن في كتاب الله)[65]” sorusu rivâyetin birinci kısmında zikredilmiştir.

---

[58] Tayâlisî Ebû Dâvud Süleyman b. Dâvud b. el-Cârûd el-Fârisî (v. 204/819), **Müsned**, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî), I, 1. Baskı, Mısır: Dar-u Hicr, 1999, s. 454, hds. no. 560., İbn Ebî Şeybe Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b.İbrâhim b. Ebî Şeybe (v. 235/849), **Musannef**, (thk. Muhammed Avvâme), IV, ysz.: ty, s. 543, hds. no. 22989.,Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, XX, s. 170, hds. no. 362

[59] İbn Hanbel, XXXVI, 382, 333, 416., Abd b. Humeyd b. Nasr Ebû Muhammed el-Kissî (v. 249/864), **el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd**, Kahire: Mektebetü’s-Sünne, 1988, s. 72, hds. no. 124., Darimî Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm b. Abdussamed (v. 255/869), **Sünen**, *(*thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), “Mukaddime”, 21.

[60] Ebû Dâvud, “Ekdıye”, 11.

[61] Tirmizî Ebû İsâ Muhammed b. Îsâ b. Sevre es-Sülemî. (v. 279/892), **Sünen**, (thk. Beşşâr Avvâd Ma’ruf), Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslamî, 1998, “Ahkâm”, 3.

[62] Tayâlisî, a. g. e., hds. no. 560., İbn Hanbel, XXXVI, 333, 416., Darimî, “Mukaddime”, 21., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds no. 362.

[63] İbn Hanbel, XXXVI, 382., Tirmizî, “Ahkâm”, 3.

[64] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 22989.

[65] Abd b. Humeyd, a. g. e., hds. no. 124.

İkinci cümlede Hz. Peygamber'in "Nasıl hükmedersin" veya "Neyle hükmedersin" şeklindeki sorusuna Muâz'ın verdiği cevaba yer verilmekte olup Muâz'ın cevabı: "Allah'ın kitabıyla hükmederim. (قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ)[66]" biçimindedir. Bu ifade bazı rivâyetlerde "Allah'ın kitabında bulunan şeyle hükmederim. (قَالَ: أَقْضِي بِمَا فِي كِتَابِ اللهِ)[67]" şeklinde kaydedilmiştir.

Bu kısımda Hz. Peygamber Muâz'a, "Şayet Allah'ın kitabında bulamazsan ne yaparsın? (فَإِنْ لَمْ تَجِدْهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟)[68]" diye sormuştur. Bu soru bazı rivâyetlerde "O mesele Allah'ın kitabında yoksa ne yaparsın? (فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ الله)[69]" şeklindedir. Muâz cevaben: "O takdirde Rasûlüllâh'ın sünnetiyle hükmederim, (قَالَ: أَقْضِي بِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ)[70]" demiştir.

Bundan sonra Hz. Peygamber Muâz'a şöyle bir soru sormuştur: "(Meselenin hükmünü) Râsûlüllâh'ın sünnetinde de Allah'ın kitabında da bulamazsan ne yaparsın? (فإن لم تجد في سُنة رسولِ الله - صلَّى الله عليه وسلم - ولا في كتابِ الله؟)" bunun üzerine Muâz, "O zaman reyimle içtihad ederim, meseleyi çözümsüz bırakmam, (قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي، لَا آلُو)[71]" cevabını vermiştir. Bir rivâyette ise Rasûlüllâh Muâz'a: "Sana hükmünü Allah'ın kitabında, peygamberin sünnetinde ve salihlerin uygulamalarında bulamayacağın bir mesele arz edilirse nasıl davranırsın?" buyurarak tüm sorularını tek seferde sormuş, Muâz ise, o zaman doğru olanı bulmak için gayret ederim cevabını vermiştir. (قَالَ: «فَإِنْ جَاءَكَ أَمْرٌ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، وَلَمْ يَقْضِ فِيهِ نَبِيُّهُ، وَلَمْ يَقْضِ فِيهِ الصَّالِحُونَ؟» قَالَ: أَؤُمُّ الْحَقَّ جَهْدِي)[72].

Rivâyetlerin son kısmı olan cümleler şu şekildedir: Rasûlüllâh elini Muâz'ın göğsüne vurarak; "Rasûlüllâh'ın elçisine Rasûlüllâh'ın hoşnut olacağı cevabı verdiren Allah'a hamd olsun (قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرِي، ثُمَّ قَالَ: " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ

---

[66] Tayâlisî, a. g. e., hds. no. 560., İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 22989., İbn Hanbel, XXXVI, 382, 416., Darimî, "Mukaddime", 21., Ebû Dâvud, "Ekdıye", 11., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no.362.

[67] İbn Hanbel, XXXVI, 333., Tirmizî, "Ahkâm", 3.

[68] Tayâlisî, a. g. e., hds. no. 560., Ebû Dâvud, "Ekdıye", 11.

[69] İbn Hanbel, XXXVI, 382., Abd b. Humeyd, a. g. e., hds. no. 124., Darimî, "Mukaddime", 21., Tirmizî, "Ahkâm", 3., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**., hds. no. 362.

[70] Tayâlisî, a. g. e., hds. no. 560., İbn Hanbel, XXXVI, 382, 333, 416., Abd b. Humeyd, a. g. e., hds no. 124., Darimî, "Mukaddime", 21., Tirmizî, "Ahkâm", 3., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 362., Ebû Dâvud, "Ekdıye", 11.

[71] Ebû Dâvud, "Ekdıye", 11., Tayâlisî, a.g.e., hds. no. 560., İbn Hanbel, XXXVI, 333, 416., Abd b. Humeyd, a.g.e., hds. no. 124., Dârimî Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm b. Abdussamed ed-Darimî, **Sünen** (thk. Hüseyn Selim Esed ed-Dârânî), 1. Baskı, Suudi Arabistan: Dâru'l-Muğnî, 2000, "Mukaddime" 20., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 362., Ebû Dâvud, "Ekdıye", 11.

[72] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 22989.

رَسُولَ اللهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللهِ)[73]" buyurdu. Bazı rivâyetlerde Rasûlüllâh'ın elini Muâz'ın göğsüne vurduğu tafsilatına yer verilmemişken (قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْضِي بِمَا يَرْضَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»)[74], bazı rivâyetlerde son kısım "Rasûlüllâh'ın elçisini muvaffak kılan Allah'a hamd olsun, (قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللهِ)[75]" şeklindedir.

2.2. Hz. Peygamber'in Muâz'a "Belki Bir Daha Görüşemeyeceğiz" Demesi

Bu rivâyetlerde Muâz b. Cebel ve Hz. Peygamber arasında geçen bir diyalogda Rasûlüllâh'ın Muâz'la belki bir daha görüşemeyeceklerine dair bir ifade yer almaktadır. Bununla ilgili rivâyetleri içerisinde yer alan ifadelerin tertibi açısından iki ayrı grupta incelemek anlaşılmayı kolaylaştıracaktır.

A. Bu grupta yer alan rivâyetlerin genel yapısı şöyledir: Rivâyetlerin giriş bölümünde Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e gönderirken Muâz'ın ata binmiş bir vaziyette olduğu ifade edilmektedir. Rasûlüllâh da yaya olarak onun yanında yürüyor, bu arada ona tavsiyelerde bulunuyordu. Ayrılma vakti geldiğinde Rasûlüllâh Muâz'a sırasıyla şunları söyledi (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوصِيهِ مُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحْتَ رَاحِلَتِهِ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ.).

"Ey Muâz! Belki bu seneden sonra beni göremeyeceksin. Belki de şu mescidime ve mezarıma uğrayacaksın. ("يَا مُعَاذُ إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي وَقَبْرِي")". Muâz b. Cebel, Rasûlüllâh'tan ayrılacağı (onu bir daha göremeyeceği) korkusuyla ağlamaya başladı. (فَبَكَى مُعَاذٌ خَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.)[76].

Rivâyetlerin devamında farklı ifadeler geçmektedir. Bu farklılıkları incelediğimizde şu sonuca ulaşmaktayız:

---

[73] Tayâlisî, a. g. e., hds. no. 560., İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 22989., İbn Hanbel, XXXVI, 333, 416. Abd b. Humeyd, a. g. e., hds. no. 124., Dârimî, "Mukaddime", 20., Ebû Dâvud, "Ekdıye", 11., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 362.

[74] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 22989., İbn Hanbel, XXXVI, 382., Tirmizî, "Ahkâm", 3.

[75] Tirmizî, "Ahkâm", 3. Hadisin isnadı zayıf görülmüştür. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 382.

[76] İbn Hanbel, XXXVI, 376., Ebû Bekir b. Ebî Âsım (v. 287/900), **el-Âhâd ve'l-Mesânî**, (thk. Faysal Ahmed el-Cevâbera), III, 1. Baskı, Riyad: Dâru'r-Râye, s. 420, hds. no. 1837., Bezzâr Ebû Bekir Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Basrî (v. 292/905), **Müsnedü'l-Bezzâr el-Menşûr Bismi'l-Bahri'z-Zehhâr**, (thk. Mahfûzurrahman Zeynullah), VII, 1. Baskı, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1988-2009, s.91, hds. no. 2647., İbn. Hibban a. g. e., hds. no. 647., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, XX, s. 121, hds. no. 242.

Bir rivâyette Hz. Peygamber'in Muâz'a; “Ağlama ey Muâz! Ağlamak şeytandandır. (فَقَالَ: «لَا تَبْكِ يَا مُعَاذُ، فَإِنَّ الْبُكَاءَ مِنَ الشَّيْطَانِ»)[77]” buyurduğu nakledilmektedir.

Bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in Medine cihetine yönelerek; “Şüphesiz bana en yakın olan insanlar, her kim olursa olsun, takva sahibi olanlardır. (ثُمَّ الْتَفَتَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: " إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا ")[78]” buyurduğu nakledilmektedir.

Bazı rivâyetlerde ise bu ifade şöyledir: “Rasûlüllâh, Medine cihetine yönelerek şöyle dedi: Muhakkak ki bunlar benim ehl-i beytimdir. Siz onları insanların bana en yakın olanları görüyorsunuz. Bana en yakın olanlar, her kim olursa olsun, takva sahibi olanlardır. (ثُمَّ الْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فقَالَ: "إِنَّ أَهْلَ بَيْتِي هَؤُلَاءِ يَرَوْنَ أَنَّهُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِي وَإِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا حَيْثُ كَانُو)[79]”. Bu ibare bir rivâyette ise, A maddesinde zikredilen bilginin akabinde yer almaktadır. (عن معاذ بن جبل، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لما بعثه إلى اليمن، خرج معه يوصيه، ثم التفت رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال: «إن أهل بيتي هؤلاء يرون أنهم أولى الناس بي، وليس كذلك، إن أوليائي منكم المتقون من كانوا حيث كانوا)[80]”.

Bundan sonra bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğu nakledilmektedir: “Ey Allah'ım! Ben onlara benim düzelttiğim şeyi fesada uğratmalarını helal kılmıyorum. Allah'a yemin ederim ki ümmetim tıpkı geniş bir arazide kaybolan bir kap gibi dinlerinden yüz çevirecektir. (اللهم إني لا أحل لهم فساد ما أصلحت. وايم الله، لتكفوئن أمتي عن دينها كما يكفأ الإناء في البطحاء)[81]”.

B. İkinci grup rivâyetlerde girişte Hz. Peygamber'in Muâz'ı Yemen'e uğurladığı malumatına yer verilmeyip bunun yerine Muâz'ın: “Rasûlüllâh beni Yemene gönderdiğinde bana şöyle dedi” diyerek kendi ifadesiyle anlattığı rivâyetleri inceleyeceğiz. Bu rivâyetlerde tertip şöyledir:

Muâz'dan şöyle dediği nakledilmektedir: “Rasûlüllah beni Yemen'e gönderdi ve bana şöyle dedi: Muhtemelen artık benim mezarıma ve mescidime uğrayacaksın. (عَنْ مُعَاذٍ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: " لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِقَبْرِي وَمَسْجِدِي)”. Bundan

---

[77] Bezzâr, a. g. e., VII, s. 91, hds no. 2647., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds no. 171.

[78] İbn Hanbel, XXXVI, 376.

[79] İbn Hibban, a. g. e., hds no 647., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şamiyyîn**, (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî), II, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1984, s. 102, hds no. 991., Ebû Bekir b. Ebî Âsım, **es-Sünne**, (thk. Muhammed Nasıruddîn el-Albânî), II, 1. Baskı, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1400, s. 86, hds no. 1011.

[80] Ebî Âsım, **es-Sünne**, hds no. 1011.

[81] İbn Hibban, a. g. e., hds. no. 647., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şamiyyîn**, hds. no. 991., Hadisin isnadı sahîh, râvîleri sika görülmüştür. Bkz. Ebî Âsım, es-Sünne, hds. no. 1011.

sonra Rasûlüllâh: "Seni yufka yürekli bir kavme gönderiyorum. (وَقَدْ بَعَثْتُكَ إِلَى قَوْمٍ رَقِيقَةٍ قُلُوبُهُمْ)[82]" buyurmaktadır.

Bu ilk iki kısım bu grupta yer alan tüm rivâyetlerde aynıdır. Bundan sonra ele aldığımız kısımlarda rivâyetler arasında bazı farklılıklar görülmektedir. Mesela:

Bazı rivâyetlerde "Onlar, hak din üzerine kendileriyle savaşılmış olan kimselerdir. (يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ)[83]" ifadesi yer alırken bir rivâyette "…kendileriyle iki kez savaşılmış olan kimselerdir. (يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ مَرَّتَيْنِ،)[84]" kaydı yer almaktadır. *Yufka yürekli* ve *kendileriyle savaşılmış olan kimseler* ifadeleri Yemenlilere matuftur.

Daha sonra Rasûlüllâh Muâz'a şunu öğütlemektedir: "Onlardan (Yemenlilerden) sana itaat etmiş kimseleri yanına alarak asilerle savaş! (فَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مِنْهُمْ مَنْ عَصَاكَ)[85]". Bu ifadeden sonra Hz. Peygamber Yemenlileri kastederek; "Sonra İslam'a döneceklerdir. Öyle ki kadın kocasını, çocuk babasını, kardeş de kardeşini acele ile İslam'a getirecekler". buyurmakta ve Muâz'a "Sen Sekûn ve Sekâsik denen iki kabile arasına in! (" ثُمَّ يَعُودُ إِلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تُبَادِرَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا، وَالْوَلَدُ وَالِدَهُ، وَالْأَخُ أَخَاهُ، فَانْزِلْ بَيْنَ الْحَيَّيْنِ السَّكُونَ وَالسَّكَاسِكَ ")[86]" emrini vermektedir. Bir rivâyette "Onlardan sana itaat etmiş olan kimseleri yanına alarak asilerle savaş" emrinden sonra "Sen Sekûn ve Sekâsik denen iki kabile arasına in"! kısmı zikredilmektedir. (فَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ، انْزِلْ بَيْنَ الْحَيَّيْنِ السَّكُونِ وَالسَّكَاسِكِ)[87]".

2.3. "Sen Ehl-i Kitap Bir Kavme Gidiyorsun" Rivâyeti

Bu başlık altında inceleyeceğimiz rivâyetlerde Hz. Peygamber Muâz'ın dikkatini Yemen'de yaşayan halkın dini inançlarına çekerek onlara dini tebliğ ederken daha dikkatli olması gerektiğini anlatmak istemiştir.

"Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun" ifadesine yer veren rivâyetler yine giriş ifadeleri ve öğütler bölümü olmak üzere iki grupta ele alınacaktır.

---

[82] İbn Hanbel, XXXVI, 377., Şâşî Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb b. Süreyc b. Ma'kıl eş-Şâşî (v. 335/944), **Müsned**, (thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah), III, 1. Baskı, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1410, s. 290, hds no. 1397., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds no. 171., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şamiyyîn**, II, s. 97, hds. no. 983.

[83] Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 171., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şâmiyyîn**, hds. no. 983.

[84] İbn Hanbel, XXXVI, 377

[85] İbn Hanbel, XXXVI, 377., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 171., Şa'şî, a. g. e., hds. no. 1397., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şâmiyyîn**, hds no. 983.

[86] İbn Hanbel, XXXVI, 377., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 171., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şâmiyyîn**, hds no. 983.

[87] Şâşî, a. g. e., hds no. 1397.

İlgili rivâyetlerin giriş bölümünde temelde Hz. Peygamber'in Muâz'ı Yemen'e gönderirken, "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun, (قَالَ: " إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ)" dediğinden bahsedilmekle beraber bazı rivâyetlerde bu malumat aynı anlama gelen farklı ifadelerle zikredilmektedir. Bazı rivâyetlerde "Sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun" ifadesi hiç yer almadan doğrudan Hz. Peygamber'in Muâz'a öğütleri kısmı yer almaktadır. (أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى اليَمَنِ، فَقَالَ:)[88].

Giriş ifadesinden sonra Hz. Peygamber'in Muâz'a öğütleri zikredilmektedir. Bazı rivâyetler bir, bazıları iki, bazıları üç, bazıları dört ve bazıları beş, bir rivâyet ise altı öğütten oluşmaktadır. Bu öğütleri kısımlar halinde incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

a. Rasûlüllâh'ın Muâz'a ilk öğüdü: Hz. Peygamber, Muâz'a sen Ehl-i Kitap bir kavme gidiyorsun, diyerek ona nasıl bir topluluğa gittiğinin kimlerle muhatap olacağının ön bilgisini vermiştir. Bu malumattan sonra ilk öğüt olarak: "Onları tevhide çağır! (فَادْعُهُمْ إِلَى التَّوْحِيدِ)[89]" buyurmuştur. Bu ifade bazı rivâyetlerde farklı ibarelerle zikredilmektedir. Bu ibareler şu manadadır:

a.1. Bazı rivâyetlerde "Onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim de O'nun elçisi olduğuma şehadet getirmeye davet et! (فَادْعُهُمِ الَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ)[90]" şeklinde geçen öğüt, bazı rivâyetlerde, "Onlara Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in onun elçisi olduğuna şehadet getirmeye davet et! (فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ.)[91]" şeklindedir.

---

[88] Buhârî, "Zekât", 1, Tirmizî, "Birr", 68.

[89] Abdurrezzak Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam San'anî (v. 211/827), **Musannef**, (thk. Habîburrahman el-A'zamî), V, 2. Baskı, Hindistan: el-Meclisü'l-İlmiyye, 1403, s. 215, hds no. 9420.

[90] İbn Hanbel, III, 498., Buhârî, "Zekât", 1., İbn Mâce, "Zekât", 1., Ebû Dâvud, "Zekât", 4., Nesâî Ebû Abdirrahman Ahmed b. Ali b.Şuayb (v. 303/915), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, (thk. Hasan Abdulmenam eş-Şelebî), 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2001, "Zekât", 48., İbn Huzeyme Ebûbekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsabûrî (v. 311/924), **Sahîh**, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), IV, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî, ty., s. 58, hds. no. 2346., Tirmizî, "Zekât", 6.

[91] Dârimî, "Zekât", 1., Buhârî, "Zekât", 63, 60., İbn Huzeyme, a.g.e., IV, s. 23, hds. no. 2275., İbn Hibban, a. g. e., XI, s. 475, hds. no. 5081., Dârekutnî Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (v. 385/995), **Sünen**, (thk. Şuayb el-Arnaut vd.), 1. Baskı, Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle, 2004, "Zekât", 20., İbn Zenceveyh Ebu Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe b. Abdullah el-Horasanî (v. 251/865), **el-Emvâl li İbn Zenceveyh**, (thk. Şakir Zeb Feyyâd), III, 1. Baskı, Suud: Merkezü'l-Melik Faysal, 1986, s. 882, hds. no. 1559., Nesâî, "Zekât", 1.

a.2. Bazı rivâyetlerde “Onları Allah’a ibadete çağıranların ilki ol! (فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ)[92]” şeklinde geçen öğüt ifadesi bazı rivâyetlerde, “Onları Allah’ı birlemeye (tevhide) çağıranların ilki ol! (فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَى أَنْ يُوَحِّدُوا اللَّهَ تَعَالَى)[93]” şeklindedir.

b. Rasûlüllâh’ın Muâz’a ikinci öğüdü: Hz. Peygamber (a. s.), Muâz’a insanları tevhide davet etmesini öğütledikten sonra ikinci olarak şöyle buyurmaktadır: “Şayet bunu kabul ederlerse onlara şöyle de: Allah size gündüzünde ve gecesinde beş vakit namazı farz kıldı. (فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ)[94]”.

Bazı rivâyetlerde bu ifade: “Bunun için sana itaat ederlerse Allah’ın onlara beş vakit namazı farz kıldığını bildir! (فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ)[95]” biçiminde kaydedilmiştir. İfade bazı rivâyetlerde: “Allah’ı tanıdıklarında O’nun kendilerine gündüzünde ve gecesinde olmak üzere beş vakit namazı farz kıldığını bildir! (فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ)[96]” bazılarında ise: Allah’ı tanıdıklarında olarak değil, bunu tanıdıklarında, (فَإِذَا عَرَفُوا ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ)[97] şeklinde geçmektedir. Bununla kastedilen mana: Sen onları tevhide çağırdığında bunu kabul ederlerse ikinci olarak onlara namazdan bahset, demektir.

c. Rasûlüllâh’ın Muâz’a üçüncü öğüdü: “Şayet bunu kabul ederlerse onlara şöyle söyle: Allah size on iki aydan bir ayını oruçlu geçirmenizi emretti. (فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ صِيَامَ شَهْرٍ فِي إِثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا)[98]”. Bazı rivâyetlerde ise üçüncü öğüt oruçla

---

[92] Buhârî, “Zekât”, 41., Müslim, “İman”, 29., Ebû Avâne Ya’kub b. İshâk b. İbrâhim el-İsferâyinî (v. 316/928), **Müsned**, II, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, ty., s. 145, hds. no. 2615., İbn Hibban, a. g. e., I, s. 370, hds. no. 156.

[93] Buhârî, “Tevhîd”, 1., Taberânî Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî (v. 360/971), **Mu’cemü’l-Evsat**, (thk. Târık b. Ivazillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), III, Kahire: Dâru’l-Harameyn, ty., s. 158, hds no. 2789., Taberânî, **Mu’cemü’l-Kebîr**, XI, s. 426, hds. no. 12207.

[94] Abdurrezzak, a. g. e., hds. no. 9420.

[95] İbn Hanbel, III, 498., Dârimî, “Zekât”, 1., Buhârî, “Zekât”, 1, 64, “Meğâzî”, 60., İbn Mâce, “Zekât”, 1., Ebû Davud, “Zekât”, 4., Tirmizî, “Zekât”, 6., Nesâî, “Zekât”, 1, 48., İbn Huzeyme, a.g.e., hds. no. 2275., İbn Hibban, a.g.e., hds. no. 5081., Dârekutnî, “Zekât”, 20., İbn Zenceveyh, a.g.e., hds. no. 1559.

[96] Buhârî, “Zekât”, 41., Müslim, “İman”, 29., Ebû Avâne, a.g.e., II, s. 145, hds. no. 2615., İbn Hibban, a.g.e., I, s. 370, hds. no. 156., Taberânî, **Mu’cemu’l-Evsât**, hds. no. 2789.

[97] Buhârî, “Tevhîd”, 1.

[98] Abdurrezzak, a. g. e., hds. no. 9420.

değil zekâtla alakalı olup şöyledir: “Şayet bunu kabul ederlerse, Allah’ın onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek bir sadakayı farz kıldığını bildir (فَإِنْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ)[99]”. Bazılarında ise: “Şayet bunu yaparlarsa Allah’ın onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek bir zekâtı farz kıldığını haber ver! (فَإِذَا فَعَلُوا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ)[100]” şeklindedir. Bir rivâyette ise bunu yaparlarsa yerine “Namazı kılarlarsa” ifadesi açıkça zikredilmekte ve o takdirde Allah’ın onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek bir zekatı farz kıldığını haber ver ifadesi yer almaktadır. (صَلَّوْا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ غَنِيِّهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فَقِيرِهِمْ)[101]”. Bir rivâyette bu öğüt: “Şayet bunu yaparlarsa Allah’ın onlara mallarının zekâtını vermeyi farz kıldığını haber ver! (فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ)[102]” şeklindedir. Bu varyantta, *zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek*, tafsilatına yer verilmemiştir.

d. Rasûlüllâh’ın Muâz’a dördüncü öğüdü: İlgili rivâyetin genelini incelediğimizde Rasûlüllâh’ın dördüncü öğüdünün zekâtla ilgili olan ifade olduğunu görmekteyiz. Ancak Abdurrezzak’ın *Musannef*’inde geçen bir rivâyetin üçüncü öğüt kısmı oruçla ilgili olup bunu önceki maddede zikretmiştik.[103] İlgili rivâyetler içerisinde Hz. Peygamber’in oruçla ilgili öğüdünü içeren tek rivâyet budur. Oruçla ilgili bu ziyade diğer rivâyetlerle *Musannef*’te geçen bu rivâyet arasındaki öğüt tertibini etkilemektedir. Bu rivâyette yer alan dördüncü öğüt, diğer rivâyetlerin üçüncü öğüt kısmında olduğu gibi zekâtla ilgili olup şöyledir: “Şayet bunu (orucu) kabul ederlerse o takdirde Allah’ın onlara zenginlerinden alınıp fakirlerine verilecek bir zekâtı farz kıldığını haber ver! (فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِكُمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِكُمْ،)”. Diğer rivâyetlerde ise Hz. Peygamber, zekâtla ilgili öğüdünden sonra buna bağlantılı olarak dördüncü bir öğüt

---

[99] İbn Hanbel, III, 498., Buhârî, “Zekât”, 1, 63, “Meğâzî”, 60., İbn Mâce, “Zekât”, 1., Ebû Davud, “Zekât”, 4., Tirmizî, “Zekât”, 6., Nesâî, “Zekât”, 1., İbn Huzeyme, a.g.e., hds. no. 2346., Dârekutnî, “Zekât”, 20., İbn Zenceveyh, a.g.e., hds. no. 1559.

[100] Buhârî, “Zekât” 41., Müslim, “İman”, 29., Ebû Avâne, a.g.e., II, s. 145, hds. no. 2615., İbn Hibban, a.g.e., hds. no. 156., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds. no. 12207.

[101] Buhârî, “Tevhîd”, 1.

[102] Taberânî, **Mu’cemu’l-Evsat**, hds. no. 2789.

[103] Abdurrezzak, a. g. e., hds. no. 9420.

vermiş ve şöyle buyurmuştur: “Şayet bu konuda (zekâtta) sana itaat ederlerse, onların mallarının kıymetli olanını almaktan da sakın! (فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ،)[104]”.

e. Rasûlüllâh’ın Muâz’a beşinci öğüdü: Diğer rivâyetlerdeki dördüncü öğüt ifadesi bir rivâyette beşinci öğüt olarak geçmektedir. Bunun sebebi ilgili rivâyetin, yukarıda değindiğimiz gibi, oruçla ilgili fazla bir öğüt içeriyor olmasıdır. Dolayısıyla burada beşinci öğüt: zekâtla alakalı olan, “Şayet bu konuda sana itaat ederlerse onların mallarının kıymetli olanlarını almaktan da sakın! (فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِكُمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِكُمْ،)[105]” kısmıdır. Diğer rivâyetlerde beşinci öğüt şöyledir: “Mazlumun bedduasından sakın çünkü onunla Allah arasında bir hicap yoktur. (وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ حِجَابٌ)[106]” bazı rivâyetlerde bu ibare: “Mazlumun bedduasından sakın çünkü onun duasında Allah’tan başka bir hicap yoktur. وَإِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ حِجَابٌ)[107]” şeklindedir. Bir rivâyette sadece: “Mazlumun bedduasından sakın! (فَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ)[108]” kısmı zikredilmektedir. Başka bir rivâyette ise: “Mazlumun bedduasından sakın çünkü o perdelenmez” buyrulmuş devamında da Ya’kub ve Abbas b Yezîd’in bunu “Çünkü onunla Allah arasında bir hicap yoktur. (وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا لَا تُحْجَبُ». وَقَالَ يَعْقُوبُ وَالْعَبَّاسُ بْنُ يَزِيدَ: «فَإِنَّهَا لَيْسَتْ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ)[109]” şeklinde rivâyet ettikleri nakledilmiştir.

f. Rasûlüllâh’ın Muâz’a altıncı öğüdü: Rivâyetler arasında altı öğüt içeren tek rivâyet Abdurrezzak’ın *Musannef*’inde geçen ve oruçtan da bahsedilen rivâyettir. Burada son öğüt diğer rivâyetlerde beşinci öğüt olarak incelediğimiz mazlumun bedduasından sakınmakla ilgili emirdir. Ancak ifade biraz farklı olup şöyledir:

---

104 İbn Hanbel, III, 498., Dârimî, “Zekât”, 1., Buhârî, “Zekât”, 41, “Meğâzî”, 60, “Tevhîd”, 1., Müslim, “İman”, 29., İbn Mâce, “Zekât”, 1., Ebû Dâvud, “Zekât”, 4., Tirmizî, “Zekât”, 6., Nesâî, “Zekât”, 48., İbn Huzeyme, a.g.e., hds. no. 2275, hds. no. 2346., Ebû Avâne, a.g.e., II, s. 145, hds. no. 2615., İbn Hibban, a.g.e., I, s. 370, hds. no. 156, 5081., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds no. 12207., Dârekutnî, “Zekât”, 20., İbn Zenceveyh, a.g.e., hds. no. 1559.

105 Abdurrezzak, a. g. e., hds. no. 9420.

106 İbn Hanbel, III, 498., Buhârî, “Zekât”, 63, “Meğâzî” 60., İbn Mâce, “Zekât”, 1., Ebû Davud, “Zekât”, 4., Tirmizî, “Zekât”, 6., Nesâî, “Zekât”, 48., İbn Huzeyme, a.g.e., IV, s. 58, hds. no. 2346., İbn Hibban, a.g.e., XI, s. 475, hds. no. 5081., İbn Zenceveyh, a.g.e., hds. no. 1559.

107 Dârimî, “Zekât”, 1., İbn Huzeyme, a.g.e., hds. no. 2275.

108 Nesâî, “Zekât”, 1.

109 Dârekutnî, “Zekât”, 20.

"Mazlumun bedduasından sakın, çünkü onunla duası arasında benden başka bir hicap yoktur. (وَإِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لاَ حِجَابَ لَهَا دُونِي)[110]".

2.4. "Samimi Ol ve İznim Olmadan Birşey Yapma!" Rivâyeti

Bu başlık altında iki grup rivâyet üzerinde durulacaktır. Birinci grupta, Muâz'ın isteği üzerine Rasûlüllâh'ın ona dinde samimi olmasını öğütlediği rivâyetler, ikinci grupta ise, Rasûlüllâh'ın Muâz'a kendisinin izni olmadan bir şey yapmamasını öğütlediği rivâyetler incelenecektir.

Birinci grupta yer alan rivâyetleri incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

a. "Samimi ol!": İlgili rivâyetlerin bazısında giriş kısmı şöyledir: "Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde Muâz Rasûlüllâh'a bana tavsiyede bulun dedi. (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي)[111]". Bir rivâyette ise giriş kısmı, Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona şöyle dedi: (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ)[112]" şeklindedir.

Tüm rivâyetlerde olduğu gibi burada incelediğimiz rivâyetlerde de giriş kısmından sonra Hz. Peygamber'in öğütleri yer almaktadır. Bu rivâyetler tek bir öğüt içermekte olup o öğüt ise şöyledir: "Dininde samimi ol, az bir amel de sana yeter. (قَالَ: «أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِكَ الْعَمَلُ الْقَلِيلُ»)[113]".

İkinci grupta yer alan rivâyetleri incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

b. "İznim olmadan birşey yapma!": Rivâyetlerin giriş kısmı Muâz'dan nakledilmekte olup şöyledir: "Rasûlüllâh beni Yemen'e gönderdi. Yürüyünce (bunun için yola çıkınca) izim üzere geri döndürüldüm (çağırıldım). (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ

---

[110] Abdurrezzak, a. g. e, hds. no. 9420.

[111] Hâkim Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nîsâbûrî (v. 405/1014), **el-Müstedrek ala's-Sahîhayn**,(thk. Mustafa Abdülkadir Ata'), IV, 1. Baskı, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1990, s. 341, hds. no. 7844., Beyhâkî Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (v. 458/1066), **Şuabu'l-Îmân**, (thk. Abdulalâ Abdulhumeyd Hâmid), IX, 1. Baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 2003, s. 174, hds. no. 6443, 6444.

[112] Ebû Nuaym, a. g. e., I, s. 244.

[113] Hâkim, a.g.e., hds. no.7844., Beyhakî, a.g.e., hds no. 6443, 6444.

اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى اليَمَنِ، فَلَمَّا سِرْتُ أَرْسَلَ فِي أَثَرِي فَرُدِدْتُ،)[114]. Bir rivâyette Muâz'dan: "Rasûlüllâh beni Yemen'e gönderdiğinde bana şöyle dedi: (…) (دَثَّنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، قَالَ: " لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ)[115]" ifadesi nakledilmiştir.

Rivâyetlerin giriş kısmından sonra Hz. Peygamber'in Muâz'a: "Biliyor musun seni neden gönderiyorum? (فَقَالَ: أَتَدْرِي لِمَ بَعَثْتُ إِلَيْكَ؟)[116]" şeklinde bir soru sorduğunu görmekteyiz. Bu soru ibaresi farklı lafızlarla ifade edilse de tümü aynı manada olup, bir rivâyette böyle bir soru sorulmamış, bu rivâyetin birinci kısmında Hz. Peygamber'in: "Bilmediğin şeyde hüküm verme ve ayrılığa düşme" şeklindeki öğüdüne yer verilmiştir. Bu rivâyet öğüt tertibi açısından konuyla alakalı diğer rivâyetlerden biraz farklı olduğu için onun ikinci kısmını da burada zikretmek hadisi daha anlaşılır kılacaktır. İlgili rivâyetin ikinci kısmında Hz. Peygamber: "Bir mesele seni meşgul ederse onu açıklayıncaya kadar veya onda olanı bana yazıncaya kadar bekle! (قَالَ: «لَا تَقْضِيَنَّ وَلَا تَفْصِلَنَّ إِلَّا بِمَا تَعْلَمُ، وإِنْ أَشْكَلَ عَلَيْكَ أَمْرٌ، فَقِفْ حَتَّى تَبَيَّنَهُ أَوْ تَكْتُبَ إِلَيَّ فِيهِ»)[117]" buyurduğundan bahsedilmektedir.

Hz. Peygamber Muâz'a ikinci olarak: "İznim olmadan bir şey yapma muhakkak ki o, emanete hıyanettir. (لاَ تُصِيبَنَّ شَيْئًا بِغَيْرِ إِذْنِي فَإِنَّهُ غُلُولٌ)[118]" şeklinde bir öğütte bulunmuştur.

Üçüncü öğüt ise rivâyetlerin son kısmıdır. Burada Hz. Peygamber, "Her kim emanete hıyanet ederse kıyamet günü onunla gelir. Seni bunun için çağırmıştım işine git ({وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ القِيَامَةِ}، لِهَذَا دَعَوْتُكَ، فَامْضِ لِعَمَلِكَ)[119]" buyrulmuş, bir rivâyette ise, "Her kim emanete hıyanet ederse kıyamet günü onunla gelir" kısmına yer verilmişken sonrasında zikredilen "Seni bunun için çağırmıştım, şimdi işine git" ifadesine yer verilmemiştir. (لَا تُصِيبَنَّ شَيْئًا إِلَّا شَيْئًا أُذِنَ لَكَ فِيهِ، فَإِنَّهُ غُلُولٌ، وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ)[120]".

2.5. Hz. Peygamber'in Muâz'a Zekât Alması Konusunda Öğütte Bulunması

İslam'ın beş temel esaslarından biri olan zekât, varlıklı Müslümanlardan yoksul kesime mal akışını sağlayan bir köprüdür. Zekât, sözlük anlamı itibariyle arınmak, bereketli olmak, artmak gibi manalara gelir. Terim anlamı ise, belli şartların

---

[114] Tirmizî, "Ahkâm", 8., Bezzâr,a. g. e., VII, s. 118, hds no. 2673., Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, hds. no. 5235.
[115] İbn Mâce, "İman", 8.
[116] Tirmizî, "Ahkâm", 8., Bezzâr, a.g.e., hds. no. 2673.; Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, hds. no. 5235.
[117] İbn Mâce, "İman", 8.
[118] Tirmizî, "Ahkâm", 8., Bezzâr, a.g.e., hds. no. 2673. Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, hds. no. 5235.
[119] Tirmizî, "Ahkâm", 8., Bezzâr, a.g.e., hds. no. 2673.
[120] Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, hds no. 5235.

gerçekleşmesi halinde bir malın belli bir miktarını hak sahiplerine vermektir. Zekâta tasdik etme manasından türetilen bir kelime olarak sadaka denildiği de olur. Bu takdirde imanın gereği sanki verilen mal ile tasdikedilmiş gibi bir anlam ilişkisi taşır[121].

İslam'ın şiarlarından olması zekât ibadetinin önemini ortaya koymaya yetebilecek bir meziyettir. Biz de bu başlık altında Hz. Peygamber'in Yemen'e gönderdiği Muâz'a zekâtı hangi durumlarda kimlerden ve kimler için alması gerektiğinin bilgisini vermekte olduğu rivâyetleri inceleyerek, bu konuda ona ne gibi tavsiyelerde bulunduğunu neleri emredip nelerden nehyettiğini ortaya koymaya çalışacağız.

İlgili rivâyetleri öğüt tertibi bağlamında incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

Bazı rivâyetlerin giriş kısmı şöyledir: "Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona şunu emretti: (…) (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ« «أَنْ)[122]" bazı rivâyetlerde Muâz'ın ismi zikredilmeksizin ona mercii bir zamir kullanılmıştır. (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، وَقَالَ لَهُ)[123]". Bazı rivâyetlerde bu bilgi Muâz'dan nakledilerek: "Rasûlüllâh beni Yemen'e gönderdi ve bana şunu emretti: (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ،)[124]" şeklinde gelmiştir. Başka bir rivâyette Muâz'ın, "Rasûlüllâh beni Arap bir beldeye gönderdiğinde bana şunu emretti (…) (عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: " بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى قُرًى عَرَبِيَّةٍ فَأَمَرَنِي)[125]" dediği nakledilmektedir.

---

[121] Mehmet Erdoğan, **İslam İlmihali**, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., 2009, s. 493.

[122] İmam Mâlik, "Zekât", 340.,Tayâlisî, a. g. e., I, s. 461, hds. no. 568., Abdurrezzak, a. g. e., IV, s. 21, hds. no. 6841, VI, s. 89, hds. no. 10099, X, s. 330, hds. no. 19268., İbn Ebî Şeybe, a. g. e., III, s. 126, hds. no. 10014, III, s. 181, hds. no. 10538, II, s. 362, hds. no. 9920, 9922, II, s. 404, hds. no. 10437, VI, s. 428, hds. no. 32635., İbn Hanbel, XXXVI, 338., İbn Zenceveyh, a. g. e., III, s. 899, hds. no. 1598., Dârekutnî, "Zekât", 5., Hadisin Mesruk ile gelen tariki sahîh, İbrahim'den gelen tariki ise maktu' görülmüştür. Bkz. Dârimî, "Zekât", 5.

[123] İbn Mâce, "Zekât", 16., Ebû Dâvud, "Zekât", 12., Nesâî, "Zekât", 8., İbn Huzeyme, a. g. e., IV, s. 19, hds. no. 2268., İbnu'l-Cârûd Ebû Muhammed Abdullah b. Ali b. el-Carud (v. 307/920), **el-Münteka mine's-Süneni'l-Müsnede an Rasûlillah,** (thk. Abdullah Amr el-Bârûdî), 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'l-Kitabü's-Sekafiyye, 1988, s. 95, hds no. 343, s. 278, hds. no. 1104., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr,** XX, s. 128, hds. no. 260, XX, s. 129, hds. no. 263., Dârekutnî, "Zekât", 3, 5., Şâşî, a. g. e., III, s. 296, hds no. 1405.

[124] İbn Hanbel, XXXVI, 365, 402, 444., İbn Zenceveyh, II, s. 837, hds. no. 1454., Darimî, "Zekât", 5, 29., İbn Mâce, "Zekât", 12, 17., Tirmizî, "Zekât", 5., Bezzâr, a.g.e., VII, s. 91, hds no. 2646., Nesâî, "Zekât", 8, 25., Şâşî, a.g.e., III, s. 249, hds. no. 1347., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, XX, s. 129, hds. no. 261,262, XX, s. 130, hds. no. 265., Hadis sahîh, râvîleri sika görülmüştür. Bkz. İbn Hibban,a. g. e., XI, s. 244, hds no. 4886.

[125] İbn Hanbel, XXXVI, 429.

Bazı rivâyetlerde giriş kısmı: “Rasûlüllâh Muâz Yemendeyken ona şunu yazdı: (…) (قَالَ: كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ وَهُوَ بِالْيَمَنِ،)[126]” şeklindedir. Bazı rivâyetlerde ise Muâz’ın, “Rasûlüllâh beni doğrulayıcı olarak Yemen’e gönderdi ve bana şunları emretti: (…) (أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، قَالَ: " بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصَدِّقَ أَهْلِ الْيَمَنِ، وَأَمَرَنِي)[127]” dediği nakledilmektedir. Başka bir rivâyette nakledildiğine göre Muâz Yemen’e gittiğinde ona “Neyle emredildin? (قِيلَ لَهُ: بِمَا أُمِرْتَ؟)”[128] diye sorulmuştur. Bir diğer rivâyetin giriş kısmında Muâz’la beraber Ebû Mûsa’nın da Yemen’e gittiği zikredilmektedir. Bu rivâyetin manası tam olarak şöyledir: “Rasûlüllâh Ebû Mûsa ve Muâz’ı insanlara dinin emirlerini öğretmek için Yemen’e gönderdiğinde onlara şöyle demiştir: Şu dört sınıf mahsulden başkasından sadaka almayın; arpa, buğday, kuru üzüm ve hurma. (عَنْ أَبِي مُوسَى , وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ , حِينَ بَعَثَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ يُعَلِّمَانِ النَّاسَ أَمْرَ دِينِهِمْ: " لَا تَأْخُذُوا الصَّدَقَةَ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعَةِ: الشَّعِيرِ وَالْحِنْطَةِ وَالزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ)”.[129]”

Bunlardan başka bazı rivâyetler de vardır ki onlarda yukarıda zikredilen şekilde bir giriş kısmının olmadığı görülmektedir. Bu rivâyetler direkt olarak Hz. Peygamber’in Muâz’a öğüdüyle başlamaktadır.[130] İlgili rivâyetleri burada ayrıca incelemek yerine öğüt tertibini verirken ele almayı uygun görüyoruz.

Rivâyetleri içerisindeki öğütlere göre kısımlara ayırarak incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

Bir rivâyetin birinci öğüdü olarak Hz. Peygamber’in Muâz’a otuz tane sığırdan iki yaşında, kırk taneden ise üç-dört yaşlarında bir büyük baş hayvanı zekât olarak almasını emrettiğinden bahsedilmektedir. Bu rivâyetin devamında, bunun dışında bir şey Muâz’a getirilince bunlardan zekât almayıp durumu Rasûlüllâh’a sormak için yola çıktığı; ancak Muâz gelmeden Hz. Peygamber’in vefat ettiği malumatı zikredilmektedir.

---

[126] İbn Zenceveyh, a. g. e., I, s. 125, hds. no. 109.

[127] İbn Zenceveyh, a. g. e., II, s. 839, hds no. 1462, II, s. 837, hds. no. 1456., Şâşî, a.g.e., III, s. 291, hds no. 1398., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, XX, s. 124, hds. no. 249, XX, s. 170, hds. no. 363.

[128] Dârekutnî, “Zekât”, 3.

[129] Dârekutnî, “Zekât”, 5.

[130] İbn Ebî Şeybe, a.g.e., III, s. 126, hds no. 10012, III, s. 145, hds. no. 10175, II, s. 371, hds. no. 10022, II, s. 373, hds. no. 10055, II, s. 376, hds. no. 10080., İbn Hanbel, XXXVI, 314, 336, 349., İbn Zenceveyh, a.g.e., II, s. 817, hds no. 1422, II, s. 839, hds no. 1463,1465, III, s. 1026, 1897, 1898, III, s. 1034, 1904, III, s. 1090, hds. no. 2021, III, s. 1096, hds. no. 2029., Dârekutnî, “Zekât”, 5.

فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً» ، فَأُتِيَ بِهَا دُونَ ذَلِكَ، فَأَبَى أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا، وَقَالَ: لَمْ أَسْمَعْ) فِيهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْهِ، فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يَقْدَمَ مُعَاذٌ،(.[131]

Bazı rivâyetler sadece bir öğüt içermektedir. Rasûlüllâh'ın Muâz'a, bülûğ çağındaki her gayrimüslimden bir dinar veya dengi bir Yemen kumaşı almasını emrettiği rivâyetler buna örnektir. (قَالَ: «بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الْجِزْيَةَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ وَحَالِمَةٍ دِينَارًا أَوْ قِيمَتُهُ مَعَافِرِيٌّ»)[132]. Bu ifade başka bir rivâyette ikinci öğütken[133] bir rivâyette sadece "Bülûğ çağındaki her gayrimüslimden bir dinar al", ifadesine kadar olan kısım ikinci öğüdü oluşturmaktadır[134]. Başka bir rivâyette ona; kadın erkek zımmi olan her gayrimüslimden bir dinar veya bunun dengi bir Yemen kumaşı almasını emretmiştir. (فَأَمَرَهُ: «أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ، وَحَالِمَةٍ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ دِينَارًا أَوْ قِيمَتَهُ مُعَافِرِيًّا»)[135].

Bazı rivâyetlerde ilk olarak Rasûlüllâh'ın Muâz'a, her otuz sığırda iki yaşında erkek veya dişi bir dana, kırk tanede ise üç yaşında bir danayı zekât olarak almasını emrettiğinden bahsedilmektedir. (فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً،)[136]. Bir rivâyette aynı bilginin naklinden önce Muâz'ın, "Rasûlüllâh bana sayıca otuza ulaşmamış olan sığırdan bir şey almamı emretmedi (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: «أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَنِي إِلَى الْيَمَنِ أَنْ لَا آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ شَيْئًا حَتَّى تَبْلُغَ ثَلَاثِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَلَاثِينَ فَفِيهَا عِجْلٌ تَابِعٌ جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ، فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا بَقَرَةٌ مُسِنَّةٌ»)[137]" dediği nakledilmektedir. Başka bir rivâyette durum biraz daha farklılık arz etmekte, otuz ve kırk sığırın zekâtı zikredildikten sonra şu bilgiye yer verilmektedir: "Muâz'a sayısı otuza ulaşmamış olanlardan bir şey almakla emrolundun mu? diye soruldu. O da, hayır, bunu Rasûlüllâh'a soracağım dedi ve sordu. Rasûlüllâh, hayır, onlardan bir şey alma dedi (قَالَ: «أُمِرْتُ أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً» , قِيلَ لَهُ: أُمِرْتَ فِي الْأَوْقَاصِ بِشَيْءٍ؟ , قَالَ: " لَا وَسَأَسْأَلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ , فَقَالَ: «لَا يَعْنِي لَا تَأْخُذْ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا وَهُوَ مَا بَيْنَ السِّنِينَ».)[138]". Bazı rivâyetlerde kırk ve otuz ifadesi arasında

---

[131] İmam Mâlik, "Zekât", 340.
[132] Abdurrezzak, a.g.e., hds no. 19268., İbn Ebî Şeybe, a.g.e., hds no. 32635.
[133] İbn Zenceveyh, a. g. e., hds. no. 109.
[134] Bezzâr, a. g. e., VII, s. 96, hds. no. 2654.
[135] Abdurrezzak, a. g. e., hds. no. 10099.
[136] Abdurrezzak, a.g.e., hds no. 6841., İbn Ebî Şeybe, a.g.e., III, s. 126, hds no. 10014, II, s. 362, hds. no. 9920, 9922., İbn Zenceveyh, a.g.e., hds no. 1462., Dârimî, "Zekât", 5., Tirmizî, "Zekât", 5., Bezzâr, a.g.e., hds no. 2654., Nesâî, "Zekât", 8., İbn Huzeyme, a.g.e., IV, s. 19, hds no. 2268., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds no. 260. 263, XX, s. 130, hds. no. 265., Dârekutnî, "Zekât", 5., İbn Hanbel, XXXVI, 388.; *Müsned*'de şöyle bir açıklama yapılmaktadır: Hadis sahîh görülmüştür; ancak bu isnad Şerîk'in hıfzının kötü olması sebebiyle zayıftır. Bkz. İbn Hanbel XXXVI, 444.
[137] Nesâî, "Zekât", 8.
[138] Dârekutnî, "Zekât", 3, 5. Bu rivâyette yer alan *evkâs* kelimesiyle ilgili Mesûdî'den şöyle bir açıklama yapılmıştır: el-evkâs, sayısı otuza ulaşmamış veya sayıca kırkla altmış arasında olan sığır

takdim-te’hir yapılmış, kırk sığırdan alınacak zekât önce zikredilmiştir. (فَأَمَرَنِي أَنْ «آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً ثَنِيَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً)[139]. Başka bir rivâyette ilk öğüt Rasûlüllâh’ın Muâz’a sadece otuz sığırdan iki yaşında erkek veya dişi bir dana almasını söylemesidir (أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا، أَوْ تَبِيعَةً،)[140] başka bir rivâyette otuz sığırın zekâtına ilaveten Muâz’ın; “Bana kırkla elli, altmışla yetmiş, seksenle doksan arasında olanları sundular. Ben durumu Rasûlüllâh’a sorayım dedim ve verdiklerinden almadım. Rasûlüllâh’a gidip bunlardan sordum o da bana şunu emretti (…) وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - وَالتَّبِيعُ الْجَذَعُ - أَو تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، قَالَ: فَعَرَضُوا عَلَيَّ أَنْ آخُذَ مَا بَيْنَ الْأَرْبَعِينَ وَالْخَمْسِينَ، وَبَيْنَ السِّتِّينَ وَالسَّبْعِينَ، وَمَا بَيْنَ الثَّمَانِينَ وَالتِّسْعِينَ، فَأَبَيْتُ عَلَيْهِمْ، وَقُلْتُ لَهُمْ: حَتَّى أَسْأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَدِمْتُ فَأَخْبَرْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فَأَمَرَنِي)[141]” dediği malumatına yer verilmektedir. Rasûlüllâh’ın Muâz’a emrettiği şey ikinci bir öğüt ifadesi olduğundan onu ilgili kısımda zikredeceğiz.

Başka bir rivâyette yine hayvanların zekâtıyla ilgili bilgi verilmekte devamında da metinde geçen ibarelerle ilgili açıklamalar yapılmaktadır. Bu rivâyetin tamamını zikretmek konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Metnin manası şöyledir: Rasûlüllâh Muâz’ı Yemen’e gönderdiğinde ona her otuz sığırda bir danayı zekât olarak almasını emretmiştir. Devamında Harun şöyle dedi şeklinde bir açıklama yapılmış ve zekât olarak alınacak dananın iki yanında bir erkek veya dişi dana olması gerektiği zikredilmiştir. Kırk sığırda alınacak zekât ise üç yaşında bir dana olarak belirtilmiştir. Rivâyetin son kısmında Muâz; “Bana kırk taneden almam gerekeni arz ettiler” demiş, Harun ise bu sayının kırk ila elli arasında olduğu şeklinde bir açıklama yapmıştır. (أَنَّ مُعَاذًا قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُصَدِّقُ أَهْلَ الْيَمَنِ وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا. قَالَ هَارُونُ: وَالتَّبِيعُ: الْجَذَعُ أَوِ الْجَذَعَةُ، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً قَالَ: فَعَرَضُوا عَلَيَّ أَنْ آخُذَ مِنَ الْأَرْبَعِينَ، قَالَ: هَارُونُ مَا بَيْنَ الْأَرْبَعِينَ، وَالْخَمْسِينَ)[142].

Bazı rivâyetler kaç hayvanda ne kadar zekât alınacağının bilgisini vermektedir. Bu sayıların tamamını bir kısım halinde ele alacak zekâta muhatap olan her bir

---

demektir. Altmış olunca ondan iki yaşında iki dana, yetmiş olunca biri üç, diğeri iki yaşında olmak üzere iki dana, seksen olunca üç yaşında iki dana, doksan olunca üç yaşında üç dana alınır. Diğerleri ise, Mesûdî’nin bu açıklamasında *evkâs* kelimesindeki *sâd* harfini *sîn* miş gibi algıladığını söylemişlerdir.

[139] İbn Zenceveyh, a.g.e., I, s. 125, hds. no. 105, 1454., Dârimî, “Zekât”, 5., İbn Mâce, “Zekât”, 12., Nesâî, “Zekât”, 8., İbnü’l-Cârûd, a.g.e., s. 95, hds. no. 343., Şâşî, a.g.e., hds. no. 1347., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds. no. 261.

[140] İbnü’l-Cârud, a. g. e., hds. no. 1104.

[141] Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds. no. 363.

[142] İbn Hanbel, XXXVI, 402.

rakamı ayrı bir öğüt olarak incelemeyeceğiz. Bu duruma örnek olacak rivâyetlerde Muâz’dan naklen şu ifadelere yer verilmektedir: “Rasûlüllâh bana her otuz sığırda iki yaşında bir erkek veya dişi dana, kırk tanede üç yaşında bir dana, altmışta iki dana, yetmişte biri üç diğeri iki yaşında olmak üzere iki dana, seksende üç yaşında iki dana, doksanda iki yaşında üç dana, yüzde üç yaşında iki dana ve iki yaşında bir dana, yüz yirmide üç yaşında üç dana veya dört yaşında dört danayı zekât olarak almamı emretti. Üç veya iki yaşına ulaşıncaya kadar bunlar arasında olanlardan bir şey alma, bu sayılara ulaşmamış hayvanlar için zekât yoktur. (وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - وَالتَّبِيعُ جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ - وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنَ السِّتِّينَ تَبِيعَيْنِ، وَمِنَ السَّبْعِينَ مُسِنَّةً وَتَبِيعًا، وَمِنَ الثَّمَانِينَ مُسِنَّتَيْنِ، وَمِنَ التِّسْعِينَ ثَلَاثَةَ أَتَابِيعَ، وَمِنَ الْمِائَةِ مُسِنَّةً وَتَبِيعَيْنِ، وَمِنَ الْعِشْرِينَ وَمِائَةٍ ثَلَاثَ مُسِنَّاتٍ، أَوْ أَرْبَعَةَ أَتَابِيعَ، قَالَ: وَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا آخُذَ فِيمَا بَيْنَ ذَلِكَ شَيْئًا، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ مُسِنًّا أَوْ جَذَعًا، وَزَعَمَ أَنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا ")[143]”.

Bazı rivâyetlerde sadece Muâz’ın Yemen’e geldiğinde buğday, arpa, hurma ve kuru üzümden zekât aldığı malumatı zikredilmektedir. (أَنَّ مُعَاذًا لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ لَمْ يَأْخُذ الزَّكَاةَ إِلاَّ مِنَ الْحِنْطَةِ ، وَالشَّعِيرِ ، وَالتَّمْرِ ، وَالزَّبِيبِ.)[144].

Bazı rivâyetlerse toprak ürünlerinin zekâtıyla ilgili öğüt içermektedir. Bu rivâyetlerin manası şöyledir: “Yağmurla sulanan her mahsul için öşür (onda bir), kovayla su taşınarak sulanan her mahsul içinse yarı öşür (yirmide bir) zekât vardır. (إِنَّ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ ، أَوْ سُقِيَ غَيْلاً الْعُشْرَ ، وَفِيمَا سُقِيَ بِالْغُرْبِ وَالدَّالِيَةِ نِصْفَ الْعُشْرِ.)[145]”. Başka bir rivâyette Rasûlüllâh’ın Muâz’a: Nehir suyuyla sulanan ürünlerden onda bir, su çarkıyla sulanan ürünlerden ise yirmide bir zekât almasını emrettiği nakledilmektedir (فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الثِّمَارِ مَا يَسْقِي بَعْلًا الْعُشْرَ، وَمَا سُقِيَ بِالسَّانِيَةِ، فَنِصْفَ الْعُشْرِ)[146].

Bazı rivâyetlerde Rasûlüllâh’ın Muâz’a, Buğday ve arpadan sadaka almasını emrettiğinden, Muâz’ın da geniş bir elbiseyi buğday ve arpa sadakası olarak aldığından bahsedilmektedir (بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الْحِنْطَةِ ، وَالشَّعِيرِ. فَأَخَذَ الْعُرُوضَ الثِّيَابَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ.)[147]

Bazı rivâyetlerde zikredildiğine göre Muâz Yemen’e geldiğinde ona bal, ve koyun sürüsü getirilmiş, o ise ben bunlardan zekât almakla emrolunmadım. (أَنَّ مُعَاذًا،

---

[143] İbn Zenceveyh, a.g.e., hds. no. 1456., Şâşî, a.g.e., hds no. 1398., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds no. 249, 363.

[144] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., III, s. 138, hds no. 10117, II, s. 371, hds no. 10022., Hadisin isnadı sahîh râvîleri sika görülmüştür. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 314.

[145] İbn Ebî Şeybe, a. g. e, hds. no. 10175., 10080., Bezzâr, a. g. e., hds. no. 2646., Nesâî, “Zekât”, 26. Hadisin isnadı sahîh, râvîleri sika görülmüştür. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 314.

[146] Hadisin isnadı sahîh görülmüştür. Bkz. Dârimî, “Zekât”, 29., Ayrıca bkz. İbn Mâce, “Zekât”, 17.

[147] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 10538, 10437., İbn Zenceveyh, a. g. e., hds no. 1422, 1898.

(لَمَّا أَتَى الْيَمَنَ، أَتَى الْعَسَلَ، وَأَوْقَاصَ الْغَنَمِ، فَقَالَ: «لَمْ أُوْمَرْ فِيهَا بِشَيْءٍ»)[148] demiştir. Bir rivâyette sadece baldan bahsedilmektedir. (فَقَالَ , لَمَّا بُعِثَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ سُئِلَ عَنِ الْعَسَلِ " " لَمْ أُوْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ)[149]. Başka bir rivâyette Muâz'ın; "Rasûlüllâh bana sayısı otuza ulaşmamış olan sığırdan zekât almamı emretmedi. (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: " لَمْ يَأْمُرْنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَوْقَاصِ الْبَقَرِ شَيْئًا ")[150]" dediği nakledilmektedir. Bazı rivâyetlerde ise bu ifade biraz farklılık arz etmekte ve Muâz'ın sayısı otuza ulaşmamış olan sığırdan sorulduğunda ben bunlardan bir şey almakla emrolunmadım, dediği nakledilmektedir. (" لَمَّا بُعِثَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ سُئِلَ عَمَّا دُونَ الثَّلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ فَقَالَ: «لَمْ أُومَرْ فِيهَا بِشَيْءٍ»)[151]. Başka bir rivâyette ise Muâz'a sayısı otuza ulaşmamış olan sığır ve baldan zekât sorulunca onun ben bunlardan bir şey almakla emrolunmadım diyerek durumu Rasûlüllâh'a yazdığından ancak mektubun Rasûlüllâh'ın vefatından sonra (Medine'ye) ulaştığından bahsedilmektedir. (أَنَّهُ سُئِلَ عَمَّا دُونَ الثَّلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ وَعَنِ الْعَسَلِ مَا فِيهِ قَالَ: لَمْ أُومَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ فَكَتَبَ إِلَى رَسُولِ اللهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ فَلَمْ يَرْجِعْ كِتَابُهُ حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ)[152].

Başka bir rivâyette Muâz'ın Arap bir beldeye gittiği, Rasûlüllâh'ın ona yerin üçte bir ve dörtte birlik kısmını almasını emrettiği nakledilmektedir. (فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ حَظَّ الْأَرْضِ " قَالَ سُفْيَانُ: حَظُّ الْأَرْضِ: الثُّلُثُ وَالرُّبُعُ)[153]. Bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber'in Muâz'a, "Buğdaydan buğday, koyun sürüsünden bir koyun, devede bir deve ve sığırda bir sığır (zekât olarak) al! (فَقَالَ: «خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ، وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ , وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ، وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ»)[154]" emri verdiği nakledilmektedir. Bazı rivâyetlerde Muâz'ın, ekin, hurma, üzüm ve mısırdan onda bir ve yirmide bir sadaka aldığından bahsedilmektedir. (قَالَ: «لَمَّا قَدِمَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْيَمَنَ، أَخَذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الزَّرْعِ وَالنَّخْلِ وَالْكَرْمِ وَالذُّرَةِ الْعُشْرُ وَنِصْفُ الْعُشْرِ»)[155].

Başka bir rivâyeti incelediğimizde biraz farklı olduğunu görmekteyiz. Rivâyet şöyledir: Bazı yöneticiler Mûsa b. Talha'nın toprağının sadakasını gönderdiler. O da: "Bunun için bana vermeniz gereken bir sadaka yoktur. Benim arazim yeşillik ve yaş hurmalıktır, oysa Muâz Yemen'e gönderildiğinde hurma, üzüm, buğday, arpa ve kuru hurmadan zekât almakla emrolundu. (عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ: " أَنَّ بَعْضَ الْأُمَرَاءِ، أَرْسَلَ إِلَيْهِ صَدَقَةً

---

[148] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds. no. 10055, İbn Hanbel, XXXVI, 349.
[149] İbn Zenceveyh, a. g. e., hds. no. 2021.
[150] İbn Hanbel, XXXVI, 336.
[151] İbn Zenceveyh, a.g.e., hds. no. 1465.
[152] Şâşî, a.g.e., III, s. 296, hds. no. 1405.
[153] İbn Hanbel, XXXVI, 429.
[154] İbn Zenceveyh, a.g.e., III, s. 899, 1598., İbn Mâce, "Zekât", 16., Rivâyetin senedi zayıf görülmüştür. Atâ b. Yesâr Muâz'a yetişememiştir, senede kopukluk vardır. Bkz. Ebû Dâvud, "Zekât", 12., Ayrıca bkz. Dârekutnî, "Zekât", 5.
[155] İbn Zenceveyh, a.g.e., III, s. 1026, hds. no. 1897, hds. no. 1904.

أَرْضِهِ , فَقَالَ: لَيْسَ لَكُمْ عَلَيَّ فِيهَا صَدَقَةٌ , إِنَّمَا أَرْضِي خُضَرٌ وَرِطَابٌ , «إِنَّ مُعَاذًا حِينَ بُعِثَ إِلَى الْيَمَنِ أُمِرَ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ النَّخْلِ وَالْكَرْمِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ»)[156]” demiştir.

Başka bir rivâyetin birinci kısmında Rasûlüllâh Muâz’a şunu öğütlemektedir: “Küçük (az) olandan bir şey alma. Gümüş iki yüz dirhem olunca ondan beş dirhem al. Ziyadesi kırk dirheme ulaşmadıkça ondan bir şey alma. Kırk dirheme ulaşınca da ondan bir dirhem al! (عَنْ مُعَاذٍ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ حِينَ وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَنْ لَا تَأْخُذَ مِنَ الْكَسْرِ شَيْئًا , إِذَا كَانَتِ الْوَرِقُ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ فَخُذْ مِنْهَا خَمْسَةَ دَرَاهِمَ , وَلَا تَأْخُذْ مِمَّا زَادَ شَيْئًا حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا , وَإِذَا بَلَغَ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا فَخُذْ مِنْهُ دِرْهَمًا»)[157]”. Başka bir rivâyetin ilk öğüt kısmında Rasûlüllâh Muâz’a, her kırk dinardan bir dinar almasını emretmektedir. (عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَمَرَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِينَارًا دِينَارًا)[158]. Bir diğer rivâyette Muâz’ın Yemenlilere hitapla şöyle dediği nakledilmektedir: “Bana beş zira uzunluğundaki elbiselerinizi veya kullanılmış elbiselerinizi getirin, onlardan sadaka alayım[159]. Onlar sizin için önemsiz, Medine’ye hicret edenler içinse hayırlıdır[160]”. Bu rivâyet aynı zamanda Muâz’ın Yemenlilere hitabı başlığıyla da ilişkilidir; ancak sadakayla ilgili bir öğüt içerdiğinden onu burada zikretmeyi uygun gördük.

Yukarıda zikredilen bazı rivâyetler sadece bir öğüt veya emir ifadesi içeriyorken bazıları daha fazla öğüt kısmı içermektedir. Burada birden fazla öğüt içeren rivâyetlerin ikinci öğüt kısmını inceleyeceğiz.

Bir rivâyette Rasûlüllâh’ın ikinci öğüdü şöyledir: “Muâz; her iki yüz dirhemden beş dirhem al. Beş veskten az olan şeyden, sayısı beşe ulaşmamış deveden ve yeşilliklerden sadaka alma[161]” emrine muhatap olmuştur.

Üç öğüt içeren iki rivâyet vardır. Üçüncü öğüt kısmında yer alan ibareler daha önce başka rivâyetlerin birinci ve ikinci öğüt kısımlarında geçmişti. Bu rivâyetlerde üçüncü olarak Rasûlüllâh’ın Muâz’a şöyle dediği nakledilmektedir: “Rasûlüllâh bana göğün suladığı mahsulden onda bir, kovalarla sulanan mahsulden ise yirmide bir almamı emretti[162]”.

---

[156] İbn Zenceveyh, a.g.e., hds no. 2029.
[157] Dârekutnî, “Zekât”, 3.
[158] Dârekutnî, “Zekât”, 5.
[159] İbn Ebî Şeybe, a.g.e., III, s. 181, hds no. 10540.
[160] Dârekutnî, “Zekât”, 5.
[161] Dârekutnî, “Zekât”, 5.
[162] Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds no. 262., Hadis sahîh görülmüş, Âsım dışındaki tüm râvîleri sika sayılmıştır. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 365.

2.6. Muâz'ın Hz. Peygamber'den Öğüt İstemesi

Burada Muâz'ın Hz. Peygamber'den öğüt istemesi üzerine onun Muâz'a Allah'tan sakınmasını öğütlediği rivâyetleri inceleyeceğiz. İlgili rivâyetlerde temel öğüt "Allah'tan sakın!" şeklinde olup rivâyetler, buna ilave başka öğütlerde içermektedir.

Rivâyetleri içerdiği giriş ibareleri ve öğüt sayısı açısından sınıflandırdığımızda şunları söyleyebiliriz:

Bir rivâyetin giriş kısmı şöyledir: "Rasûlüllâh, Muâz'ı Yemen'e gönderdi. Bineği geldiğinde Muâz Rasûlüllâh'a gelerek şöyle dedi: Ya Rasûlüllâh ben gidiyorum. Bana öğüt ver! (بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَلَمَّا حَضَرَ رَحِيلُهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي مُنْطَلِقٌ فَعِظْنِي)[163]". Bazı rivâyetlerde giriş kısmı şöyledir: "Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde Muâz ona şöyle dedi: Ya Rasûlüllâh bana tavsiyede bulun! (أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ: أَوْصِنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ،) dedi[164]". Bir rivâyette Muâz'ın sefere çıkmak istediğinde Rasûlüllâh'tan tavsiye istediği zikredilmektedir. (أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ أَرَادَ سَفَرًا فقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَوْصِنِي)[165]. Başka bir rivâyette Hz. Peygamber'in Muâz'a: "Ey Muâz, bineğini çöz ve bana gel seni Yemen'e göndereceğim", dediği zikredilmektedir. Bundan sonra Muâz şunları söyler: Bineğimi çözdüm. Mescidin kapısına geldim ve Rasûlüllâh bana izin verinceye kadar (orada) bekledim. Rasûlüllâh elimi tuttu. Sonra bana şöyle diyerek beraberimde yürüdü[166]". Giriş kısmında görüldüğü gibi rivâyetlerde ortak nokta; Muâz'ın Hz. Peygamber'den tavsiye, öğüt istemesidir. Ancak bu rivâyette Muâz'ın öğüt istediği bilgisi yer almamaktadır. Burada Hz. Peygamber, "Ben sana şunu tavsiye ediyorum," diyerek Muâz birşey demeden öğüt ve nasihatte bulunmuştur. (قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا مُعَاذُ، انْطَلِقْ فَارْحَلْ رَاحِلَتَكَ، ثُمَّ ائْتِنِي أَبْعَثْكَ إِلَى الْيَمَنِ» فَانْطَلَقْتُ فَرَحَلْتُ رَاحِلَتِي ثُمَّ جِئْتُ فَوَقَفْتُ بِبَابِ الْمَسْجِدِ حَتَّى أَذِنَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخَذَ بِيَدِي ثُمَّ مَضَى مَعِي فَقَالَ:).

Giriş kısmından sonra rivâyetlerin öğütlerden oluşan ana gövdesi yer almaktadır. Buradaki öğüt ifadeleri şu şekildedir:

---

[163] İsmail b. Ca'fer b. Ebî Kesir el-Ensârî ez-Zerkâ (v. 180/796), **Hadîsu Ali b. Hacer es-Sa'dî an İsmail b. Ca'fer el-Medinî**, (thk. Rafîd es-Süfyânî), Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1998, s. 418, hds. no. 358.

[164] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., s. 455, hds. no. 391., İbn Hanbel, XXXV, 318., XXXVI, 380, 313., Şâşî, III, s. 266, hds. no. 1367.

[165] İbn Hibban, a. g. e., II, s. 283, hds. no. 524.

[166] Ebû Nuaym, a. g. e., I, s. 240.

a. Rasûlüllâh'ın ilk öğüdü: "Ey Muâz gücün ölçüsünde Allah'tan sakın! (قَالَ: «يَا مُعَاذُ اتَّقِ اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتَ)[167]". Bu ifade bazı rivâyetlerde: "Nerede olursan ol Allah'tan kork! (قَالَ: "اتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ،)[168]". Bir rivâyette: "Bir kötülüğün arkasından onu yok edecek bir iyilik yap! (أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: " يَا مُعَاذُ، أَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ (2) تَمْحُهَا،)[169]" şeklindedir. Bu ifade bazı rivâyetlerde ikinci öğüt cümlesi olarak yer almaktadır.[170] Bir rivâyette: "Gücün ölçüsünde takvalı olman gerekir. (قَالَ: «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ مَا اسْتَطَعْتَ،)[171]". Başka bir rivâyette: "Allah'a hiçbir şeyi şirk koşmadan kulluk et! (فَقَالَ: " اعْبُدِ اللهَ وَلَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا،)[172]" şeklindedir.

b. Rasûlüllâh'ın ikinci öğüdü: "Gücün ölçüsünde Allah'a kulluk et! (وَاعْمَلْ بِقُوَّتِكَ لِلَّهِ مَا أَطَقْتَ،)[173]". Başka bir rivâyetin ikinci öğüt kısmı: "Her ağacın ve taşın yanında Allah'ı zikret[174]"! şeklindedir. Bu ifade bir rivâyette üçüncü öğüt olarak zikredilmektedir. (وَاذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ كُلِّ شَجَرٍ وَحَجَرٍ،))[175]. Bir rivâyetin ikinci öğüt ifadesi: "İnsanlara güzel ahlakla muamelede bulun! (" وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ)[176]" iken, bir rivâyette Muâz'ın "Ya Rasûlüllâh artır!" diye bir talepte bulunması üzerine Hz. Peygamber'in "Kötülük yaptığında peşinden iyilik yap! (قَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ زِدْنِي قَالَ إِذَا أَسَأْتَ فَأَحْسِنْ)[177]" buyurduğu zikredilmektedir.

Hz. Peygamber'in Muâz'a, insanlara güzel ahlakla muamele etmesini öğütlediği rivâyet iki öğüt içermekte olup burada bitmektedir[178]. Bu rivâyetin ikinci öğüdü olan "insanlara güzel ahlakla muamelede bulun!" ifadesi diğer bazı rivâyetlerde üçüncü öğüt kısmında yer almaktadır[179].

c. Rasûlüllâh'ın üçüncü öğüdü: Bir rivâyette üçüncü öğüt: "Gizli işlediğin bir kötülük için gizli, açıktan işlediğin bir kötülük için ise aleni bir şekilde tövbe

---

[167] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds. no. 358.
[168] İbn Hanbel, XXXV, 318., XXXVI, 380., Tirmizî, "Birr", 55., Şâşî, a.g.e., hds. no. 1367.
[169] İbn Hanbel, XXXVI, 313.
[170] İbn Hanbel, XXXV, 318, XXXVI, 380., Tirmizî, "Birr", 55., İbn Hibban, a.g.e., II, s. 73, hds. no. 544.
[171] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds. no. 391.
[172] İbn Hibban, a.g.e., hds. no. 524
[173] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds. no. 358.
[174] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds no. 391.
[175] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds no. 358.
[176] İbn Hanbel, XXXVI, 313.
[177] İbn Hibban, a. g. e., hds. no. 524.
[178] İbn Hanbel, XXXVI, 313
[179] İbn Hanbel, XXXV, 318, XXXVI, 380., Tirmizî, "Birr", 55., Şâşî, a. g. e., hds. no. 1367.

ederek o kötülüğü gider! (وَإِذَا عَمِلْتَ سُوءًا فَأَحْدِثْ لَهُ تَوْبَةً، السِّرُّ بِالسِّرِّ وَالْعَلَانِيَةُ بِالْعَلَانِيَةِ)[180]" şeklindedir. Başka bir rivâyette Hz. Peygamber'in üçüncü öğüdü; "istikamet üzere ol ve ahlakını güzelleştir! (قَالَ اسْتَقِمْ وليحسن خلقك)[181]" şeklindedir.

d. Rasûlüllâh'ın dördüncü öğüdü: Bazı rivâyetler dört veya daha fazla öğüt içermektedir. Bir rivâyetin dördüncü öğüt kısmı: "Gizli işlediğin bir günah için gizli, açıktan işlediği bir günah için de aleni bir şekilde tövbe et[182]"! şeklindedir.

e. Rasûlüllâh'ın beşinci öğüdü: Bulabildiğimiz tek bir rivâyette dörtten fazla öğüt yer almaktadır. Daha önce sadece giriş bölümüne değindiğimiz bu rivâyeti kendi içerisindeki öğütleri bağlamında münferiden inceleyeceğiz. Buna göre Rasûlüllâh Muâz'a şunları öğütlemektedir: "Ey Muâz! Ben sana Allah'a karşı takvayı, doğru sözlülüğü, ahde vefayı, emanate riayeti, yetime merhameti, komşuyu gözetmeni, öfkene hâkim olmanı, merhameti, selamı yaymanı, yumuşak sözlülüğü, imanın gerekliliğini, Kur'an üzerine derince düşünmeyi, ahiret sevgisini, hesaptan korkmayı, kısa emeli, güzel ameli öğütlüyorum. (فَقَالَ: «يَا مُعَاذُ، إِنِّي أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ، وَوَفَاءٍ بِالْعَهْدِ، وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ، وَتَرْكِ الْخِيَانَةِ، وَرَحْمَةِ الْيَتِيمِ، وَحِفْظِ الْجَارِ، وَكَظْمِ الْغَيْظِ، وَخَفْضِ الْجَنَاحِ، وَبَذْلِ السَّلَامِ، وَلِينِ الْكَلَامِ، وَلُزُومِ الْإِيمَانِ، وَالتَّفَقُّهِ فِي الْقُرْآنِ، وَحُبِّ الْآخِرَةِ، وَالْجَزَعِ مِنَ الْحِسَابِ، وَقِصَرِ الْأَمَلِ، وَحَسَنِ الْعَمَلِ)" buyurmuştur. Bu öğüt ifadelerinden sonra rivâyetin devamında bazı ta'zir ifadeleri yer almaktadır. Buna göre Rasûlüllâh Muâz'a, "Sana bir Müslümana sövmeni, doğru olanı yalanlamanı, yalancıyı doğrulamanı, adil bir başkana asi olmanı yasaklıyorum. (وَأَنْهَاكَ أَنْ تَشْتُمَ مُسْلِمًا، أَوْ تُكَذِّبَ صَادِقًا، أَوْ تُصَدِّقَ كَاذِبًا، أَوْ تَعْصِيَ إِمَامًا عَادِلًا)[183]" demiştir.

Yetime merhamet etmek ve komşu hakkını gözetmekle alakalı iki farklı rivâyet daha bulunmaktadır. Bu rivâyetlerdeki öğütleri de kendi içerisinde incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

Birinci rivâyetin giriş kısmında Muâz'dan şöyle nakledilmiştir: "Rasûlüllâh beni Yemen'e gönderdiğinde bana şöyle dedi: (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: " لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ

---

[180] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds no. 391.
[181] İbn Hibban, a.g.e., hds no. 524.
[182] İsmail b. Ca'fer, a.g.e., hds no. 358.
[183] Ebû Nuaym, a.g.e., I, s. 240.

(وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ[184]". Bu ifadeden sonra Muâz Hz. Peygamber'in kendisine neleri tavsiye ettiğini nakleder ve şunları sıralar: "Ey Muâz, Sana komşuyu gözetmeni ve yetime merhamet etmeni emrediyorum. (قَالَ: يَا مُعَاذُ، آمُرُكَ بِحِفْظِ الْجَارِ، وَرَحْمَةِ الْيَتِيمِ)[185]". İkinci rivâyetin giriş kısmı ise şöyledir: "Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e göndermek istediğinde, Muâz bineğine bindi. Rasûlüllâh da ona şunları tavsiye ederek yanında yürüyordu: (…) (لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ رَكِبَ مُعَاذٌ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي إِلَى جَانِبِهِ بِوَصِيَّةٍ فَقَالَ)[186]". Daha sonra rivâyetin ana gövdesi gelmektedir. Burada Hz. Peygamber Muâz'a sırasıyla şunları öğütlemiştir: "Ey Muâz! ben sana kardeşin kardeşe tavsiye etmesi gibi tavsiyede bulunuyor, Allah'a karşı takvalı olmanı öğütlüyorum. («يَا مُعَاذُ، أُوصِيكَ وَصِيَّةَ الْأَخِ الشَّفِيقِ، أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ»)". Daha sonra Rasûlüllâh çeşitli tavsiyelerde bulunarak Muâz'a, hasta ziyaretini, dul ve zayıfların ihtiyaçlarına koşmasını, fakir ve miskinlerle oturmasını, insanlara kendisinden tasaddukta bulunmasını ve son olarak da kınayanın kınamasından korkmamasını, («وَعُدِ الْمَرِيضَ، وَأَسْرِعْ فِي حَوَائِجِ الْأَرَامِلِ وَالضُّعَفَاءِ، وَجَالِسِ الْفُقَرَاءَ وَالْمَسَاكِينَ، وَأَنْصِفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ، وَقُلِ الْحَقَّ وَلَا تَأْخُذْكَ فِي اللهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ»)[187] öğütlemektedir.

2.7. Hz. Peygamber'in "Kolaylaştırın Zorlaştırmayın" Demesi

a. Rivâyetlerin giriş ifadeleri: Hz. Peygamber'in insanlara İslam'ın ve Kur'an'ı Kerîm'in öğretilmesini öğütlediği bazı rivâyetlerde Muâz'la beraber Ebû Mûsa el-Eş'ar'inin de Yemen'e gönderildiğinden ve onun da Muâz'a verilen öğütlerin muhatabı olduğundan bahsedilmektedir. Bu rivâyetlerde: Hz. Peygamber'in, Muâz ve Ebû Mûsa'ya insanlara dinlerini öğretmelerini emrettiği (أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا، وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ " فَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ)[188] ve Ebû Mûsa'nın: "Ben insanlara dinlerini öğretmek için Muâz'la beraber Yemen'e gönderildim. (عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: بُعِثْتُ أَنَا وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، إِلَى الْيمَنِ نُعَلِّمُهُمْ دِينَهُمْ)[189]" dediği nakledilmektedir.

---

[184] Harâitî Ebû Bekir Muhammed b. Ca'fer b. Muhammed b. Sehl es-Sâmmerî (v. 327/939), **Mekârimu'l-Ahlak ve Meâlîhâ ve Mahmûd-u Tarâikıhâ**, (thk. Eymen Abdulcâbir el-Buhayrî), 1. Baskı, Kahire: Dâru'l-Âfâk el-Arabiyye, 1999, s. 217, hds. no. 658.

[185] Haraitî, a.g.e., hds. no. 658.

[186] Ebû Nuaym, a. g. e., I, s. 241.

[187] Ebû Nuaym, a.g.e., s. 241.

[188] İbn Hanbel, XXXII, 315., Hâkim, a. g. e., I, s. 756, hds. no. 2084., Ebû Nuaym, a. g. e., I, s. 256.

[189] Ebû Nuaym, a.g.e., V, s. 39.

Burada Hz. Peygamber'in "Kolaylaştırın zorlaştırmayın"! şeklindeki öğüdünü içeren rivâyetler üzerinde durulacaktır. İlgili rivâyetlerde Hz. Peygamber'in Muâz b. Cebel'le beraber Ebû Mûsa el-Eş'arî'yi de Yemen'e gönderdiği belirtilmekte ve onlara verdiği öğütlerden bahsedilmektedir. Bir rivâyette ise Hz. Peygamber'in Muâz'la beraber Hz. Ali'yi Yemen'e gönderdiğinden bahsedilmektedir[190]. Ebu Mûsa ve Muâz'ın Yemen'e gitmesi bilgisi en başta yani metnin giriş bölümü olarak adlandırdığımız yerde geçmekte olup bu bilgi bir rivâyet hariç[191] tüm rivâyetlerin ortak noktasıdır. İhtilaf, bundan sonra gelen öğütler kısmında ortaya çıkmaktadır.

Rivâyetlerin bazısında bir, bazısında iki, bazısında üç, bazısında dört öğüt vardır. Bu öğütler şunlardan oluşmaktadır:

b. Rivâyetlerde yer alan öğüt ifadeleri: İncelediğimiz rivâyetlerin tamamında Hz. Peygamber'in Muâz ve Ebû Mûsa'ya, kolaylaştırın zorlaştırmayın, öğüdünde bulunduğunu görmekteyiz. Rivâyetlerin çoğunda ilk öğüt, kolaylaştırın zorlaştırmayın, olup. bu öğüt, metnin ilk bölümünde Muâz ve Ebû Mûsa'nın birlikte Yemen'e gönderildikleri malumatının akabinde yer almaktadır. (عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا، وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا، وَلَا تُعَسِّرَا،)[192].

Bazı rivâyetlerde ise kolaylaştırın zorlaştırmayın öğüdü metnin gövde kısmının başında yer almamakta farklı bir bölümünde zikredilmektedir. Biz rivâyetleri öğütlerin sayısına göre tasnif edeceğiz. Bu durumda ortaya şöyle bir netice çıkmaktadır:

b.1. Bir öğütten oluşan rivâyetler: Bazı rivâyetlerde kolaylaştırın zorlaştırmayın, şeklinde tek bir öğüt vardır. (أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم لَمَّا بَعَثَهُ هُوَ وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: يَسِّرَا ، وَلاَ تُعَسِّرَا)[193].

---

[190] Bir rivâyette Muâz'la beraber Ebû Mûsa'nın değil Hz. Ali'nin Yemen'e gittiği nakledilmektedir. Bkz. Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr,** hds. no. 11841.

[191] Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr,** hds. no. 11841.

[192] Abdurrezzâk, a. g. e., III, s. 359, hds. no. 5959., İbn Ca'd Ebu'l-Hasan Ali b. Ca'd b. Ubeyd el-Cevherî (v. 230/845), **Müsned** (thk. Âmir Ahmed Haydar), I, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü Nâdir, 1990, s. 93, hds. no. 536., İbn Hanbel, XXXII, 472., Buhârî, "Cihad", 164., "Meğâzî, 60, "Edeb", 80, "Ahkâm", 22., Bezzâr, a. g. e., VIII, s. 130, hds. no. 3138., s. 138, hds. no. 3151., s. 139, hds. no. 3153., Ebû Avâne, **Mustahrec**, (thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî), IV, 1. Baskı, Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 1998, s. 215, hds. no. 6560., İbn Hibban, a. g. e., XII, s. 197, hds. no. 5271., Müslim,"Cihad", 7.

[193] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., V, s. 318, hds. no. 26481., IX, s. 60, hds. no. 27011.

b.2. İki öğütten oluşan rivâyetler: Bazı rivâyetlerde ilk olarak “Müjdeleyin nefret ettirmeyin” ikinci olarak da “ Kolaylaştırın zorlaştırmayın” şeklindeki öğüt ifadesi yer almaktadır. (بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «بَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا»)[194].

b.2.1. Bir rivâyette, öğüt kısmından önce şunlar zikredilmektedir: Rasûlüllâh, Ebû Mûsa ve Muâz’ı Mihlaf denilen bölgeye gönderdi. Yemende iki Mihlaf bölgesi vardır. Sonra onlara: ilk olarak: “Kolaylaştırın zorlaştırmayın (رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا مُوسَى، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى اليَمَنِ، قَالَ: وَبَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلاَفٍ، قَالَ: وَاليَمَنُ مِخْلاَفَانِ، ثُمَّ قَالَ: «يَسِّرَا وَلاَ تُعَسِّرَا)”, ikinci olarak da “Müjdeleyin nefret ettirmeyin (وَبَشِّرَا وَلاَ تُنَفِّرَا)” dedi. Bu iki öğüt ifadesinden sonra rivâyette şunlar anlatılmaktadır: Onlar birbirine yakın bölgelere, işlerinin başına gittiler. Muâz bineğine bindi ve Ebû Mûsa’nın yanına gitti. İnsanlar Ebû Mûsa’nın yanında toplanmışlardı. Orada sıkıca bağlanmış bir adam vardı. Muâz, Ebû Mûsa’ya: “ Bu nedir”? diye sordu. (فَانْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ، وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَحْدَثَ بِهِ عَهْدًا، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى، فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ، وَإِذَا هُوَ جَالِسٌ، وَقَدِ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيُّمَ هَذَا؟) Ebû Mûsa: “ Bu adam Müslüman olduktan sonra tekrar kâfir oldu (قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلاَمِهِ)” dedi. Muâz: “Ben bu adam öldürülünceye kadar bineğimden inmem (قَالَ: لاَ أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ)” dedi. Ebû Mûsa Muâz’ın inmesi yönündeki talebini tekrarladı. Muâz ise o adam öldürülmeden bineğinden inmeyeceğini ifade etti. (قَالَ: إِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِذَلِكَ فَانْزِلْ، قَالَ: مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ). Bundan sonra Ebû Mûsa adamın öldürülmesini emretti. (فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ). Muâz bineğinden indi ve Ebû Mûsa’ya “Kur’an’ı nasıl okursun? (ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، كَيْفَ تَقْرَأُ القُرْآنَ؟)” diye sordu. Ebû Mûsa: “Gece gündüz ara ara okurum, sen nasıl okursun ey Muâz? (قَالَ: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، قَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟)” diye sorunca Muâz: “Ben gecenin ilk kısmında uyurum sonra kalkar uyuduğum kadar Kur’an okurum. Uykumdan da İbadetle geçirdiğim zamandan da sevap umarım, dedi. (قَالَ: أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ النَّوْمِ، فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي، فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي)[195]”.

İrtidat eden adamın kıssasıyla ilgili başka bir rivâyette şunlar anlatılmaktadır:

Rasûlüllâh Ebû Mûsa ve Muâz b. Cebel’i Yemen’e gönderdi, onlara, insanlara Kur’an öğretmelerini emretti. (وَعَنْ أَبِي مُوسَى، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَهُمَا إِلَى الْيَمَنِ، وَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ.) Bir gün Muâz, Ebû Mûsa’yı ziyarete gitti. Onun yanında

---

194 Müslim, “Cihad”, 6., Bezzâr, a.g.e., VIII, s. 164, hds. no. 3186. Ebî Avâne, a.g.e., IV, s. 215, hds. no. 6558., V, s. 101, hds. no. 7951.

195 Buhârî, “Meğâzî”, 60.

zincirlenmiş bir adam görünce: “Ey kardeşim! Biz insanlara azap etmek için mi gönderildik? Biz onlara dinlerini öğretmek ve faydalarına olacak şeyleri emretmek için gönderildik dedi. (قَالَ: فَجَاءَ مُعَاذٌ إِلَى أَبِي مُوسَى يَزُورُهُ فَإِذَا عِنْدَهُ رَجُلٌ مُوَثَّقٌ بِالْحَدِيدِ، فَقَالَ: يَا أَخِي، أَوَبُعِثْنَا نُعَذِّبُ النَّاسَ، إِنَّمَا بُعِثْنَا نُعَلِّمُهُمْ دِينَهُمْ، وَنَأْمُرُهُمْ بِمَا يَنْفَعُهُمْ،)”. Ebû Mûsa ise: “o, Müslüman oldu sonra tekrar irtidat etti dedi. (فَقَالَ: إِنَّهُ أَسْلَمَ ثُمَّ كَفَرَ.). Bunun üzerine Muâz: Muhammed’i hak üzere gönderen Allah’a yemin olsun ki ben onu yakıncaya kadar inmeyeceğim dedi. (فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَحْرِقَهُ بِالنَّارِ،). Ebû Mûsa: Bizim yanımızda devamlı kalsın, diye bir öneride bulununca Muâz yeminini tekrarladı. Sonra odun getirdi, onu tutuşturdu ve mürtedin ellerini bağlayarak oraya attı. (فَقَالَ أَبُو مُوسَى: إِنَّ لَنَا عِنْدَهُ بَقِيَّةً، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَبْرَحُ أَبَدًا، قَالَ: فَأُتِيَ بِحَطَبٍ فَأَلْهَبَ فِيهِ النَّارَ وَكَتَّفَهُ وَطَرَحَهُ.)[196]. Bu rivâyet ve Taberânî’nin *Mu’cemu’l-Kebîr*’inde geçen rivâyet arasında ihtilaf olduğu Taberânî rivâyetinin ricalinin Sahîh’in ricalinden olduğu nakledilmektedir[197].

Bir başka rivâyette ise Ebû Mûsa irtidat eden adamın kıssasıyla ilgili şunları anlatmaktadır: Rasûlüllâh beni ve Muâz’ı Yemen’e gönderdi. (عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ : بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم أَنَا وَمُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ ،). Muâz bir gün yanıma geldi. Benim yanımda da Yahudiyken Müslüman olan sonra tekrar irtidat eden bir Yahudi vardı. (قَالَ : فَأَتَانِي ذات يَوْمٍ ، وَعِنْدِي يَهُودِيٌّ قَدْ كَانَ مُسْلِمًا فَرَجَعَ عَنِ الإِسْلاَمِ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ ،). Muâz şöyle dedi: “Sen onun boynunu vuruncaya kadar ben bineğimden inmeyeceğim (فَقَالَ : لاَ أَنْزِلُ حَتَّى تَضْرِبَ عُنُقَهُ)”. Rivâyetin metin kısmı burada bitmektedir. Bundan sonra Haccac, Katâde bana nakletti diyerek Ebû Mûsa’nın irtidat eden Yahudiyi kırk gün İslam’a çağırdığını zikretmiştir (قَالَ حَجَّاجٌ : وَحَدَّثَنِي قَتَادَةُ أَنَّ أَبَا مُوسَى قَدْ كَانَ دَعَاهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا)[198].

Sadece Muâz’ın Yemen’e gönderildiğinden bahseden iki ayrı rivâyette de Rasûlüllâh (s.a.s) ona, irtidat eden kimseye nasıl muamele etmesi gerektiğinin bilgisini vermektedir. Konumuzla doğrudan alakalı olmasa da muhtevası itibariyle ilgili olan bu rivâyetlere burada değinmemiz gerektiği kanaatindeyiz. İlgili rivâyetlerde şu olay anlatılmaktadır:

Rasûlüllâh Muâz’ı Yemen’e gönderdiğinde ona şöyle dedi: (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ). “Bir adam İslam’dan irtidat ederse onu (İslam’a) çağır. Eğer tövbe ederse bunu ondan kabul et. Yok, eğer tövbe etmezse onun

---

[196] Heysemî Ebu’l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman (v. 807/1405), **Mecmeu’z-Zevâid ve Menba’ü’l-Fevâid**, (thk. Hüsameddin el-Kudsî), VI, Kahire: Mektebet’ül-Kudsî, 1994, s. 261, hds. no. 10576., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, XX, s. 43, hds. no. 66.

[197] Heysemî, a. g. e., hds. no. 10576.

[198] İbn Ebî Şeybe, a.g.e., XII, s. 271, hds. no. 33419.

boynunu vur! («أَيُّمَا رَجُلٍ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ فَادْعُهُ، فَإِنْ تَابَ فَاقْبَلْ مِنْهُ، وَإِنَّ لَمْ يَتُبْ فَاضْرِبْ عُنُقَهُ،). Bir kadın İslam'dan yüz çevirirse onu İslam'a çağır. Eğer tövbe ederse bunu ondan kabul et. Eğer bundan yüz çevirirse ona biraz mühlet ver! (وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ ارْتَدَّتْ عَنِ الْإِسْلَامِ [فَادْعُهَا] ، فَإِنْ تَابَتْ [فَاقْبَلْ مِنْهَا] [وَإِنْ أَبَتْ فاسْتَتِبْهَا])[199]".

b.2.2. Bir rivâyetin ilk kısmında, Ebû Mûsa'dan Rasûlüllâh'ın onu ve Muâz'ı Yemen'e gönderdiği ve insanları İslam'a çağırın! buyurduğu nakledilmektedir. (عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «انْطَلِقَا، فَادْعُوَا النَّاسَ إِلَى الْإِسْلَامِ،). ikinci öğüt olarak: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin! (وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا)" üçüncü olarak da: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın! (وَيَسِّرَا، وَلَا تُعَسِّرَا)", buyurmaktadır. Dördüncü kısımda sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgili Hz. Peygamber'in "Namazdan alıkoyacak kadar sarhoşluk veren her içeceği haram kılıyorum. («أُحَرِّمُ كُلَّ مُسْكِرٍ أَسْكَرَ عَنِ الصَّلَاةِ»)" buyurduğu zikredilmektedir. Beşinci kısımda, Yahudiyken İslam'a giren sonra tekrar irtidat eden adamın kıssası geçmektedir. Altıncı kısımda ise, Kur'an'ı nasıl okursun? şeklindeki diyalog yer almaktadır[200]. Aynı manadaki başka bir rivâyette ilk öğüt: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın", ikinci öğüt: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin" olup, öğüt kısmından sonraki bilgiler aynen bu rivâyette olduğu gibidir[201].

b.2.3. Mihlaf bölgesiyle ilgili malumattan sonra ilk olarak: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın ikinci olarak da: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin" öğütlerini içeren ve aynı şekilde İrtidat eden kişinin kıssasının anlatıldığı başka bir rivâyette ise Kur'an'ı nasıl okursun şeklindeki diyalog kısmının yer almaması dikkat çekmektedir[202].

Yine iki öğütten oluşan bir rivâyette ilk öğüt olarak "kolaylaştırın zorlaştırmayın", ikinci öğüt olarak ise "Müjdeleyin nefret ettirmeyin" emirleri zikredilmiş, yani öğüt kısımları arasında takdim te'hir yapılmıştır[203].

b.2.4. Bazı rivâyetlerde Hz. Peygamber Muâz ve Ebû Mûsa'ya ilk olarak "Kolaylaştırın zorlaştırmayın (فَقَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا،)", İkinci olarak "Ayrılığa düşmeyin birlik olun (وَلَا تَفْتَرِقَا ، وَتَطَاوَعَا»)" öğütlerinde bulunmaktadır. Bu öğütlerden sonra rivâyette üçüncü bir kısım zikredilmekte ve Ebû Mûsa'nın; "Bizim topaklarımızda baldan yapılan ve adına *el-bet'* denilen birde arpadan yapılan ve *el-mezru* diye

---

[199] Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**., XX, s. 53, hds no. 93., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şâmiyyîn**, IV, s. 372, hds no. 3586.
[200] Ebû Avâne, a.g.e., V, s. 100, hds. no. 7950.
[201] İbn Hibban, a.g.e., XII, s. 197, hds. no. 5371.
[202] Bezzâr, a.g.e., hds. no. 3153.
[203] Bezzâr, a.g.e., VIII, s. 139, hds. no. 3138.

isimlendirilen içecekler var (bunlar için ne dersin?) (قَالَ أَبُو مُوسَى: إِنَّ شَرَابًا يُصْنَعُ بِأَرْضِنَا مِنَ الْعَسَلِ يُقَالُ الْبَتْعُ وَمِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْمَزْرُ)" diye sorması üzerine Hz. Peygamber'in: "Sarhoşluk veren her içecek haramdır. (فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ»)[204]" buyurduğu zikredilmektedir.

Bazı rivâyetlerde ise tertip şöyledir: İlk öğüt: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin (فَقَالَ: «بَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا،)", ikinci öğüt: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın (وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا»)" şeklinde olup, bundan sonra Muâz'ın, Hz. Peygamber'e; "Sen bizi içeceği bol olan bir yere gönderiyorsun ne içelim? (فَقَالَ مُعَاذٌ: إِنَّكَ تَبْعَثُنَا إِلَى أَرْضٍ كَثِيرَةِ الْأَشْرِبَةِ، فَمَا نَشْرَبُ؟)" diye sorduğundan ve Hz. Peygamber'in: "Sarhoş edici olmayan içecekleri için. (قَالَ: «اشْرَبُوا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا»)[205]".buyurduğundan bahsedilmektedir.

Bir rivâyette ise öğüt kısmından önce Muâz ve Ebû Mûsa'nın insanları İslam'a davet edin emrine muhatap oldukları malumatı zikredilmekte (فَقَالَ: «انْطَلِقَا فَادْعُوا النَّاسَ إِلَى الْإِسْلَامِ), akabinde yine "Müjdeleyin nefret ettirmeyin ve kolaylaştırın zorlaştırmayın (وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا»)" öğütleri verilmekte, son kısımda ise sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgili ibare zikredilmektedir. (قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ أَفْتِنِي فِي شَرَابَيْنِ كُنَّا نَصْنَعُهُمَا بِالْيَمَنِ؟ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَاهُ)[206].

b. 3. Üç öğütten oluşan rivâyetler: Bu rivâyetlerin bazısında yine ilk öğüt "Kolaylaştırın zorlaştırmayın" şeklindedir. Bazılarında ise başka öğütler ilk sırayı almakta, kolaylaştırın zorlaştırmayın, öğüdü ikinci veya üçüncü sırada yer almaktadır. Bu rivâyetlerdeki tertip şöyledir:

b.3.1. İlk öğüt: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın (فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا)", ikinci öğüt: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin (وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا)", üçüncü öğüt: "Anlaşın ayrılığa düşmeyin (وَتَطَاوَعَا وَلَا تَخْتَلِفَا»)[207]".

Bir rivâyette aynı öğüt tertibi olup rivâyetin sonunda Ebû Mûsa ve Mûaz'ın Yemen'e gittiklerinde her birinin ayrı çadırlara yerleştiklerinden ve birbirlerini ziyaret ettiklerinden bahsedilmektedir. (قَالَ: فَكَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فُسْطَاطًا يَكُونُ فِيهِ يَزُورُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَظُنُّهُ عَنْ أَبِي مُوسَى)[208].

---

[204] Abdurrezzak, a.g.e., hds. no. 5959.
[205] Bezzâr, a.g.e., VIII, s. 117, hds. no. 3119.
[206] Ebû Avâne, a.g.e., IV, s. 216, hds. no. 6561. İlgili rivâyetin sonunda وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَاهُ ibaresi vardır. Bununla 6560 nolu hadise işaret edilmektedir. Bu rivâyetle ilgili açıklama daha sonra gelecektir.
[207] Buhârî, "Cihad", 164., Müslim, "Cihad", 7.
[208] İbn Hanbel, XXXII, 472.

Başka bir rivâyette ise ilk olarak: “Kolaylaştırın zorlaştırmayın”, ikinci olarak: “Müjdeleyin nefret ettirmeyin”, üçüncü olarak yalnızca: “Anlaşın” öğütleri zikredilmekte, daha sonra Ebû Mûsa’nın Hz. Peygamber’e Bizim topraklarımızda baldan yapılan ve adına *el-bit’* denilen birde arpadan yapılan ve *el-mizru* denilen içecekler var? diye sorduğundan ve Hz. Peygamber’in: “Sarhoşluk veren her içecek haramdır” buyurduğundan bahsedilmektedir[209]. Başka bir rivâyette tüm bunlara ilaveten şu bilgiler de zikredilmektedir: Her biri işlerinin başına gittiler ve Muâz Ebû Mûsa’ya Kur’an’ı nasıl okursun? diye sordu. Ebû Mûsa: Ayaktayken, otururken, binitimin üzerindeyken ve bir yere yaslanmış haldeyken okurum, dedi. Muâz ise: Bana gelince ben uyurum sonra kalkarım uykumdan da ibadetle geçirdiğim zamandan da sevap umarım dedi(قَالَ: فَقَالَ مُعَاذٌ لِأَبِي مُوسَى: كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَقْرَؤُهُ فِي صَلَاتِي، وَعَلَى رَاحِلَتِي، قَائِمًا، وَقَاعِدًا، وَمُضْطَجِعًا أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا. فَقَالَ مُعَاذٌ: لَكِنِّي أَنَامُ، ثُمَّ أَقُومُ، فَأَحْتَسِبُ نَوْمِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمِي. قَالَ: فَكَأَنَّ مُعَاذًا فَضُلَ عَلَيْهِ)[210]. İki farklı rivâyette de aynı öğüt tertibi vardır. Ancak bu rivâyetlerde irtidat eden Yahudi’nin kıssası ziyade edilmiştir[211].

b.3.2. İlk öğüt: “Anlaşın”, İkinci öğüt: “Kolaylaştırın zorlaştırmayın”, Üçüncü öğüt: “Müjdeleyin nefret ettirmeyin[212]”.

b.3.3. İlk öğüt: “Kolaylaştırın zorlaştırmayın”, ikinci öğüt: “Anlaşın”, üçüncü öğüt: “Nefret ettirmeyin.” Üç öğüt içeren bu kısımdan sonra Ebû Mûsa Hz. Peygamber’e Bizim topraklarımızda baldan yapılan ve adına *el-bit’* denilen bir de arpadan yapılan ve *el-mizru* denilen içecekler var? diye sormuş Hz. Peygamber’de: “Sarhoşluk veren her içecek haramdır” buyurmuştur. Daha sonra Muâz, Ebû Mûsa’ya: Kur’an’ı nasıl okursun? diye sormuş, Ebû Mûsa: Namazımda, bineğimin üzerinde ayaktayken ve otururken, bir yere yaslanmış haldeyken okurum, demiştir. Muâz ise: Ben uyurum sonra kalkarım, uykumdan da ibadetle geçirdiğim zamandan da sevap umarım, demiştir ve Muâz’ın daha faziletli olanı yaptığı nakledilmiştir[213].

b.3.4. İlk öğüt: “Kolaylaştırın zorlaştırmayın”, ikinci öğüt: “Öğretin”, üçüncü öğüt: “Nefret ettirmeyin” bu öğütlerden sonra “anlaşın” buyurduğu da zikredilmektedir. Öğüt kısmından sonra Hz. Peygamber sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgili; “Namazdan alıkoyacak kadar sarhoşluk veren her içecek haramdır” buyurmuştur. Bu

---

[209] Buhârî, “Edeb”, 80, “Ahkâm”, 22., İbn Hanbel, XXXII, 518.
[210] İbn Ca’d, a. g. e., hds. no. 536.
[211] Buhârî, “Meğâzî”, 60., Ebû Avâne, a.g.e., IV, s. 215, hds. no. 6560
[212] Ebû Avâne, a.g.e., IV, s. 215, hds. no. 6559., Tayâlîsî, a. g. e., I, s. 400, hds. no. 498.
[213] İbn Ca’d, a. g. e., hds. no. 536.

kısımdan sonra Kur'an'ı nasıl okursun? diyalogu zikredilmekte son olarak da irtidat eden kişinin kıssası anlatılmaktadır[214].

b.3.5. İlk öğüt: "Birbirinize destek olun (فَقَالَ: «تَسَانَدَا،)", ikinci öğüt: "Anlaşın (وَتَطَاوَعَا،)", üçüncü öğüt: "Kolaylaştırın, nefret ettirmeyin (وَيَسِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا»)[215]". Öğüt kısmında sonra şunlar zikredilmektedir: Muâz insanlara hitap ederek onları İslam'a çağırdı. (فَخَطَبَ النَّاسَ مُعَاذٌ، فَحَثَّهُمْ عَلَى الْإِسْلَامِ،). Sonra onlara Kur'an üzerinde derince düşünmeyi emretti. (وَأَمَرَهُمْ بِالتَّفَقُّهِ وَالْقُرْآنِ، وَقَالَ:) ve şöyle dedi: "Size cennet ve cehennem ehlini haber vereyim mi? Bir adam hayırla anılırsa o cennet ehlinden, şerle anılırsa cehennem ehlindendir («أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ، إِذَا ذُكِرَ الرَّجُلُ بِخَيْرٍ، فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِذَا ذُكِرَ بِشَرٍّ، فَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ»)[216]".

b.3.6. İlgili rivâyetlerin tamamında Ebu Mûsa ve Muâz'ın birlikte Yemen'e gittikleri zikredilmişti. Bir rivâyette ise Hz. Peygamber'in { Ey Nebi! Şüphesiz ki biz seni bir şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik} ayeti nazil olunca, Hz. Ali ve Muâz b. Cebel'i yanına çağırdığı ve onlara Yemen'e gitmelerini emrettiği zikredilmektedir. (لَمَّا أُنْزِلَتْ {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا} [الأحزاب: 45] دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا وَمُعَاذًا، وَقَدْ كَانَ أَمَرَهُمَا أَنْ يَخْرُجَا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: "). Devamında Hz. Peygamber, ilk olarak: "İşinizin başına gidin (انْطَلِقَا)", ikinci olarak: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin (وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا،)", üçüncü olarak: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın (وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا،)" öğüdünde bulunmuş ve "Benim bir şahit olarak gönderildiğim, ümmetim için cennetle müjdeleyici, cehenneme karşı uyarıcı olduğum ve onları Allah'ın birliğine çağırmakla görevlendirildiğim Kur'anla bildirildi. (قَدْ أُنْزِلَتْ عَلِيَّ {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا} [الأحزاب: 45] عَلَى أُمَّتِكِ {وَمُبَشِّرًا} [الأحزاب: 45] بِالْجَنَّةِ {وَنَذِيرًا} [البقرة: 119] مِنَ النَّارِ {وداعيًا} [الأحزاب: 46] إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ {وسراجًا مُنيرًا} [الأحزاب: 46] بِالْقُرْآنِ ")" şeklinde beyanda bulunmuştur[217].

b.3.7. Bir rivâyette öğüt kısmından önce Ebu Mûsa'nın *el-bit'* ve *el-Mizru* diye adlandırılan içeceklerin hükmüyle ilgili soru sorması üzerine Hz. Peygamber: "Biliniz ki sarhoşluk veren her içecek haramdır" buyurmuş, bunun akabinde ilk olarak: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin", ikinci olarak: " Kolaylaştırın zorlaştırmayın" ve üçüncü

---

[214] Ebû Ya'la Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsılî (v. 307/919), **Müned**, (thk. İrşâd el-Hakkı el-Eserî), Faysal Âbâd: İdâret'ül-Ulûm'ül-Eserî, 1987, s. 80, hds. no. 67.

[215] Bu rivâyetle aynı manada olup başka kelimelerle ifade edilen ayrı bir rivâyet daha vardır. Bunun için bkz. Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, I, s. 132, hds. no. 414.

[216] Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**., VII, s. 250. hds. no. 7416.

[217] Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 11841.

olarak da: "Anlaşın" öğütlerinde bulunmuştur. Daha sonra Kur'an'ı nasıl okursun? Şeklindeki diyalog bundan sonra da irtidat eden adamın kıssası zikredilmektedir[218].

b.4. Dört öğütten oluşan rivâyetler: Ebû Mûsa ve Muaz'a verilen ilk öğüt: "Gidin" ikinci öğüt: "Anlaşın ayrılığa düşmeyin", üçüncü öğüt: "Müjdeleyin nefret ettirmeyin", dördüncü öğüt: "Kolaylaştırın zorlaştırmayın,"dır. Öğüt kısmı bittikten sonra Hz. Peygamber'in kendisine sorulan içeceklerin hükmüyle ilgili: "Namazda Allah'ı zikretmekten alıkoyacak kadar sarhoşluk veren her içecek haramdır buyurduğu zikredilmektedir[219].

b.4.1. İlk öğüt: "Müjdeleyin", ikinci öğüt: "Kolaylaştırın", üçüncü öğüt: "Öğretin nefret ettirmeyin", dördüncü öğüt: "Anlaşın". Öğüt kısmı burada bitmektedir. Bundan sonra sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgili Hz. Peygamber'in: "namazdan alıkoyacak kadar sarhoşluk veren her içecek haramdır" buyurduğu zikredilmektedir[220].

Rivâyetlerin genel bir değerlendirmesini yaptığımızda şunları söyleyebiliriz:

1. Hz. Peygamber'in, insanlara dinlerini ve Kur'an'ı öğretmelerini öğütlediği rivâyetlerde yine Ebu Mûsa ve Muâz'ın birlikte Yemen'e gönderildikleri malumatı vardır[221].

2. Bazı rivâyetlere sadece Rasûlüllâh (s.a.s.)'ın öğütleri kısmı yer almakta başka bir konudan bahsedilmemektedir[222].

3. Bazı rivâyetlerde öğüt kısmından sonra Ebu Mûsa'nın Hz. Peygamber'e bizim topraklarımızda baldan yapılan ve *el bit'* denilen birde arpadan yapılan ve *el-Mizru* denilen içecekler var? diye sorduğundan bahsedilmektedir. Hz. Peygamber sarhoş edici içeceklerin hükmüyle ilgili bazı rivâyetlerde; "Sarhoşluk veren her içecek haramdır[223]" buyururken bazı rivâyetlere buna namaz kaydı eklenmiş ve; "Namazdan

---

[218] Ebû Avâne, a.g.e., hds. no. 7951.
[219] Taberânî, **Mucemü's-Sağîr**, (thk. Muhammed Şekûr Mahmud el-Hacı Emrîr), II, 1. Baskı, Beyrut, Umman: el-Mektebü'l-İslamî, Dar-u İmare, 1985, s. 212, hds. no. 1048.
[220] İbn Hibban, a.g.e., XII, s. 194, hds. no. 5373.
[221] İbn Hanbel, XXXII, 315., Hâkim, a.g.e., hds. no. 2084.; Ebû Nuaym, I, s. 256., V, s. 39.
[222] bn Ebî Şeybe, a.g.e., hds. no. 26481, 27011., İbn Hanbel, XXXII, 472., Müslim, "Cihad", 6., Bezzâr, a.g.e., hds. no. 3186., Ebî Avâne, a.g.e., hds. no. 6558, 7951., Buhârî, "Cihad", 164., Müslim, "Cihad", 7., Ebû Avâne, a.g.e., IV, s. 215, hds. no. 6559., Tayâlîsî, a. g. e., hds. no. 498.
[223] Abdurrezzak, a.g.e., hds. no. 5959., Ebû Avâne, a.g.e., hds. no. 6561., Buhârî, "Edeb", 80, "Ahkâm", 22., Hadisin isnadı Şeyhân'ın şartlarına göre sahîh görülmüştür. Bkz.İbn Hanbel, XXXII, 518.,

alıkoyacak kadar sarhoşluk veren her içecek haramdır[224]". buyrulmuştur. Sarhoşluk veren içeceklerin haram olduğunun belirtilmesi sarhoşluk vermeyen içeceklerin içilmesinde bir sakınca olmadığına işarettir. Nitekim Hz. Peygamber bu konuya da açıklık getirerek; "Sarhoş edici olmayan içecekleri için[225]" buyurmuştur.

4. Bazı rivâyetlerde Muâz ve Ebû Mûsa arasında *Kur'an'ı nasıl okursun?* şeklinde başlayan bir diyalog geçmektedir. Bununla beraber ilgili rivâyetlerin bazısında irtidat eden bir adamın öldürüldüğünden bahseden ayrı bir kısım bulunmaktadır.

5. Bazı rivâyetlerde bu iki ayrı olay beraber[226] anlatılırken, bazılarında sadece irtidat eden adamın kıssası[227], bazılarında ise sadece Kur'an'ı nasıl okursun? Sorusu etrafında dönen diyalog kısımları zikredilmektedir[228].

2.8. Muâz'ın Yemenlilere Hitabı

Burada ele alacağımız rivâyetleri "Muâz'ın Yemenlilere hitabı" başlığı altında toplamayı uygun bulduk. Bu başlık altında incelenecek rivâyetler de daha önce incelediklerimizde olduğu gibi kısımlara ayrılarak değerlendirilecektir.

Netice olarak; rivâyetleri incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

a. Bir rivâyetin giriş kısmı şöyledir: "Rasûlüllâh Muâz'ı Yemen'e gönderdi. Muâz Yemen'e geldiğinde insanlar toplandı. Muâz Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi (بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِمُ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ فَحَمِدَ اللهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ)[229]". Bazı rivâyetlerde ise giriş kısmı biraz faklı olup şöyledir: "Muâz Yemen'e geldiğinde İnsanlara hitap etti. Allah'a hamd ve senada bulunduktan sonra şöyle dedi: (…) (لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ خَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ:)[230]". Bazı

İbn Ca'd, a.g.e., hds. no. 536., Ebû Avâne, a.g.e., hds. no. 7951., Taberânî, **Mucemü's-Sağîr**, II, s. 212, hds. no. 1048.

[224] Ebû Avâne, a.g.e., V, s. 100, hds. no. 7950., Mevsîlî, a.g.e., s. 80, hds. no. 67., İbn Hibban, a.g.e., hds. no. 5373.

[225] Bu rivâyette soruyu soran Ebû Mûsa değil Muâz'dır. Bkz. Bezzâr, a.g.e., hds. no. 3119.

[226] Buhârî, "Meğâzî", 60., İbn Hibban, a.g.e., hds. no. 5371., Ebû Avâne, a.g.e., IV, s. 215, hds. no. 6560., Mevsîlî, a.g.e., s. 80, hds. no. 67., Ebû Avâne, a.g.e., hds. no. 7951.

[227] Bezzâr, a.g.e., hds. no. 3153.

[228] İbn Ca'd, a.g.e., hds. no. 536.

[229] İbn. Mübarek Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mübarek b. Vâdıh el-Hanzalî el-Mervezî (v.181/797), **ez-Zühd ve'r-Rekâik**, (thk. Habîburrahman el-A'zamî), I, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty., s. 545, hds no. 1566., Hallâl Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Harun b. Yezîd el-Hallâl el-Bağdadî (v. 311/924), **es-Sünne**, (thk. Atıyye ez-Zehrânî), IV, 1. Baskı, Riyad: Daru'r-Râye, 1989, s. 74, hds. no. 1193.

[230] İbn Ebî Şeybe, a. g. e., VII, s. 82, hds. no. 34365, XIII, s. 236, hds. no. 35506.

rivâyetlerin giriş kısmı: “Muâz Yemen’e geldiğinde Allah’a hamd ve senada bulunarak şöyle dedi: (…) (مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ:)[231]”. şeklindedir. Bazı rivâyetlerde Muâz’ın: “Rasûlüllâh beni Yemen’e gönderdiğinde bana şöyle dedi: (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَال)[232]” şeklindeki nakline yer verilirken bir başka rivâyette: Rasûlüllâh Muâz’ı Yemen’e gönderdi. Muâz Yemenlilere gelip şöyle dedi: (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ:)[233]” şeklinde bir malumat zikredilmektedir.

1. Birinci kısım: Konu başlığımızdan da anlaşılacağı gibi burada incelenen rivâyetlerin tamamı Muâz’ın Yemenlilere hitabını içermektedir. Rivâyetlerin birinci kısmı olarak değerlendireceğimiz bu hitap cümleleri arasında farklılıklar olduğunu görmekteyiz. Rivâyetlerin birinci kısmını bu hususa dikkat ederek incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

Bazı rivâyetlerde Muâz’ın Yemenlilere hitabı: “Ben Rasûlüllâh’ın elçisiyim size gereken Allah’a kulluk etmenizdir. (وَقَالَ: أَنَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ أَنْ تَعْبُدُوا)[234]”. şeklindedir. Bir rivâyette Muâz’ın hitabı: “Ey insanlar! Size gereken ona kulluk etmenizdir” şeklinde olup öğüt kısmında lafzatullah açıkça zikredilmemiş, ona merci’ bir zamir kullanılmıştır (وَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ، أَنْ تَعْبُدُوهُ)[235]. Başka bir rivâyetin birinci kısmı: “Dikkat edin! Ben Rasûlüllâh’ın elçisiyim, bana uyun ki size dosdoğru yolu göstereyim. (قَالَ: «أَلَا إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَاتَّبِعُونِي أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ،)[236]”. Başka bir rivâyette ise Rasûlüllâh’ın Muâz’a deki: “Ey insanlar! Ben Rasûlüllâh’ın elçisiyim. (قَالَ: «قُلْ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ)[237]” buyurduğundan bahsedilmektedir.

2. İkinci kısım: Bazı rivâyetlerin ikinci kısmı şöyledir: “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayın! (لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا)[238]”. Bir rivâyette buna, *Allah’a kulluk etmeniz gerekir*, ziyadesi de yapılmış ve ibare: “Allah’a kulluk etmeniz ve ona hiçbir şeyi ortak

---

[231] Şâşî, a. g. e., III, s. 295, hds no. 1403.
[232] Taberânî, **Mu’cemu’l-Evsat**, II, s. 181, hds. no. 1651.
[233] Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, XX, s.175, hds. no. 375., Taberânî, **Müsnedü’ş-Şâmiyyîn**, II, s. 165, hds. no. 1117.
[234] İbn Mübarek, a.g.e., hds. no. 1566., İbn Ebî Şeybe, a.g.e., hds no. 34365, 35506.
[235] Hallâl, a. g. e., hds. no. 1193.
[236] Şâşî, a. g. e., III, s. 295, hds no. 1403.
[237] Taberânî, **Mu’cemu’l-Evsat**, hds. no. 1651., Taberânî, **Mu’cemu’l-Kebîr**, hds. no. 375., **Müsnedü’ş-Şamiyyîn**, hds no. 1117.
[238] İbn Mübarek, a.g.e., hds. no. 1566., İbn Ebî Şeybe, a.g.e., hds no. 34365, 35506.

koşmamanız gerekir (إِلَيْكُمْ، أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا،)[239]" şeklinde geçmiştir. Bazı rivâyetlerde bu kısım biraz daha farklı olup şu şekildedir: "Bana uyun ki size dosdoğru yolu göstereyim. (قَالَ: «أَلَا إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَاتَّبَعُونِي أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ،)[240]" ve "Biliniz ki dönüş cennet veya cehennemedir. («أَنَّ الْمَرَدَّ إِلَى اللهِ ثُمَّ إِلَى جَنَّةٍ أَوْ نَارٍ)[241]".

3. Üçüncü kısım: Bazı rivâyetlerin üçüncü kısmı şöyledir: "Namazı kılmanız, zekâtı vermeniz gerekir. (وَتُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ،)[242]". Bazı rivâyetlerde: "Muhakkak ki o, Allah, tektir. Cennet ve cehennem bakidir. Onlara ölüm yoktur. (وَإِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ إِقَامَةٌ وَلَا ظَعْنَ، وَخُلُودٌ وَلَا مَوْتَ»)[243]" şeklindeyken bir başka rivâyete cennet ve cehennemin kalıcı olduğu bilgisi akabinde bedenlerin de ölmeyeceği ziyade edilmiştir. (, فَخُلُودٌ لَا مَوْتَ وَإِقَامَةٌ لَا طَعْنَ فِي أَجْسَادٍ [لَا تَمُوتُ] ») [244].

Her ne kadar Muâz'ın Yemenlilere hitabıyla alakalı olmasa da ilgili rivâyetlerin bazısında *Namazı kılmanız gerekir* şeklinde yer alan öğüt ibaresi namaz vakitleri ve keyfiyetiyle ilgili bir rivâyeti burada zikretmemizi gerektirmektedir.

Rivâyeti incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

b. Hz. Peygamber'in namaz vakitleri ve keyfiyeti hakkında Muâz'a öğütler verdiği rivâyetin giriş kısmında Muâz: "Rasûlüllâh (s.a.s.) beni Yemen'e gönderdi ve bana şöyle dedi: (…) (عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ , فَقَالَ لِي:)" der ve sırasıyla bu öğütleri zikreder. Biz de bu öğütleri maddeler halinde kısımlara ayırarak ele almak yerine hepsini tek bir maddede zikredeceğiz. Bu durumda Rasûlüllâh'ın Muâz'a şunları emrettiğini söyleyebiliriz:

"Ey Muâz! Kışın sabah namazı vaktinde insanların gücü nispetinde ve onların usanmayacağı kadar kıraati uzat, güneş hissedilemez olunca öğle namazını kıl, güneş parlak bir beyazlığa kavuşunca ikindi namazını kıl, güneş kaybolup bir örtüyle bürününce akşam namazını kıl, yatsı namazını geciktir; çünkü gece uzundur. Yazın ise sabah namazını ikinci fecre kadar geciktir; çünkü yazın gece kısadır ve insanlar uykudadır. Sabah namazını vakti çıkmayıncaya kadar geciktir. Öğle namazını güneş

---

[239] Hallâl, a. g. e., hds. no. 1193.
[240] Şâşî, a. g. e., hds no. 1403.
[241] Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, hds no. 1651., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds. no. 375., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şamiyyîn**, hds no. 1117.
[242] İbn Mübarek, a.g.e., hds. no. 1566., İbn Ebî Şeybe, a.g.e., hds no. 34365, 35506.; Hallâl, a.g.e., hds. no. 1193.
[243] Şâşî, a.g.e., hds. no. 1403., Taberânî, **Mu'cemu'l-Kebîr**, hds no. 375.
[244] Taberânî, **Mu'cemu'l-Evsat**, hds no. 1651., Taberânî, **Müsnedü'ş-Şamiyyîn**, hds. no. 1117.

beyazlaşınca ve serinlik düşünce kıl; çünkü insanlar namazı katılacakları vakte ertelemek istiyorlar. İkindi, akşam ve yatsıyı yazında kışında aynı vakitte kıl! («يَا مُعَاذُ إِذَا كَانَ الشِّتَاءُ فَغَلِّسْ بِالْفَجْرِ وَأَطِلِ الْقِرَاءَةَ عَلَى قَدْرِ مَا يُطِيقُ النَّاسُ وَلَا تُمِلَّهُمْ , وَصَلِّ الظُّهْرَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ , وَصَلِّ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ نَقِيَّةٌ وَصَلِّ الْمَغْرِبَ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ وَتَوَارَتْ بِالْحِجَابِ , وَصَلِّ الْعِشَاءَ وَأَعْتِمْ بِهَا فَإِنَّ اللَّيْلَ طَوِيلٌ فَإِذَا كَانَ الصَّيْفُ فَأَسْفِرْ بِالْفَجْرِ , فَإِنَّ اللَّيْلَ قَصِيرٌ وَالنَّاسُ يَنَامُونَ فَأَسْفِرْ لَهُمْ حَتَّى يُدْرِكُوهَا , وَصَلِّ الظُّهْرَ حِينَ تَبْيَضُّ الشَّمْسُ وَيَهُبُّ الرِّيحُ؛ فَإِنَّ النَّاسَ يَقِيلُونَ فَأَمْهِلْهُمْ حَتَّى يُدْرِكُونَا , وَصَلِّ الْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ فِي الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ عَلَى مِيقَاتٍ وَاحِدٍ»)[245]".

4. Dördüncü kısım: Bazı rivâyetlerde Muâz'ın Yemenlilere: Şayet bana itaat ederseniz sizi Allah'ın yolu olan dosdoğru yola erdiririm. Cennet de cehennem de bakidir. Onlara ölüm yoktur. (وَإِنْ تُطِيعُونِي، أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ، أَلَا إِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ إِقَامَةٌ فَلَا ظَعْنٌ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتٌ، أَمَّا بَعْدُ»)[246]". dediği nakledilmektedir. Bazı rivâyetlerde ise: "O, Allah tektir. Cennet ve cehennem bakidir. Onlara ölüm yoktur (وَإِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ , إِقَامَةٌ فَلَا ظَعْنَ وَخُلُودٌ فَلَا مَوْتَ)[247]". İfadeleri rivâyetlerin dördüncü kısmıdır.

Daha önce incelediğimiz rivâyetlerde olduğu gibi burada ele alınan rivâyetlerin ifade tertibinde de takdim ve te'hir olduğunu görüyoruz. Bazı rivâyetlerin birinci kısmında yer alan ifade diğer bazı rivâyetlerde dördüncü kısımda yer almıştır. Yine bazı rivâyetler birkaç kısımdan oluşurken bazı rivâyetlerde bu sayı dörde ulaşmıştır.

---

245 Ebû Nuaym, a. g. e., VIII, s. 249.
246 İbn Mübarek, a.g.e., hds. no. 1566., Hallâl, a.g.e., hds no. 1193.
247 İbn Ebî Şeybe, a. g. e., hds no. 34365, 35506.

SONUÇ

Muâz b. Cebel'in Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen rivâyetlerin tespit ve tahlil edildiği bu çalışmanın birinci bölümünde Muâz b. Cebel'in hayatını inceledik. Akabe'de Rasûlüllâh (s.a.s.)'a biat ederek erken yaşta Müslüman olan Muâz b. Cebel, gerek katıldığı savaşlarda gerek İslam'ın teşriinde daima Rasûlüllâh (s.a.s.)'a yoldaşlık etmiş, onun övgüsüne mazhar olmuştur. Muâz b. Cebel peygamberî bir eğitim almış, İslam ahlakına sahip olan seçkin sahabilerden biridir. Pek çok âlim Muâz'dan bahsederken onun sîret ve sûretinin güzelliğine işaret eden ifadeler kullanarak güzel yüzlü, iyi huylu, cömert ve fedakâr olduğuna sıkça temas etmişlerdir. Muâz, bu güzel meziyetleri yanında zekâsı ve ilmî kişiliğiyle de dikkat çekmektedir. O, Allah Rasûlü döneminde ve sonrasında fetva vererek Müslümanları ilmiyle aydınlatmıştır. Muâz b. Cebel dini anlama, tatbik etme ve yayma konusundaki gayretleriyle bazen bir müftî olarak Medine'de, bazen bir muallim olarak Yemen'de, bazen bir kadı olarak Şam'da İslam davasını anlatmıştır.

Bu çalışmamızda Muâz'ın Yemen'e gönderilmesiyle ilişkilendirilen pek çok rivâyet olduğunu tespit ettik. Çalışmamızın ikinci bölümünde ele aldığımız bu rivâyetleri tasnif ve tahlile tabi tuttuk. Tespit ettiğimiz rivâyetleri sekiz ayrı başlık altında inceledik. Her bir grupta yer alan rivâyetler farklı konular içermektedir. Rivâyetleri Muâz'ın Yemen'e gönderildiği bilgisinin zikredildiği giriş kısmı ve Rasûlüllâh (s.a.s.)'ın Muâz'a öğütleri bağlamında inceledik. Rivâyetlerin giriş kısmından edindiğimiz bilgilere göre Muâz'ın Ebû Mûsa el-Eş'arî ve Hz. Ali'yle de Yemen'e gittiği yönünde farklı malumatlar zikredildiğini gördük.

Rivâyetlerin özelliklerini maddeler halinde incelediğimizde şunları söyleyebiliriz:

1. Giriş ifadelerinden sonra rivâyetlerin gövde kısmı gelmektedir. Burada da Hz. Peygamber'in Muâz'ı Yemen'e gönderdiğinde ona verdiği öğütler zikredilmektedir. Rasûlüllâh'ın Muâz'a verdiği öğütler, rivâyetlerde birbirinden farklılık arz etmektedir.

2. İlgili rivâyetleri incelediğimizde Rasûlüllâh'ın bir defasında Muâz'ı, bir defasında Ebû Mûsa ve Muâz'ı ve bir defasında da Hz. Ali'yle Muâz'ı Yemen'e gönderdiği malumatına ulaştık.

3. Muâz'ın Yemen'e gitmesi olayı bir gerçeklik arz etmektedir. Ancak tek bir olayın farklı rivâyetlerle bu kadar çeşitlendirilmesi hatta aynı grupta ele alınan rivâyetler arasında görülen farklılıklar bizi rivâyet üzerinde râvî faktörünün etkisini düşünmeye sevk etmektedir. Biz Hz. Peygamber'den sâdır olan pek çok öğüdün Muâz'ın Yemen'e gönderilmesi olayına bağlanmış olabileceğini düşünmekteyiz.

4. Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemindeki faaliyetlerini incelediğimizde Muâz'ın Hz. Peygamber'in vefatından sonra Medine'ye döndüğü sonucuna ulaştık. Ancak Muâz'ın Rasûlüllâh'a bir yüzük getirdiğini haber veren rivâyetlerle bazı soruları sormak için Medine'ye gittiğini haber veren rivâyetleri inceleyerek Muâz'ın Rasûlüllâh'ın vefatından önce de bir kaç defa Yemen'e gittiği ve onunla görüştüğü sonucuna ulaştık.

5. Hz. Peygamber'in "Nasıl hükmedersin?" ifadesinin yer aldığı rivâyetlerde fıkhî bir yön tespit edilmiştir. Bu rivâyetlere göre Rasûlüllâh'ın kendisine hükmü Allah'ın kitabı ve Rasûlüllâh (s.a.s.)'ın sünnetinde yer almayan bir mesele arz edildiğinde nasıl hükmedeceğini sorması üzerine Muâz'ın, reyimle içtihad eder meseleyi çözerim, demiş olması, reyle hüküm vermenin meşruluğuna delil sayılmıştır.

KAYNAKÇA

Abd b. Humeyd, Abd b. Humeyd b. Nasr Ebû Muhammed el-Kissî (1988), **el-Müntehab min Müsnedi Abd b. Humeyd**, (thk. Subhi el-Bedrî es-Sâmirâî, Mahmud Muhammed Halil es-Saîdî), I, 1. Baskı, Kahire: Mektebetü's-Sünne.

Abdullah b. Mübarek, Ebû Abdurrahman Abdullah b. Mübarek b. Vâdıh el-Hanzalî el-Mervezî (ty.), **ez-Zühd ve'r-Rekâik**, (thk. Habîburrahman el-A'zamî), I, Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Abdurrezzâk, Ebû Bekir Abdurrezzak b. Hemmam es-San'anî (1403), **Musannef**, (thk. Habîburrahman el-A'zamî), XI, 2. Baskı, Hindistan: el-Meclisü'l-İlmiyye,

Beyhâkî, Ebû Bekir Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali (2003), **Şuabu'l-Îmân**, (thk. Abdulalâ Abdulhumeyd Hâmid), XIV, 1. Baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.

Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed b. Amr b.Abdilhâlik el-Basrî (1988-2009), **Müsnedü'l-Bezzâr el-Menşûr Bismi'l-Bahri'z-Zehhâr**, (thk. Mahfûzurrahman Zeynullah), XVIII, 1. Baskı, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem.

Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed b. İsmâil (1422), **Sahîh**, (thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır), IX, 1. Baskı, ysz.: Dâr'u Tuki'n-Necât.

Cevherî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed el-Ğâfikî el-Cevherî (1997), **el-Müsnedü'l-Muvattâ li'l-Cevherî**, (thk. Lütfi b. Muhammed es-Sağîr, Tâhâ b. Ali Bûserîh), I, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî.

Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer b. Ahmed (2004), **Sünen**, (thk. Şu'ayb el-Arnaut), V, 1. Baskı, Beyrut-Lübnan: Müessesetü'r-Risâle.

Darimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fadl b. Behrâm b. Abdussamed ed-Darimî (2000), **Sünen**, *(*thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî), IV, 1. Baskı, Sudî Arabistan Krallığı: Dâru'l-Müğnî.

Diyarbekrî, Hüseyin b. Muhammed b. el-Hasan (ty.), **Târîhu'l-Hamîs fî Ahvâli Enfüsi-Nefîs**, II, Beyrut: Daru Sâdır,

Ebû Avâne, Ya’kub b. İshâk b. İbrahim el-İsferâyinî (ty.), **Müsned**, V, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife.

________(1998), **Mustahrec**, (thk. Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî), V, Beyrut: Daru’l-Ma’rife.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as b. İshâk el Ezdî es-Sicistânî (2009) **Sünen**, thk. Şu’ayb el-Arnaut), VII, 1. Baskı, ysz.: Darü’r-Risâleti’l-İlmiyye.

Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillah b. İshak el-İsbehânî (1974), **Hilyetü’l-Evliya ve Tabakâtu’l-Asfiyâ**, X, Mısır: es-Saâde.

Ebû Ya’la, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsilî (1987), **Müsned**, (thk. İrşâd el-Hakkı el-Eserî), Faysal Âbâd: İdâret’ül-Ulûm’ül-Eserî.

Erdoğan, Mehmet (2009), **İslam İlmihali**, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay.

Fayda, Mustafa (1992), “Câbiye”, **DİA** içinde, VI, (538), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillah Muhammed (1992), **Nevâdiri’l-Usûl fî Ehâdisi’r-Rusûl**, (thk. Abdurrahman Umeyra), IV, Beyrut: Dâru’l-Ceyl.

Hâkim, Ebû Abdillah Muhammed b. Abdillah en-Nîsâbûrî (1990), **el-Müstedrek ala’s-Sahîhayn**,(thk. Mustafa Abdülkadir Atâ), IV, 1. Baskı, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye.

Hallâl, Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Harun b. Yezîd el-Hallâl el-Bağdadî (1989), **es-Sünne**, (thk. Atıyye ez-Zehrânî), IV, 1. Baskı, Riyad: Daru’r-Râye, 1989.

Harâitî, Ebû Bekir Muhammed b. Ca’fer b. Muhammed b. Sehl es-Sammerî(1999), **Mekârimu’l-Ahlak ve Meâlîhâ ve Mahmûd-u Tarâikıhâ**, (thk. Eymen Abdulcâbir el-Buhayrî), I, 1. Baskı, Kahire: Dâru’l-Âfâk el-Arabiyye.

Heysemî, Ebu’l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekir b. Süleyman (1994), **Mecmeu’z-Zevâid ve Menba’ü’l-Fevâid**, (thk. Hüsameddin el-Kudsî), X, Kahire: Mektebet’ül-Kudsî.

İbn Ca’d, Ebu’l-Hasan Ali b. Ca’d b. Ubeyd el-Cevherî (1990), **Müsned**, (thk. Âmir Ahmed Haydar), I, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü Nâdir.

İbn Ebî Âsım, Ebû Bekir b. Ebî Âsım (ty.), **el-Âhâd ve’l-Mesânî**, (thk. Faysal Ahmed el-Cevâbera), VI, 1. Baskı, Riyad: Dâru’r-Râye.

_________**es-Sünne** (1400), (thk. Muhammed Nasıruddîn el-Albânî), II, 1. Baskı, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî.

İbn Ebî Şeybe, Ebûbekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Ebî Şeybe (ty.), **Musannef**, (thk. Muhammed Avvâme), VII, ysz.: Dâru'l-Kıble.

İbn Hadîde Cemâleddin (ty.), **el-Misbâhu'l-Mudî fî Kitâbi'n-Nebiyyi'l-Ümmiyyi ve Rusulihi ilâ Mülûkü'l-Ard min Arabî ve A'cemî**, (thk. Muhammed Azîmüddîn), II, Beyrut: Âlimü'l-Kütüb.

İbn Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (2001), **Müsned**, (thk. Şu'ayb el-Arnaut-Adil Mürşid vd), XLV, 2. Baskı, ysz.: Müessesetü'r-Risâle.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî (1983), **Cemheratu Ensâbi'l-Arab**, (thk. Âlimler komitesi), I, 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnü'l-Esîr el-Cezerî, Muhammed b. Abdulkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî (1979), **en-Nihaye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser**, (thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî vd.) V, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye.

İbn Hibban, Muhammed, Ebû Hatim ed-Dârimî (1998), **el-İhsân fî Takrîbi Sahîhi İbn Hibbân**, (thk. Şu'ayb el-Arnaut), XVIII, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

İbn Hişam, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişam, (1995), **Sîretu'n-Nebeviyye**, (thk. Mustafa es-Sekâ vd.), II, 2. Baskı, Mısır.

İbn Huzeyme, Ebûbekir Muhammed b. İshak b. Huzeyme es-Sülemî (1975), **Sahîh**, (thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî), IV, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fedâ İsmail b. Kesîr (1976), **Sîretü'n-Nebeviyye (Mine'l-Bidâye ve'n-Nihâye li-İbn Kesîr)**, (thk. Mustafa Abdülvâhid), IV, Beyrut: Dâru'l Ma'rife, 1976.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ty.), **Sünen**, (thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî), V, ysz.: Mektebetü Ebi'l-Mu'atî.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd (1990), **et-Tabakâtü'l-Kübrâ**,(thk: Muhammed Abdulkadir Atâ), VIII, 1. Baskı, Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye.

İbn Zenceveyh, Ebu Ahmed Humeyd b. Mahled b. Kuteybe b. Abdullah el-Horasanî(1968), **el-Emvâl li İbn Zenceveyh**, (thk. Şakir Zeb Feyyâd), III, 1. Baskı, Suud: Merkezü'l-Melik Faysal.

İbnu'l Cevzî, Cemâleddin ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Cevzî (1992), **el-Munazzemetu fi Târihi'l-Ümem ve'l-Mülûk**, (thk. Muhammed Abdulkadir Ata, Mustafa Abdulkadir Ata), 1. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İbnu'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullah b. Ali b. el-Carud (1988), **el-Münteka mine's-Süneni'l-Müsnede an Rasûlillah**, (thk. Abdullah Amr el-Bârûdî), 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'l-Kitabü's-Sekafiyye.

İbnü'l-Esîr, İzzuddin Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Esîr (1994), **Üsd'ü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe**, (thk. Ali Muhammed Maûd-Âdil Ahmed Abdu'l-Mevcûd), VIII, 1. Baskı, ysz.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

İsmail b. Ca'fer, İsmail b. Ca'fer b. Ebî Kesir el-Ensârî ez-Zerkâ (1998), **Hadîsu Ali b. Hacer es-Sa'dî an İsmail b. Ca'fer el-Medinî**, (thk. Amr b. Rafûd b. Rafîd es-Süfyânî), I, 1. Baskı, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.

Kandemir, M. Yaşar (2005), "Muâz b. Cebel", **DİA**, içinde, XXX, (338-339), İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Kettânî, Muhammed Abdülhay (ty.), **Nizâmu'l-Hukûmeti'n-Nebeviyye (et-Terâtîbu'l-İdâriyye)**, (thk. Abdullah el-Hâlidî), II, 2. Baskı, Beyrut: Dâru'l-Erkâm.

Mâlik b. Enes, Âmir el-Asbahî el-Medenî (ty.), **el-Muvattâ**, (thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf), I, ysz.: Mektebetü'l-İlmiyye.

Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüseyin el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî Müslim b. el-Haccâc (ty.), **Sahîh**, (thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), I, Beyrut: Dâru İhyâi Turâsi'l-Arabiyye.

Müslim el-Kureşî, Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Kureşî (1996), **el-Câmi' fi'l-Hadîs**, (thk. Mustafa Hasan Hüseyin Ebu'l-Hayr), II, Riyad: Dâru İbni'l-Cezerî.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Ali eş-Şuayb (2001), **es-Sünenü'l-Kübrâ**, (thk. Hasen Abdulmün'im Şelebî), X, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Önkal, Ahmet, "Akabe Biatları", **DİA** içinde, II, (211), 1989, TDV.

Özcan, Ahmet (2013), **Muaz b. Cebel'in Hayatı ve Hadis Rivâyetindeki Yeri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Osman Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şâşî, Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb b. Süreyc b. Ma'kıl eş-Şâşî (1410), **Müsned**, (thk. Mahfuzurrahmân Zeynullah), III, 1. Baskı, Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem.

Şeybânî, Ahmed b. Amr b. Dahhâk b. Mahled (1991), **el-Âhad ve'l-Mesânî**, VI, Riyad, Darü'r-Raye.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyub el-Lahmî (1994), **Mu'cemü'l-Kebîr**, (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî), XXV, 2. Baskı, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.

________(1984), **Müsnedü'ş-Şamiyyîn**, (thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefî), IV, 1. Baskı, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

________(ty.), **Mu'cemü'l-Evsat**, (thk. Târık b. Ivazillah b. Muhammed, Abdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî), IX, Kahire: Dâru'l-Harameyn.

________(1985) **Mucemü's-Sağîr**, (thk. Muhammed Şekûr Mahmud el-Hacı Emrîr), II, 1. Baskı, Beyrut, Umman: el-Mektebü'l-İslamî- Dar-u İmare.

Tayâlisî, Ebû Dâvud Süleyman b. Dâvud b. el-Cârûd el-Fârisî (1999), **Müsned**, (thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Türkî), IV, 1. Baskı, Mısır: Dar-u Hicr.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre es-Sülemî (1998), **Sünen**, (thk. Beşşâr Avvâd Ma'ruf), VI, Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamiyyi.

Zehebî, Ebû Abdillah Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman (2006), **Siyer-u A'lâmi'n-Nubelâ**, XVIII, Kâhire: Dâru'l-Hadîs.

________(1987), **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtu'l-Meşâhîri ve'l-Âlâm**, (thk. Dr. Ömer Abdüsselam Tedmîrî), LI, 1. Baskı, Lübnan: Daru'l-Kütübi'l-Arabî.

EK:

MUÂZ B. CEBEL'İN YEMEN'E GÖNDERİLMESİYLE İLGİLİ ANALİZE TABİ TUTULAN RİVÂYETLERİN METİNLERİ

1. Hz. Peygamber'in Muâz'a Nasıl Hükmedeceğini Sorması

مسند أبي داود الطيالسي (1/ 454)

560 - حَدَّثَنَا يُونُسُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: شُعْبَةُ، قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو عَوْنٍ الثَّقَفِيُّ، قَالَ: سَمِعْتُ الْحَارِثَ بْنَ عَمْرٍو، يُحَدِّثُ عَنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ قَالَ: وَقَالَ مَرَّةً عَنْ مُعَاذٍ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لَهُ: «كَيْفَ تَقْضِي إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟» قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ قَالَ: «فَإِنْ لَمْ تَجِدْهُ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟» قَالَ: أَقْضِي بِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «فَإِنْ لَمْ تَجِدْهُ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ؟» قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي لَا آلُو قَالَ: فَضَرَبَ بِيَدِهِ فِي صَدْرِي وَقَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ»

مصنف ابن أبي شيبة (4/ 543)

22989 - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيِّ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: «يَا مُعَاذُ بِمَ تَقْضِي؟» قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: «فَإِنْ جَاءَكَ أَمْرٌ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ، وَلَمْ يَقْضِ فِيهِ نَبِيُّهُ، وَلَمْ يَقْضِ فِيهِ الصَّالِحُونَ؟» قَالَ: أَؤُمُّ الْحَقَّ جَهْدِي، قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقْضِي بِمَا يَرْضَى بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 382)

22061 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ الثَّقَفِيِّ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: " كَيْفَ تَقْضِي؟ " قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللهِ. قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللهِ ". قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ". قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي. قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللهِ "[248]

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 333)

22007 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو ابْنِ أَخِي الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ، عَنْ مُعَاذٍ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: " كَيْفَ تَصْنَعُ إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ " قَالَ: أَقْضِي بِمَا فِي كِتَابِ اللهِ. قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللهِ؟ " قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ " قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي، لَا آلُو. قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرِي، ثُمَّ قَالَ: " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللهِ "

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 416)

---

[248] Hadisin isnadı zayıftır. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 382.

22100 - حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، أَخْبَرَنِي أَبُو عَوْنٍ قَالَ: سَمِعْتُ الْحَارِثَ بْنَ عَمْرٍو ابْنَ أَخِي الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ يُحَدِّثُ، عَنْ نَاسٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ،عَنْ مُعَاذٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَذَكَرَ: " كَيْفَ تَقْضِي إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟ " قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللهِ. قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللهِ؟ " قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سَنَةِ رَسُولِ اللهِ؟ " قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا آلُو. قَالَ: فَضَرَبَ صَدْرِي فَقَالَ: " الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا يُرْضِي رَسُولَهُ "

مسند عبد بن حميد (ص: 72)

124 - حدثنا سليمان بن حرب ثنا شعبة قال أنا أبو عون عن الحارث بن عمرو أخي المغيرة بن شعبة عن أصحاب معاذ من أهل حمص عن معاذ : أن النبي صلى الله عليه و سلم لما بعثه إلى اليمن قال له فإن لم يكن في كتاب الله قال بسنة رسول الله صلى الله عليه و سلم قال فإن لم يكن في سنة رسول الله قال أجتهد رأيي لا ألو قال فضرب رسول الله صلى الله عليه و سلم صدره وقال الحمد لله الذي وفق رسول الله لما يرضي رسول الله

سنن الدارمي (1/ 267)

170 - حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ حَمَّادٍ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ الثَّقَفِيِّ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو، ابْنِ أَخِي الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ نَاسٍ مِنْ أَهْلِ حِمْصٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ عَنْ مُعَاذٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: أَرَأَيْتَ إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ كَيْفَ تَقْضِي؟ " قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللَّهِ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ؟». قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. قَالَ: " فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ؟. قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا آلُو. قَالَ: فَضَرَبَ صَدْرَهُ ثُمَّ قَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللَّهِ»

[تعليق المحقق] إسناده ضعيف لانقطاعه

سنن الترمذي ت بشار (3/ 9)

1327 - حَدَّثَنَا هَنَّادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ الثَّقَفِيِّ، عَنِ الحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو، عَنْ رِجَالٍ مِنْ أَصْحَابِ مُعَاذٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى اليَمَنِ، فَقَالَ: كَيْفَ تَقْضِي؟، فَقَالَ: أَقْضِي بِمَا فِي كِتَابِ اللهِ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللهِ؟، قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟، قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي، قَالَ: الحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللهِ.

المعجم الكبير للطبراني (20/ 170)

362 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو الْقَطِرَانِيُّ، ثنا سُلَيْمَانُ بْنُ حَرْبٍ، ثنا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي عَوْنٍ الثَّقَفِيِّ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرٍو ابْنِ أَخِي الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لَهُ: «كَيْفَ تَقْضِي إِنْ عَرَضَ لَكَ قَضَاءٌ؟» قَالَ: أَقْضِي بِكِتَابِ اللهِ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي كِتَابِ اللهِ؟» قَالَ: فَبِسُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «فَإِنْ لَمْ يَكُنْ فِي سُنَّةِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟» قَالَ: أَجْتَهِدُ رَأْيِي وَلَا آلُو، قَالَ: فَضَرَبَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَدْرَهُ، وَقَالَ: «الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَفَّقَ رَسُولَ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمَا يُرْضِي رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

سنن أبي داود ت الأرنؤوط (5/ 444)

3592 - حدَّثنا حفصُ بنُ عمر، عن شُعبةَ، عن أبي عونٍ، عن الحارث بن عَمرو بن أخي المغيرة بن شُعبة عن أناسٍ من أهل حمصَ من أصحابِ معاذ بن جبل: أن رسولَ الله -صلَّى الله عليه وسلم- لما أراد أن يَبعَثَ معاذاً إلى اليمن، قال: "كيف تَقضِي إذا عَرَضَ لكَ قَضاء؟ " قال: أقضي بكتابِ الله، قال: "فإن لم تَجِدْ في كتاب الله؟ " قال: فبسُنةِ رسولِ الله - صلَّى الله عليه وسلم -، قال: "فإن لم تجد في سُنة رسولِ الله - صلَّى الله عليه وسلم - ولا في كتابِ الله؟ قال: أجْتَهِدُ رأيِي ولا آلُو، فضربَ رسولُ الله - صلَّى الله عليه وسلم - صَدْرَهُ وقال: الحمدُ لله الذي وَفَّق رسولَ رسولِ الله لما يَرضَى رسولُ الله"

2. Hz. Peygamber'in "Belki Bir Daha Görüşemeyeceğiz" Demesi

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 376)

22052 - حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، حَدَّثَنِي رَاشِدُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوصِيهِ وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي تَحْتَ رَاحِلَتِهِ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: " يَا مُعَاذُ إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا وَلَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي هَذَا، وَقَبْرِي ". فَبَكَى مُعَاذٌ جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ الْتَفَتَ فَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: " إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا وَحَيْثُ كَانُوا "

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 376)

22053 - حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، حَدَّثَنَا صَفْوَانُ، حَدَّثَنِي أَبُو زِيَادٍ يَحْيَى بْنُ عُبَيْدٍ الْغَسَّانِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ قُطَيْبٍ، عَنْ مُعَاذٍ أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: " لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِقَبْرِي وَمَسْجِدِي وَقَدْ بَعَثْتُكَ إِلَى قَوْمٍ رَقِيقَةٍ قُلُوبُهُمْ يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ مَرَّتَيْنِ، فَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مِنْهُمْ مَنْ عَصَاكَ، ثُمَّ يَعُودُ إِلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تُبَادِرَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا، وَالْوَلَدُ وَالِدَهُ، وَالْأَخُ أَخَاهُ، فَانْزِلْ بَيْنَ الْحَيَّيْنِ السَّكُونَ وَالسَّكَاسِكَ "[249]

(1) تحرف في (م) إلى: الجبينين.

(2) إسناده ضعيف لجهالة حال يزيد بن قطيب السَّكوني، ثم هو منقطع يزيد لم يدرك معاذاً.

المعجم الكبير للطبراني (20/ 89)

171 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ نَجْدَةَ الْحَوْطِيُّ، ثنا أَبُو الْمُغِيرَةِ، ثنا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، ثنا أَبُو زِيَادٍ يَحْيَى بْنُ عُبَيْدٍ الْغَسَّانِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ قُطَيْبٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي وَقَبْرِي، وَقَدْ بَعَثْتُكَ إِلَى قَوْمٍ رَقِيقَةٌ قُلُوبُهُمْ، يُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ، فَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مِنْهُمْ مَنْ عَصَاكَ، ثُمَّ يَفِيئُونَ إِلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تُبَادِرَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا، وَالْوَلَدُ وَالِدَهُ، وَالْأَخُ أَخَاهُ، فَانْزِلْ بَيْنَ الْحَيَّيْنِ السَّكُونِ وَالسَّكَاسِكِ»

المسند للشاشي (3/ 290)

1397 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زُهَيْرِ بْنِ حَرْبٍ، نا الْحَوْطِيُّ، نا أَبُو الْمُغِيرَةِ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ عَمْرٍو، حَدَّثَنِي أَبُو زِيَادٍ يَحْيَى بْنُ عُبَيْدٍ الْغَسَّانِيُّ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ قُطَيْبٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّهُ كَانَ يَقُولُ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لِي: «لَعَلَّكَ تَمُرُّ بِقَبْرِي وَمَسْجِدِي قَدْ بَعَثْتُكَ إِلَى قَوْمٍ رَقِيقَةٌ قُلُوبُهُمْ فَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مَنْ عَصَاكَ، انْزِلْ بَيْنَ الْحَيَّيْنِ السَّكُونِ وَالسَّكَاسِكِ»

مسند الشاميين للطبراني (2/ 97)

983 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ نَجْدَةَ، ثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ، ثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، حَدَّثَنِي أَبُو زِيَادٍ، يَحْيَى بْنُ عُبَيْدٍ الْغَسَّانِيّ , عَنْ يَزِيدَ بْنِ قُطَيْبٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِقَبْرِي وَمَسْجِدِي , قَدْ بَعَثْتُكَ إِلَى قَوْمٍ رَقِيقَةٌ قُلُوبُهُمْ وَيُقَاتِلُونَ عَلَى الْحَقِّ , فَقَاتِلْ بِمَنْ أَطَاعَكَ مِنْهُمْ مَنْ عَصَاكَ , ثُمَّ يَفِيئُونَ إِلَى الْإِسْلَامِ حَتَّى تُبَادِرَ الْمَرْأَةُ زَوْجَهَا , وَالْوَلَدُ وَالِدَهُ , وَالْأَخُ أَخَاهُ , فَانْزِلْ بَيْنَ الْحَيَّيْنِ السُّكُونِ وَالسَّكَاسِكِ»

الآحاد والمثاني لابن أبي عاصم (3/ 420)

1837 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ، نا أَبُو الْمُغِيرَةِ، نا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ السَّكُونِيّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ يُوصِيهِ وَمُعَاذٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ

---

[249] Hadisin isnadı zayıftır. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 377.

رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي تَحْتَ رَاحِلَتَهُ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: «يَا مُعَاذُ، إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا وَعَسَى أَنْ تَمُرَّ بِقَبْرِي وَمَسْجِدِي» فَبَكَى مُعَاذٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفِي الْحَدِيثِ قِصَّةٌ

مسند البزار = البحر الزخار (7/ 91)

2647 - حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ الْقُدُّوسِ بْنُ الْحَجَّاجِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعَهُ يَوْمَئِذٍ وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ، وَرَسُولُ اللَّهِ يَمْشِي إِلَى جَنْبِ رَاحِلَتِهِ فَقَالَ: «يَا مُعَاذُ، إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا فَتَمُرَّ بِقَبْرِي، وَمَسْجِدِي» ، قَالَ: فَبَكَى مُعَاذٌ جَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: «لَا تَبْكِ يَا مُعَاذُ، فَإِنَّ الْبُكَاءَ مِنَ الشَّيْطَانِ»

صحيح ابن حبان - محققا (2/ 414)

ذِكْرُ الْخَبَرِ الدَّالِّ عَلَى أَنَّ أَوْلِيَاءَ الْمُصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُمُ الْمُتَّقُونَ دُونَ أَقْرِبَائِهِ إِذَا كَانُوا فَجَرَةً

647 - أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْمُثَنَّى قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو نَشِيطٍ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ رُهَيْمٍ بَغْدَادِيٌّ ثِقَةٌ قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو الْمُغِيرَةِ قَالَ حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو قَالَ حَدَّثَنِي رَاشِدُ2بْنُ سَعْدٍ عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ السَّكُونِيِّ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُوصِيهِ مُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحْتَ رَاحِلَتِهِ فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: "يَا مُعَاذُ إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي هَذَا لَعَلَّكَ أَنْ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي وَقَبْرِي" فَبَكَى مُعَاذٌ خَشَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ الْتَفَتَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فقَالَ: "إِنَّ أَهْلَ بَيْتِي هَؤُلَاءِ يَرَوْنَ أَنَّهُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِي وَإِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا حَيْثُ كَانُوا اللَّهُمَّ إِنِّي لَا أُحِلُّ لَهُمْ فَسَادَ مَا أَصْلَحْتَ وَايْمُ اللَّهِ لَيَكْفَؤُونَ أُمَّتِي عَنْ دِينِهَا كَمَا يُكْفَأُ الإناء في البطحاء"[250]

المعجم الكبير للطبراني (20/ 121)

242 - حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَمْرٍو، ثنا أَبُو الْيَمَانِ، ثنا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّهُ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ يُوصِيهِ، وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ، وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي تَحْتَ رَاحِلَتِهِ، فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: «يَا مُعَاذُ، إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي، وَلَعَلَّكَ أَنَّ تَمُرَّ بِمَسْجِدِي وَقَبْرِي» ، فَبَكَى مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ جَزَعًا لِفِرَاقِ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَبْكِ يَا مُعَاذُ، فَإِنَّ الْبُكَاءَ مِنَ الشَّيْطَانِ»

مسند الشاميين للطبراني (2/ 102)

991 - حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ، قَالَ: ثَنَا أَبُو الْيَمَانِ، ثَنَا صَفْوَانُ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ رَاشِدِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ حُمَيْدٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، " لَمَّا بَعَثَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ خَرَجَ مَعَهُ يُوصِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذٌ رَاكِبٌ وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَحْتَ رَاحِلَتِهِ , فَلَمَّا فَرَغَ قَالَ: «يَا مُعَاذُ إِنَّكَ عَسَى أَنْ لَا تَلْقَانِي بَعْدَ عَامِي وَلَعَلَّكَ تَمُرُّ بِمَسْجِدِي وَقَبْرِي» ثُمَّ الْتَفَتَ وَأَقْبَلَ بِوَجْهِهِ نَحْوَ الْمَدِينَةِ فَقَالَ: «إِنَّ أَهْلَ بَيْتِي يَرَوْنَ أَنَّهُمْ أَوْلَى النَّاسِ بِي وَلَيْسَ كَذَلِكَ , إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِي الْمُتَّقُونَ مَنْ كَانُوا حَيْثُ كَانُوا , اللَّهُمَّ لَا أُحِلُّ لَهُمْ فَسَادَ مَا أَصْلَحْتُ , وَايْمُ اللَّهِ، لَتُكْفَأُ أُمَّتِي عَنْ دِينِهَا كَمَا يُكْفَأُ الْإِنَاءُ فِي الْبَطْحَاءِ»

السنة لابن أبي عاصم (2/ 486)

1011 - حدثنا محمد بن عوف، ثنا أبو المغيرة، ثنا صفوان بن عمرو، عن راشد بن سعد، عن عاصم بن حميد السكوني، عن معاذ بن جبل، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لما بعثه إلى اليمن، خرج معه يوصيه، ثم التفت رسول الله صلى الله عليه

[250] Şuayb el-Arnaut'un ta'likiyle isnadının kavî olduğu belirtilmiştir. Müellif ve Dârekutnî Âsım b. Humeyd es-Sekûnî sikadır demişlerdir. Seneddeki Ebû'l-Muğîre, Abdulkuddûs b. el-Haccâc el-Havlânî'dir.

وسلم فقال: «إن أهل بيتي هؤلاء يرون أنهم أولى الناس بي، وليس كذلك، إن أوليائي منكم المتقون من كانوا حيث كانوا، اللهم إني لا أحل لهم فساد ما أصلحت. وايم الله، لتكفوئن أمتي عن دينها كما يكفأ الإناء في البطحاء»[251]

3. "Sen Ehl-iKitap Bir Kavme Gidiyorsun" Rivâyeti

مصنف عبد الرزاق الصنعاني (5/ 215)

عَبْدُ الرَّزَّاقِ،

9420 - عَنِ الْمُثَنَّى بْنِ الصَّبَّاحِ، عَنْ طَاوُسٍ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَوْصَى النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: " إِنَّكَ سَتَأْتِي عَلَى نَاسٍ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَادْعُهُمْ إِلَى التَّوْحِيدِ، فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ، فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ صِيَامَ شَهْرٍ فِي إِثْنَيْ عَشَرَ شَهْرًا، فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَقُلْ: إِنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْكُمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِكُمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِكُمْ، فَإِنْ أَقَرُّوا بِذَلِكَ، فَخُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ، وَاجْتَنِبْ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَإِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَا حِجَابَ لَهَا دُونِي "

مسند أحمد ط الرسالة (3/ 498)

- 2071حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ الْمَكِّيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ: أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: " إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَادْعُهُمِ الَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ عَزَّ وَجَلَّ حِجَابٌ "

سنن الدارمي (2/ 1005)

1655 - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ إِسْحَقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. فَإِنْ أَطَاعُوا لَكَ فِي ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ فِي ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ فِي ذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَإِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ حِجَابٌ»

[تعليق المحقق] إسناده صحيح

صحيح البخاري (2/ 104)

1395 - حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ الضَّحَّاكُ بْنُ مَخْلَدٍ، عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى اليَمَنِ، فَقَالَ: «ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ»

صحيح البخاري (2/ 119)

1458 - حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ القَاسِمِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى

---

[251] Hadisin isnadı sahîh, ricalinin tamamı sika görülmüştür.

اليَمَنِ، قَالَ: «إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً مِنْ أَمْوَالِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَا، فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ»

صحيح البخاري (2/ 128)

1496 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا زَكَرِيَّاءُ بْنُ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ، فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ»

صحيح البخاري (5/ 162)

4347 - حَدَّثَنِي حِبَّانُ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، عَنْ زَكَرِيَّاءَ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى اليَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ المَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: طَوَّعَتْ طَاعَتْ، وَأَطَاعَتْ لُغَةٌ، طِعْتُ وَطُعْتُ وَأَطَعْتُ

صحيح البخاري (9/ 114)

7372 - وحَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الأَسْوَدِ، حَدَّثَنَا الفَضْلُ بْنُ العَلاَءِ، حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أُمَيَّةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، أَنَّهُ سَمِعَ أَبَا مَعْبَدٍ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ، يَقُولُ: سَمِعْتُ ابْنَ عَبَّاسٍ يَقُولُ: لَمَّا بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى نَحْوِ أَهْلِ اليَمَنِ قَالَ لَهُ: «إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَهْلِ الكِتَابِ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَى أَنْ يُوَحِّدُوا اللَّهَ تَعَالَى، فَإِذَا عَرَفُوا ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا صَلَّوْا، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ غَنِيِّهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فَقِيرِهِمْ، فَإِذَا أَقَرُّوا بِذَلِكَ فَخُذْ مِنْهُمْ، وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أَمْوَالِ النَّاسِ»

صحيح مسلم (1/ 51)

30 - (19) حدثنا ابن أبي عمر، حدثنا بشر بن السري، حدثنا زكرياء بن إسحاق، ح وحدثنا عبد بن حميد، حدثنا أبو عاصم، عن زكرياء بن إسحاق، عن يحيى بن عبد الله بن صيفي، عن أبي معبد، عن ابن عباس، أن النبي صلى الله عليه وسلم بعث معاذا إلى اليمن، فقال: إنك ستأتي قوما بمثل حديث وكيع

صحيح مسلم (1/ 51)

31 - (19) حدثنا أمية بن بسطام العيشي، حدثنا يزيد بن زريع، حدثنا روح وهو ابن القاسم، عن إسماعيل بن أمية، عن يحيى بن عبد الله بن صيفي، عن أبي معبد، عن ابن عباس، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم لما بعث معاذا إلى اليمن، قال: «إنك تقدم على قوم أهل كتاب، فليكن أول ما تدعوهم إليه عبادة الله عز وجل، فإذا عرفوا الله، فأخبرهم أن الله فرض عليهم خمس صلوات في يومهم وليلتهم، فإذا فعلوا، فأخبرهم أن الله قد فرض عليهم زكاة تؤخذ من أغنيائهم فترد على فقرائهم، فإذا أطاعوا بها، فخذ منهم وتوق كرائم أموالهم»

سنن ابن ماجه (1/ 568)

1783 - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعُ بْنُ الْجَرَّاحِ قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ الْمَكِّيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ، تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ؛ فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ»

سنن أبي داود ت الأرنؤوط (3/ 34)

1584 - حدَّثنا أحمدُ بنُ حنبل، حدَّثنا وكيع، حدَّثنا زكريا بن إسحاق المكي، عن يحيى بن عبد الله بن صيفي، عن أبي معبدٍ عن ابن عباسٍ، أن رَسُولَ الله - صلَّى الله عليه وسلم - بعَثَ معاذاً إلى اليمن، فقال: "إنك تأتي قَوْماً أهلَ كِتاب، فادعُهمُ إلى شهادَةِ أن لا إله إلا الله، وأني رسولُ الله، فإنْ هُمْ أطاعُوكَ لذلكَ فأعْلِمْهُمْ أن الله افترضَ عليهم خمسَ صَلَواتٍ في كُل يَوْمٍ ولَيْلَةٍ، فإن هُمْ أطاعُوك لذلك، فأعْلِمْهُم أن الله افترضَ عليهم صدقةً في أموالهم تُؤخَذُ مِنْ أغنيائِهم، وتُرَدُّ على فُقرائِهم، فإن هم أطاعُوكَ لذلك، فإياك وكَرَائِمَ أموالِهِمْ، واتَّقِ دَعْوةَ المظلوم، فإنها ليسَ بينَها وبينَ الله حِجابٌ"

سنن الترمذي ت بشار (3/ 436)

2014 - حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: اتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ حِجَابٌ.

وَفِي البَابِ عَنْ أَنَسٍ، وَأَبِي هُرَيْرَةَ، وَعَبْدِ اللهِ بْنِ عَمْرٍو، وَأَبِي سَعِيدٍ.

وَهَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ وَأَبُو مَعْبَدٍ اسْمُهُ نَافِذٌ.

سنن الترمذي ت بشار (2/ 14)

625 - حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ الْمَكِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى اليَمَنِ فَقَالَ لَهُ: إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي اليَوْمِ وَاللَّيْلَةِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةَ أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ حِجَابٌ.

وَفِي البَابِ عَنِ الصُّنَابِحِيِّ.

حَدِيثُ ابْنِ عَبَّاسٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ، وَأَبُو مَعْبَدٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ: اسْمُهُ نَافِذٌ.

السنن الكبرى للنسائي (3/ 5)

2226 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ عَمَّارٍ المَوْصِلِيُّ، عَنِ الْمُعَافَى، عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ الْمَكِّيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ، فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ - يَعْنِي - هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مَنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ»

السنن الكبرى للنسائي (3/ 45)

2313 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنُ الْمُبَارَكِ الْمَخْرَمِيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ، وَكَانَ ثِقَةً، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنِّي رَسُولُ اللهِ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ

خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللهِ حِجَابٌ»

صحيح ابن خزيمة (4/ 23)

2275 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ إِسْحَاقَ الْجَوْهَرِيُّ، وَهَذَا حَدِيثُ بُنْدَارٍ قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، حَدَّثَنِي أَبُو مَعْبَدٍ مَوْلَى عَبْدِ اللهِ بْنِ عَبَّاسٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ فَادْعُهُمْ أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَإِنْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ كُلَّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ إِنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ، فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ؛ فَإِنَّهُ لَيْسَ لَهَا دُونَ اللَّهِ حِجَابٌ»

صحيح ابن خزيمة (4/ 58)

2346 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ الْمُبَارَكِ الْمُخَرِّمِيُّ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ الْمَكِّيُّ، وَكَانَ ثِقَةً، ح وَحَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ الْمَكِّيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ وَالِيًا قَالَ: «إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ كِتَابٍ، فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا لَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِذَا هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ فِي فُقَرَائِهِمْ فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهَا لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ» . هَذَا حَدِيثُ جَعْفَرٍ، وَقَالَ الْمُخَرِّمِيُّ: إِنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «ادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوا لِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ» وَقَالَ فِي كُلِّهَا «فَإِنْ هُمْ أَجَابُوا لِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ»

مسند أبي عوانة (2/ 145)

2615 حدثنا العباس بن محمد وابراهيم بن أبي داود الأسدي قالا حدثنا أمية بن بسطام حدثنا يزيد بن زريع عن روح بن القاسم عن إسماعيل بن أمية عن يحيى بن عبيد الله بن صيفي عن أبي معبد عن ابن عباس أن النبي صلى الله عليه وسلم لما بعث معاذا إلى اليمن قال إنك تقدم على قوم أهل كتاب فليكن أول ما تدعوهم إليه عبادة الله فإذا عرفوا الله فأخبرهم أن الله عز وجل قد فرض عليهم خمس صلوات في يومهم وليلتهم فإذا فعلوا ذلك فأعلمهم أن الله قد فرض عليهم زكاة تؤخذ من أموالهم فترد على فقرائهم فإذا أطاعوا بها فخذ منهم وتوق كرائم أموال الناس

صحيح ابن حبان - محققا (1/ 370)

156 - أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ سُفْيَانَ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ حَدَّثَنَا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ قَالَ حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: "إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ وَإِذَا فَعَلُوهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ فَإِذَا أَطَاعُوا بِهَذَا فَخُذْ مِنْهُمْ وَتَوَقَّ كَرَائِمَ أموال الناس

صحيح ابن حبان - محققا (11/ 475)

ذِكْرُ الْعِلَّةِ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا أُمِرَ بِهَذَا الْأَمْرِ

5081 - أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ سُفْيَانَ مِنْ كِتَابِهِ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ الْكَوْسَجُ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَاصِمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ: قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو مَعْبَدٍ مَوْلَى بن عباس عن بن عَبَّاسٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: "إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَإِذَا جِئْتَهُمْ، فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنَّ لَا إِلَهَ إِلَّا

اللَّهُ، وَأَنَّ محمد رَسُولُ اللَّهِ، فَإِذَا أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٍ: خَمْسًا فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَعَلَا فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ، فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِنْ أَطَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ، فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ، وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَ الله وبينه حجاب "1

المعجم الأوسط (3/ 158)

2789 - وَبِهِ عَنْ رَوْحٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا عَلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «إِنَّكَ تَقْدَمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ، فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عِبَادَةُ اللَّهِ، فَإِذَا عَرَفُوا اللَّهَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةَ أَمْوَالِهِمْ»

المعجم الكبير للطبراني (11/ 426)

12207 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَبَّارُ، وَالْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِيُّ، قَالَا: ثنا أُمَيَّةُ بْنُ بِسْطَامٍ، ثنا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، عَنْ رَوْحِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أُمَيَّةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا عَلَى الْيَمَنِ قَالَ: «إِنَّكَ تَقْدُمُ عَلَى قَوْمٍ أَهْلِ كِتَابٍ فَلْيَكُنْ أَوَّلُ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ عُبَادَةَ اللهِ فَإِذَا عَرَفُوا ذَلِكَ، فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي يَوْمِهِمْ وَلَيْلَتِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ زَكَاةً تُؤْخَذُ مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ، فَإِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ فَخُذْ مِنْهُمْ وَاتَّقِ كَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ» .

سنن الدارقطني (3/ 55)

2058 - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , ثنا يَعْقُوبُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ , ثنا وَكِيعٌ , ح وَحَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نَصَرِ بْنِ بُجَيْرٍ , ثنا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْبَغَوِيُّ , وَالْعَبَّاسُ بْنُ يَزِيدَ الْبَحْرَانِيُّ , قَالَا: نا وَكِيعٌ , ثنا زَكَرِيَّا بْنُ إِسْحَاقَ , عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ , عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «تَأْتِي قَوْمًا أَهْلَ كِتَابٍ، فَادْعُهُمْ إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ , فَإِنْ هُمْ قَدْ أَطَاعُوكَ بِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ , فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدِ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً فِي أَمْوَالِهِمْ تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ وَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ , فَإِنْ هُمْ أَطَاعُوكَ لِذَلِكَ فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ فَإِنَّهَا لَا تُحْجَبُ». وَقَالَ يَعْقُوبُ وَالْعَبَّاسُ بْنُ يَزِيدَ: «فَإِنَّهَا لَيْسَتْ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ»

الأموال لابن زنجويه (3/ 882)

حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ

1559 - ثنا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ , حِينَ بَعَثَهُ إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ: «إِنَّكَ سَتَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ , فَإِذَا جِئْتَهُمْ , فَادْعُهُمْ إِلَى أَنْ يَشْهَدُوا أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ , وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ , فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ , فَأَعْلِمْهُمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ فَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ فِي كُلِّ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ، فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّ اللَّهَ فَرَضَ عَلَيْهِمْ صَدَقَةً , تُؤْخَذُ مِنْ أَغْنِيَائِهِمْ فَتُرَدُّ عَلَى فُقَرَائِهِمْ , فَإِنْ هُمْ طَاعُوا لَكَ بِذَلِكَ , فَإِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ , وَاتَّقِ دَعْوَةَ الْمَظْلُومِ؛ فَإِنَّهُ لَيْسَ بَيْنَهَا وَبَيْنَ اللَّهِ حِجَابٌ»

4. Hz. Peygamber'in "Samimi Ol, İznim Olmadan Birşey Yapma" Rivâyeti

المستدرك على الصحيحين للحاكم (4/ 341)

7844 - حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ، ثَنَا بَحْرُ بْنُ نَصْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ الْمِصْرِيُّ، عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عُمَرَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ الْجَمَلِيُّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللَّهِ

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي، قَالَ: «أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِكَ الْعَمَلُ الْقَلِيلُ» هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ "

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (1/ 244)

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، ثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ بْنُ أَبِي الطُّفَيْلِ، ثَنَا يَزِيدُ بْنُ مَوْهَبٍ، ثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِكَ الْقَلِيلُ مِنَ الْعَمَلِ»

شعب الإيمان (9/ 174)

6443 - أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْحَافِظُ، نا أَبُو عَبْدِ اللهِ الصَّفَّارُ، نا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي الدُّنْيَا الْقُرَشِيُّ، حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عِيسَى الْمِصْرِيُّ، نا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنِ ابْنِ زَحْرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عِمْرَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصِنِي قَالَ: " أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِيكَ الْقَلِيلُ مِنَ الْعَمَلِ " وَكَذَلِكَ رَوَاهُ يُونُسُ بْنُ عَبْدِ الْأَعْلَى، عَنِ ابْنِ وَهْبٍ، وَعَمْرِو بْنِ مُرَّةَ هَذَا هُوَ الْجَهْمِيُّ، كَذَا قَالَ شَيْخُنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ: إِنَّمَا أَرَادَ عَمْرَو بْنَ مُرَّةَ الَّذِي لَهُ صُحْبَةٌ

شعب الإيمان (9/ 175)

6444 - وَقَدْ قَالَ فِي مَوْضِعٍ آخَرَ نا أَبُو الْعَبَّاسِ بْنُ يَعْقُوبَ، نا بَحْرُ بْنُ نَصْرٍ، نا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي يَحْيَى بْنُ أَيُّوبَ، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ زَحْرٍ، عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عِمْرَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ مُرَّةَ الْجَمَلِيِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّهُ قَالَ لِرَسُولِ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصِنِي قَالَ: " أَخْلِصْ دِينَكَ يَكْفِيكَ الْقَلِيلُ مِنَ الْعَمَلِ ". " هَذَا هُوَ الْكُوفِيُّ الَّذِي لَيْسَتْ لَهُ صُحْبَةٌ، وَلَا أَدْرَكَ مُعَاذًا فَيَكُونَ الْحَدِيثُ مُرْسَلًا وَاللهُ أَعْلَمُ "

سنن الترمذي ت بشار (3/ 14)

1335 - حَدَّثَنَا أَبُو كُرَيْبٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ يَزِيدَ الأَوْدِيِّ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُبَيْلٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى اليَمَنِ، فَلَمَّا سِرْتُ أَرْسَلَ فِي أَثَرِي فَرُدِدْتُ، فَقَالَ: أَتَدْرِي لِمَ بَعَثْتُ إِلَيْكَ؟ لاَ تُصِيبَنَّ شَيْئًا بِغَيْرِ إِذْنِي فَإِنَّهُ غُلُولٌ، {وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ القِيَامَةِ}، لِهَذَا دَعَوْتُكَ، فَامْضِ لِعَمَلِكَ.

وَفِي البَابِ عَنْ عَدِيِّ بْنِ عَمِيرَةَ، وَبُرَيْدَةَ، وَالمُسْتَوْرِدِ بْنِ شَدَّادٍ، وَأَبِي حُمَيْدٍ، وَابْنِ عُمَرَ.

حَدِيثُ مُعَاذٍ حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ، لاَ نَعْرِفُهُ إِلاَّ مِنْ هَذَا الوَجْهِ مِنْ حَدِيثِ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ دَاوُدَ الأَوْدِيِّ.

مسند البزار = البحر الزخار (7/ 118)

2673 - أَخْبَرَنَا أَبُو كُرَيْبٍ مُحَمَّدُ بْنُ الْعَلَاءِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا دَاوُدُ بْنُ يَزِيدَ الْأَوْدِيُّ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شِبْلٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَلَمَّا سِرْتُ أَرْسَلَ فِي أَثَرِي قَالَ: فَرُدِدْتُ، فَقَالَ: «تَدْرِي لِمَ بَعَثْتُ إِلَيْكَ؟ لَا تُصِيبَنَّ شَيْئًا بِغَيْرِ عِلْمٍ فَإِنَّهُ غُلُولٌ، وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لِهَذَا دَعَوْتُكَ امْضِ إِلَى عَمَلِكَ» وَهَذَا الْحَدِيثُ لَا نَعْلَمُهُ يُرْوَى عَنْ مُعَاذٍ إِلَّا مِنْ هَذَا الْوَجْهِ بِهَذَا الْإِسْنَادِ

سنن ابن ماجه (1/ 21)

55 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ حَمَّادٍ سَجَّادَةُ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ الْأُمَوِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدِ بْنِ حَسَّانَ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنْمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، قَالَ: " لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: «لَا تَقْضِيَنَّ وَلَا تَفْصِلَنَّ إِلَّا بِمَا تَعْلَمُ، وإِنْ أَشْكَلَ عَلَيْكَ أَمْرٌ، فَقِفْ حَتَّى تَبَيَّنَهُ أَوْ تَكْتُبَ إِلَيَّ فِيهِ»

المعجم الأوسط (5/ 253)

5235 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ السَّقَطِيُّ قَالَ: نَا سَعِيدُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ أَبِي أُسَامَةَ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ يَزِيدَ الْأَوْدِيِّ، عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُبَيْلٍ، عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي حَازِمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَلَمَّا تَوَجَّهْتُ مِنْ

عِنْدِهِ، أَرْسَلَ فِي إِثْرِي، فَقَالَ: «هَلْ تَدْرِي لِمَ أَرْسَلْتُ إِلَيْكَ؟ أَرْسَلْتُ مِنْ أَجْلِ الْإِصَابَةِ، لَا تُصِيبَنَّ شَيْئًا إِلَّا شَيْئًا أُذِنَ لَكَ فِيهِ، فَإِنَّهُ غُلُولٌ، وَمَنْ يَغْلُلْ يَأْتِ بِمَا غَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»

لَمْ يَرْوِهِ عَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُبَيْلٍ إِلَّا دَاوُدُ الْأَوْدِيُّ، تَفَرَّدَ بِهِ: أَبُو أُسَامَةَ "

5. Hz. Peygamber'in Muâz'a Zekât Alması Konusunda Öğütte Bulunması

موطأ مالك رواية محمد بن الحسن الشيباني (ص: 119)

340 - أَخْبَرَنَا مَالِكٌ، أَخْبَرَنَا حُمَيْدُ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ طَاوُسٍ، أَنّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذَ بْنَ الْجَبَلِ إِلَى الْيَمَنِ، «فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً» ، فَأُتِيَ بِهَا دُونَ ذَلِكَ، فَأَبَى أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا، وَقَالَ: لَمْ أَسْمَعْ فِيهِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَيْئًا حَتَّى أَرْجِعَ إِلَيْهِ، فَتُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَبْلَ أَنْ يَقْدَمَ مُعَاذٌ، قَالَ مُحَمَّدٌ: وَبِهَذَا نَأْخُذُ لَيْسَ فِي أَقَلِّ مِنْ ثَلاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ زَكَاةٌ، فَإِذَا كَانَتْ ثَلاثِينَ فَفِيهَا تَبِيعٌ، أَوْ تَبِيعَةٌ، وَالتَّبِيعُ الْجَذَعُ الْحَوْلِيُّ، إِلَى أَرْبَعِينَ، فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ تَعَالَى وَالْعَامَّةِ

مسند أبي داود الطيالسي (1/ 461)

568 - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا وَائِلٍ، يُحَدِّثُ عَنْ مَسْرُوقٍ، «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ أَنْ» يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ قِيمَتَهُ مَعَافِرَ " وَقَدْ قَالَ غَيْرُ شُعْبَةَ عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ

مصنف عبد الرزاق الصنعاني (4/ 21)

عَبْدُ الرَّزَّاقِ

6841 - قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، وَالثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ «فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مُعَافِرًا»

مصنف عبد الرزاق الصنعاني (6/ 89)

أَخْبَرَنَا

10099 - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قَالَ: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ الْأَجْدَعِ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَهُ: «أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ، وَحَالِمَةٍ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ دِينَارًا أَوْ قِيمَتَهُ مُعَافِرِيًّا». قَالَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ: كَانَ مَعْمَرٌ يَقُولُ: هَذَا غَلَطٌ قَوْلُهُ حَالِمَةٌ لَيْسَ عَلَى النِّسَاءِ شَيْءٌ، مَعْمَرٌ الْقَائِلُ " قَالَ الثَّوْرِيُّ فِيمَنِ احْتَاجَ مِنْ أَهْلِ الذِّمَّةِ فَلَمْ يَجِدْ مَا يُؤَدِّي فِي جِزْيَتِهِ قَالَ: «يُسْتَأْنَى بِهِ حَتَّى يَجِدَ فَيُؤَدِّي، وَلَيْسَ عَلَيْهِ غَيْرُ ذَلِكَ، فَإِنْ أَيْسَرَ أُخِذَ لِمَا مَضَى، فَإِنْ عَجَزَ عَنْ شَيْءٍ مِنَ الصُّلْحِ الَّذِي صَالَحَ عَلَيْهِ وُضِعَ عَنْهُ إِذَا عُرِفَ عَجْزُهُ وَيَضَعُهُ عَنْهُ الْإِمَامُ»

مصنف عبد الرزاق الصنعاني (10/ 330)

أَخْبَرَنَا

19268 - عَبْدُ الرَّزَّاقِ قال: أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ , عَنِ الْأَعْمَشِ , عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ , عَنْ مَسْرُوقِ بْنِ الْأَجْدَعِ , قَالَ: «بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الْجِزْيَةَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ وَحَالِمَةٍ دِينَارًا أَوْ قِيمَتُهُ مَعَافِرِيٌّ»

مصنف ابن أبي شيبة (235) (3/ 126)

10012- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ، عَنْ زَكَرِيَّا بْنِ إِسْحَاقَ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللهِ بْنِ صَيْفِيٍّ ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ مُعَاذٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم ، قَالَ : إِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ ، حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ.

مصنف ابن أبي شيبة (235) (3/ 126)

10014- حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنِ الأَعْمَشِ ، عَنْ إبْرَاهِيمَ ، عَن مَسْرُوقٍ ، قَالَ : لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مُعَاذًا إلَى الْيَمَنِ ، أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلاَثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا ، أَوْ تَبِيعَةً ، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً ، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا ، أَوْ عَدْلَهُ مَعَافِرَ.

مصنف ابن أبي شيبة (235) (3/ 138)

10117- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَان ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ ؛ أَنَّ مُعَاذًا لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ لَمْ يَأْخُذَ الزَّكَاةَ إلاَّ مِنَ الْحِنْطَةِ ، وَالشَّعِيرِ ، وَالتَّمْرِ ، وَالزَّبِيبِ.

مصنف ابن أبي شيبة (235) (3/ 145)

10175- حَدَّثَنَا جَرِيرٌ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنِ الْحَكَمِ ، قَالَ : كَتَبَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم إلَى مُعَاذٍ بِالْيَمَنِ ، إنَّ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ ، أَوْ سُقِيَ غَيْلاً الْعُشْرَ ، وَفِيمَا سُقِيَ بِالْغَرْبِ وَالدَّالِيَةِ نِصْفَ الْعُشْرِ.

مصنف ابن أبي شيبة (235) (3/ 181)

10538- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ ، عَنِ الْحَجَّاجِ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ طَاوُوسٍ ، قَالَ : بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم مُعَاذًا إلَى الْيَمَنِ ، وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الْحِنْطَةِ ، وَالشَّعِيرِ . فَأَخَذَ الْعُرُوضَ الثِّيَابَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ.

مصنف ابن أبي شيبة (235) (3/ 181)

10540- حَدَّثَنَا ابْنُ عُيَيْنَةَ ، عَنْ إبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ ، عَنْ طَاوُوسٍ ، قَالَ : قَالَ مُعَاذٌ : ائْتُونِي بِخَمِيسٍ ، أَوْ لَبِيسٍ آخذ مِنْكُمْ.

مصنف ابن أبي شيبة (2/ 362)

9920 - حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ «أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا، أَوْ تَبِيعَةً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرِيَّ»

مصنف ابن أبي شيبة (2/ 362)

9922 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، وَأَبِي وَائِلٍ، قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ «وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مِنَ الْمَعَافِرِيِّ»

مصنف ابن أبي شيبة (2/ 371)

10022 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، أَنَّ مُعَاذًا، لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ «لَمْ يَأْخُذِ الزَّكَاةَ، إِلَّا مِنَ الْحِنْطَةِ، وَالشَّعِيرِ، وَالتَّمْرِ، وَالزَّبِيبِ»

مصنف ابن أبي شيبة (2/ 373)

10055 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ، أَنَّ مُعَاذًا، لَمَّا أَتَى الْيَمَنَ، أَتَى الْعَسَلَ، وَأَوْقَاصَ الْغَنَمِ، فَقَالَ: «لَمْ أُؤْمَرْ فِيهَا بِشَيْءٍ»

مصنف ابن أبي شيبة (2/ 376)

10080 - حَدَّثَنَا جَرِيرٌ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْحَكَمِ، قَالَ: كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مُعَاذٍ بِالْيَمَنِ «أَنَّ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سُقِيَ غَيْلًا الْعُشْرَ، وَفِيمَا سُقِيَ بِالْغَرْبِ، وَالدَّالِيَةِ نِصْفَ الْعُشْرِ»

مصنف ابن أبي شيبة (2/ 404)

10437 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ، عَنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ «فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ»، فَأَخَذَ الْعُرُوضَ وَالثِّيَابَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ

مصنف ابن أبي شيبة (6/ 428)

32635 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، قَالَ ثنا الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، وَإِبْرَاهِيمَ، قَالَا: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ الْجِزْيَةَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ "

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 336)

22010 - حَدَّثَنَا أَبُو كَامِلٍ، حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: " لَمْ يَأْمُرْنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي أَوْقَاصِ الْبَقَرِ شَيْئًا "

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 349)

22019 - حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرٍو، عَنْ طَاوُسٍ، أُتِيَ مُعَاذٌ، بِوَقَصِ الْبَقَرِ وَالْعَسَلِ، فَقَالَ: " لَمْ يَأْمُرْنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيهِمَا بِشَيْءٍ " قَالَ سُفْيَانُ: " الْأَوْقَاصُ: مَا دُونَ الثَّلَاثِينَ "

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 365)

22037 - حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ الْهَاشِمِيُّ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ يَعْنِي ابْنَ عَيَّاشٍ، حَدَّثَنَا عَاصِمٌ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ " وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً مُسِنَّةً، وَمِنْ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا حَوْلِيًّا، وَأَمَرَنِي فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرَ، وَمَا سُقِيَ بِالدَّوَالِي نِصْفَ الْعُشْرِ "[252]

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 402)

22084 - حَدَّثَنَا مُعَاوِيَةُ بْنُ عَمْرٍو (2) ، وَهَارُونُ بْنُ مَعْرُوفٍ قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ وَقَالَ هَارُونُ فِي حَدِيثِهِ: قَالَ. وَقَالَ حَيْوَةُ، عَنِ ابْنِ أَبِي حَبِيبٍ وَقَالَ: مُعَاوِيَةُ، عَنْ حَيْوَةَ، عَنْ يَزِيدَ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَكَمِ، أَنَّ مُعَاذًا قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُصَدِّقُ أَهْلَ الْيَمَنِ وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا. قَالَ هَارُونُ: وَالتَّبِيعُ: الْجَذَعُ أَوِ الْجَذَعَةُ، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً قَالَ: فَعَرَضُوا عَلَيَّ أَنْ آخُذَ مِنَ الْأَرْبَعِينَ، قَالَ: هَارُونُ مَا بَيْنَ الْأَرْبَعِينَ، وَالْخَمْسِينَ

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 314)

21989 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ يَعْنِي ابْنَ مَوْهَبٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ، قَالَ: عِنْدَنَا كِتَابُ مُعَاذٍ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " أَنَّهُ إِنَّمَا أَخَذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ "[253]

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 429)

22117 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْأَسْوَدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدٍ، عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: " بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى قُرًى عَرَبِيَّةٍ فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ حَظَّ الْأَرْضِ " قَالَ سُفْيَانُ: حَظُّ الْأَرْضِ: الثُّلُثُ وَالرُّبُعُ

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 338)

22013 - حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: " بَعَثَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِين مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ "[254]

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 444)

22129 - حَدَّثَنَا حُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ، حَدَّثَنَا شَرِيكٌ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مُعَاذٍ أَنَّهُ قَالَ: " بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، أَوْ قَالَ: جَذَعًا أَوْ جَذَعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً بَقَرَةً مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ مَعَافِرَ " [255]

---

[252] Bu rivâyetin sahîh olduğu, Âsım dışındaki tüm râvîlerinin sika olduğu nakledilmektedir. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 365.

[253] Hadisin isnadı sahîh, râvîleri sika görülmüştür. Bkz.İbn Hanbel, XXXVI, 314.

[254] Hadisin isnadı sahîh, râvîleri sika görülmüştür. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 338.

الأموال لابن زنجويه (1/ 125)

105 - أنا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، أنا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، وَالْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَا: قَالَ مُعَاذٌ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَنِي أَنْ «آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً ثَنِيَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ مَعَافِرَ»

الأموال لابن زنجويه (1/ 125)

109 - ثنا أَبُو عُبَيْدٍ، عَنْ جَرِيرِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ مَنْصُورٍ، عَنِ الْحَكَمِ، قَالَ: كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ وَهُوَ بِالْيَمَنِ، «إِنَّ فِيمَا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سُقِيَ غَيْلًا الْعُشْرَ، وَفِيمَا سُقِيَ بِالْغَرْبِ، نِصْفُ الْعُشْرِ، وَفِي الْحَالِمِ وَالْحَالِمَةِ دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ مِنَ الْمَعَافِرِ، وَلَا يُفْتَنُ يَهُودِيٌّ عَنْ يَهُودِيَّتِهِ» . أَنَا حُمَيْدٌ

الأموال لابن زنجويه (2/ 837)

1454 - أنا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، أنا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، وَالْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَا: قَالَ مُعَاذٌ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ سَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً ثَنِيَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عَدْلَهُ مَعَافِرًا»

الأموال لابن زنجويه (2/ 839)

1462 - ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أنا ابْنُ لَهِيعَةَ، حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَكَمِ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، قَالَ: " بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصَدِّقَ أَهْلِ الْيَمَنِ، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرَةِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - وَالتَّبِيعُ: جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَقَالَ: «إِنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا»

الأموال لابن زنجويه (2/ 839)

1463 - ثنا سُفْيَانُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ، وَعَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ، عَنِ ابْنِ الْمُبَارَكِ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ أَرْطَاةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، قَدِمَ الْيَمَنَ، فَأَخَذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا جَذَعًا - أَوْ قَالَ: جَذَعَةً - وَمِنَ الْأَرْبَعِينَ بَقَرَةً مُسِنَّةً، فَقَالُوا لَهُ: أَلَا تَأْخُذُ مِنَ الْأَوْقَاصِ؟ قَالَ: «لَمْ أُومَرْ فِيهَا بِشَيْءٍ»

الأموال لابن زنجويه (2/ 839)

1465 - أنا أَبُو نُعَيْمٍ، أنا سُفْيَانُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ، قَالَ: " لَمَّا بُعِثَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ سُئِلَ عَمَّا دُونَ الثَّلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ فَقَالَ: «لَمْ أُومَرْ فِيهَا بِشَيْءٍ»

الأموال لابن زنجويه (3/ 899)

1598 - أنا ابْنُ أَبِي أُوَيْسٍ، حَدَّثَنِي أَخِي، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ بِلَالٍ، عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ، وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ , وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ، وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ»

الأموال لابن زنجويه (3/ 1026)

1897 - أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ أنا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنِي الْحَارِثُ بْنُ عُمَيْرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: «لَمَّا قَدِمَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ الْيَمَنَ، أَخَذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الزَّرْعِ وَالنَّخْلِ وَالْكَرْمِ وَالذُّرَةِ الْعُشْرُ وَنِصْفُ الْعُشْرِ»

الأموال لابن زنجويه (3/ 1034)

---

[255] Hadis sahîhtir; ancak bu isnad Şerik'in hıfzının kötü olması sebebiyle zayıftır. Bkz. İbn Hanbel, XXXVI, 444.

1904 - ثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَ: ثَنَا الْحَارِثُ بْنُ عُمَيْرٍ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: «لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ الْيَمَنَ أَخَذَ الصَّدَقَةَ مِنَ الزَّرْعِ وَالْكَرْمِ وَالنَّخْلِ وَالذُّرَةِ , الْعُشْرُ وَنِصْفُ الْعُشْرِ»

الأموال لابن زنجويه (3/ 1090)

2021 - ثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ، ثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ قَالَ: " لَمَّا بُعِثَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ سُئِلَ عَنِ الْعَسَلِ , فَقَالَ: لَمْ أُؤْمَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ "

الأموال لابن زنجويه (2/ 817)

1422 - ثَنَا حُمَيْدٌ ثنا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، ثنا الْحَجَّاجُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ. ثَنَا حُمَيْدٌ عَنْ طَاوُسٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَأَخَذَ الثِّيَابَ بِصَدَقَةِ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ» قَالَ أَبُو عُبَيْدٍ: وَرُوِيَ عَنْ عُمَرَ، وَعَلِيٍّ، مِثْلُهُ فِي الْجِزْيَةِ، أَنَّهُمَا كَانَا يَأْخُذَانِ مَكَانَهَا غَيْرَهَا

الأموال لابن زنجويه (2/ 837)

حَدَّثَنَا حُمَيْدٌ

1456 - ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يُوسُفَ، أنا ابْنُ لَهِيعَةَ، حَدَّثَنِي يَزِيدُ بْنُ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَكَمِ، أَنَّ مُعَاذًا، قَالَ: " بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصَدِّقَ أَهْلِ الْيَمَنِ، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - وَالتَّبِيعُ جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ - وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنَ السِّتِّينَ تَبِيعَيْنِ، وَمِنَ السَّبْعِينَ مُسِنَّةً وَتَبِيعًا، وَمِنَ الثَّمَانِينَ مُسِنَّتَيْنِ، وَمِنَ التِّسْعِينَ ثَلَاثَةَ أَتَابِيعَ، وَمِنَ الْمِائَةِ مُسِنَّةً وَتَبِيعَيْنِ، وَمِنَ الْعِشْرِينَ وَمِائَةٍ ثَلَاثَ مُسِنَّاتٍ، أَوْ أَرْبَعَةَ أَتَابِيعَ، قَالَ: وَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا آخُذَ فِيمَا بَيْنَ ذَلِكَ شَيْئًا، إِلَى أَنْ تَبْلُغَ مُسِنًّا أَوْ جَذَعًا، وَزَعَمَ أَنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا "

الأموال لابن زنجويه (3/ 1026)

أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ

1898 - ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، أَخْبَرَنَا الْحَجَّاجُ بْنُ أَرْطَاةَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ طَاوُسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَكَانَ يَأْخُذُ الثِّيَابَ بِصَدَقَةِ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ»

الأموال لابن زنجويه (3/ 1096)

2029 - أَخْبَرَنَا حُمَيْدٌ أنا جَعْفَرُ بْنُ عَوْنٍ، ثَنَا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ بْنِ مَوْهَبٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ طَلْحَةَ: " أَنَّ بَعْضَ الْأُمَرَاءِ، أَرْسَلَ إِلَيْهِ صَدَقَةَ أَرْضِهِ , فَقَالَ: لَيْسَ لَكُمْ عَلَيَّ فِيهَا صَدَقَةٌ , إِنَّمَا أَرْضِي خُضَرٌ وَرِطَابٌ , «إِنَّ مُعَاذًا حِينَ بُعِثَ إِلَى الْيَمَنِ أُمِرَ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ النَّخْلِ وَالْكَرْمِ وَالْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ وَالتَّمْرِ»

سنن الدارمي (2/ 1010)

1663 - حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، وَالْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ قَالَا: قَالَ مُعَاذٌ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - أَوْ تَبِيعَةً -» [256]

[تعليق المحقق] إسناده صحيح من طريق مسروق وأما طريق إبراهيم فهو مقطوع

سنن الدارمي (2/ 1011)

1664 - أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا حَوْلِيًّا، وَمِنْ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً مُسِنَّةً»

[تعليق المحقق] إسناده حسن

سنن الدارمي (2/ 1037)

---

[256] Hadisin Mesruk ile gelen tariki sahîh, İbrahim'den gelen tariki ise maktu' görülmüştür. Bkz. Darimî, "Zekât", 5.

1709 - أَخْبَرَنَا عَاصِمُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الثِّمَارِ مَا يَسْقِي بَعْلًا الْعُشْرَ، وَمَا سُقِيَ بِالسَّانِيَةِ، فَنِصْفَ الْعُشْرِ»[257]

سنن الدارمي (2/ 1015)

1671 - أَخْبَرَنَا أَبُو عَاصِمٍ، عَنْ زَكَرِيَّا، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صَيْفِيٍّ، عَنْ أَبِي مَعْبَدٍ، مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: «إِيَّاكَ وَكَرَائِمَ أَمْوَالِهِمْ» سنن ابن ماجه (1/ 580)

سنن ابن ماجه (1/ 580)

1814 - حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ سَوَّادٍ الْمِصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ، عَنْ شَرِيكِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، وَقَالَ لَهُ: «خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ، وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ، وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ، وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ»

سنن ابن ماجه (1/ 576)

1803 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عِيسَى الرَّمْلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ، مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا، أَوْ تَبِيعَةً»

سنن ابن ماجه (1/ 581)

1818 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَفَّانَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ أَبِي النَّجُودِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، «وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ، وَمَا سُقِيَ بَعْلًا، الْعُشْرَ، وَمَا سُقِيَ بِالدَّوَالِي نِصْفَ الْعُشْرِ» ، قَالَ يَحْيَى بْنُ آدَمَ: " الْبَعْلُ، وَالْعَثَرِيُّ، وَالْعَذْيُ هُوَ الَّذِي يُسْقَى بِمَاءِ السَّمَاءِ، وَالْعَثَرِيُّ: مَا يُزْرَعُ بِالسَّحَابِ وَالْمَطَرِ خَاصَّةً، لَيْسَ يُصِيبُهُ إِلَّا مَاءُ الْمَطَرِ، وَالْبَعْلُ: مَا كَانَ مِنَ الْكُرُومِ قَدْ ذَهَبَتْ عُرُوقُهُ فِي الْأَرْضِ إِلَى الْمَاءِ، فَلَا يَحْتَاجُ إِلَى السَّقْيِ، الْخَمْسَ سِنِينَ وَالسِّتَّ، يَحْتَمِلُ تَرْكَ السَّقْيِ، فَهَذَا الْبَعْلُ، وَالسَّيْلُ: مَاءُ الْوَادِي إِذَا سَالَ، وَالْغَيْلُ: سَيْلٌ دُونَ سَيْلٍ "

سنن أبي داود ت الأرنؤوط (3/ 47)

1599 - حدَّثنا الربيعُ بنُ سليمان، حدَّثنا ابنُ وهب، عن سليمانَ - يعني ابنَ بلال - عن شريك بن عبد الله بن أبي نَمِر، عن عطاء بن يسارعن معاذ بن جبل، أن رسولَ الله - صلَّى الله عليه وسلم - بعثه إلى اليمن فقال: "خُذِ الحب مِنَ الحبِّ، والشاةَ من الغَنَم، والبعيرَ مِن الإبل، والبقرةَ مِن البَقر" [258]

قال أبو داود: شَبَرْتُ قِثَّاءة بمصرَ ثلاثة عشر شِبراً، ورأيت أترُجَّةً على بعيرٍ بقطعتين قُطعت وصُيِّرت على مثل عِدلين.

سنن الترمذي ت بشار (2/ 13)

623 - حَدَّثَنَا مَحْمُودُ بْنُ غَيْلاَنَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى اليَمَنِ، فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلاَثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ.

هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ. وَرَوَى بَعْضُهُمْ هَذَا الحَدِيثَ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى اليَمَنِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ، وَهَذَا أَصَحُّ.

مسند البزار = البحر الزخار (7/ 91)

---

[257] Hadisin isnadı sahîh görülmüştür. Bkz. Darimî, “Zekât”, 29.

[258] Atâ b. Yesâr Muâz’a yetişememiştir senette kopukluk vardır, bu sebeple isnad zayıf görülmüştür. Bkz. Ebû Dâvud, “Zekât”, 12.

2646 - وَأَخْبَرَنَاهُ الْحَسَنُ بْنُ عَفَّانَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ، قَالَ: قَالَ أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: " بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، إِلَى الْيَمَنِ وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ، وَمَا سُقِيَ بَعْلًا الْعُشْرَ، وَمَا سُقِيَ بِالدَّوَالِي فَنِصْفُ الْعُشْرِ وَهَذَا الْحَدِيثُ لَا نَعْلَمُ أَحَدًا يَرْوِيهِ عَنْ مُعَاذٍ بِإِسْنَادٍ إِلَّا بِهَذَا الْإِسْنَادِ

مسند البزار = البحر الزخار (7/ 96)

2654 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا الْفِرْيَابِيُّ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا، وَمِنْ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا

السنن الكبرى للنسائي (3/ 15)

2242 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ رَافِعٍ النَّيْسَابُورِيُّ، قَالَ حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُفَضَّلٌ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ «وَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ، وَمِنَ الْبَقَرِ مِنْ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً وَمِنْ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً»

السنن الكبرى للنسائي (3/ 16)

2243 - أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ سُلَيْمَانَ الرُّهَاوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْلَى بْنُ عُبَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، وَالْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَا: قَالَ مُعَاذٌ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ «فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً ثَنِيَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

السنن الكبرى للنسائي (3/ 16)

2244 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَرْبٍ، قَالَ حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ «أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

السنن الكبرى للنسائي (3/ 17)

2245 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَنْصُورٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ ابْنِ إِسْحَاقَ، قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي وَائِلِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: «أَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَنِي إِلَى الْيَمَنِ أَنْ لَا آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ شَيْئًا حَتَّى تَبْلُغَ ثَلَاثِينَ فَإِذَا بَلَغَتْ ثَلَاثِينَ فَفِيهَا عِجْلٌ تَابِعٌ جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ، فَإِذَا بَلَغَتْ أَرْبَعِينَ فَفِيهَا بَقَرَةٌ مُسِنَّةٌ»

السنن الكبرى للنسائي (3/ 32)

2281 - أَخْبَرَنَا هَنَّادُ بْنُ السَّرِيِّ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَاصِمٍ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مُعَاذٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، «فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ الْعُشْرَ، وَمِمَّا سُقِيَ بِالدَّوَالِي نِصْفَ الْعُشْرِ»

صحيح ابن خزيمة (4/ 19)

2268 - حَدَّثَنَا أَبُو مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ، ح وَحَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ مُوسَى، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَغْرَاءَ، حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ، وَإِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَزِيرِ الْوَاسِطِيُّ، حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْرَقُ، عَنْ سُفْيَانَ الثَّوْرِيِّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، وَحَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي يَزِيدَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، بَعَثَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، وَأَخْبَرَهُ: «أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً بَقَرَةً مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ» . «هَذَا حَدِيثُ إِسْحَاقَ بْنِ يُوسُفَ»[259]

المنتقى لابن الجارود (ص: 95)

[259] A’zamî, hadisin isnadı sahîhtir demiştir. Bkz. İbn. Huzeyme, a.g.e., s.19.

343 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: ثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أَنَا سُفْيَانُ، ح وَثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سَعِيدٍ الدَّارِمِيُّ، قَالَ: ثَنَا قَبِيصَةُ، قَالَ: ثَنَا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمَنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً " , وَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ: قَالَ: بَعَثَهُ النَّبِيُّ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَهُ

المنتقى لابن الجارود (ص: 278)

1104 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يُوسُفَ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أنا سُفْيَانُ، عَنِ الْأَعْمَشُ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «بَعَثَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا، أَوْ تَبِيعَةً، وَمَنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

المسند للشاشي (3/ 249)

1347 - حَدَّثَنَا الْعَسْقَلَانِيُّ، نا يَعْلَى، نا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، وَالْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، قَالَا: قَالَ مُعَاذٌ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً، يَعْنِي مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا، أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ

المسند للشاشي (3/ 291)

1398 - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، نا أَبُو عُبَيْدٍ، نا الْأَسْوَدُ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ أُسَامَةَ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، أَصْدُقُ أَهْلَ الْيَمَنِ؛ فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ: مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - وَالتَّبِيعُ جَذَعٌ أَوْ جَذَعَةٌ - وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنَ السِّتِّينَ تَبِيعَيْنِ، وَمِنَ السَّبْعِينَ مُسِنَّةً وَتَبِيعًا، وَمِنَ الثَّمَانِينَ مُسِنَّتَيْنِ، وَمِنَ التِّسْعِينَ ثَلَاثَةَ أَتَابِيعَ، وَمِنَ الْمِائَةِ مُسِنَّةً وَتَبِيعَيْنِ وَمِنَ الْعِشْرِينَ وَمِائَةٍ ثَلَاثُ مُسِنَّاتٍ أَوْ أَرْبَعَةَ أَتَابِيعَ، قَالَ: وَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا آخُذَ مِمَّا بَيْنَ ذَلِكَ شَيْئًا، وَقَالَ: «إِنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا»

المسند للشاشي (3/ 296)

1405 - حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ أَحْمَدَ، نا ابْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنِي سُفْيَانُ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ، عَنْ طَاوُسٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، حِينَ بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، إِلَى الْيَمَنِ أَنَّهُ سُئِلَ عَمَّا دُونَ الثَّلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ وَعَنِ الْعَسَلِ مَا فِيهِ قَالَ: لَمْ أُومَرْ فِيهِ بِشَيْءٍ فَكَتَبَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ، صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ، يَسْأَلُهُ عَنْ ذَلِكَ فَلَمْ يَرْجِعْ كِتَابُهُ حَتَّى تُوُفِّيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ

صحيح ابن حبان - محققا (11/ 244)

4886 - أَخْبَرَنَا أَبُو يَعْلَى، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ عِيسَى، قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَعْمَشُ، عَنْ شَقِيقٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: «بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا، أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا، أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ» [260]

المعجم الكبير للطبراني (20/ 124)

249 - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ دُحَيْمٍ الدِّمَشْقِيُّ، ثنا أَبِي، ثنا خَالِدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ ابْنِ لَهِيعَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَصَدِّقُ أَهْلَ الْيَمَنِ، «وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنَ السِّتِّينَ تَبِيعَيْنِ، وَمِنَ السَّبْعِينَ مُسِنَّةً وَتَبِيعًا، وَمِنَ الثَّمَانِينَ مُسِنَّتَيْنِ، وَمِنَ التِّسْعِينَ ثَلَاثَةَ أَتَابِيعَ، وَمِنَ الْمِائَةِ مُسِنَّةً وَتَبِيعَيْنِ، وَمِنَ الْعِشْرِينَ وَالْمِائَةِ ثَلَاثَ مُسِنَّاتٍ أَوْ أَرْبَعَ أَتَابِيعَ، وَأَمَرَنِي أَنْ لَا آخُذَ دُونَ ذَلِكَ حَتَّى تَبْلُغَ مُسِنَّةً وَجَذَعَةً» ، وَقَالَ: «إِنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا» وَالْأَوْقَاصُ: الصِّغَارُ

المعجم الكبير للطبراني (20/ 128)

---

[260] Hadisin isnası sahîh, râvîleri sika görülmüştür. Bkz. İbn Hibban, a. g. e., XI, s.244, hds. no. 4886.

260 - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الدَّبَرِيُّ، أَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، أَنَا مَعْمَرٌ، وَالثَّوْرِيُّ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَهُ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، «فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

المعجم الكبير للطبراني (20/ 129)

261 - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ غَنَّامٍ، ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا يَحْيَى بْنُ عِيسَى، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ شَقِيقِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، «فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

المعجم الكبير للطبراني (20/ 129)

262 - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ، وَمُحَمَّدُ بْنُ النَّضْرِ الْأَزْدِيُّ قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ الْأَصْبَهَانِيُّ، ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ عَيَّاشٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ بَهْدَلَةَ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، «فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِمَّا سَقَتِ السَّمَاءُ أَوْ سُقِيَ بَعْلًا الْعَشْرَ، وَالدَّوَالِي نِصْفَ الْعَشْرِ»

المعجم الكبير للطبراني (20/ 129)

263 - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِيُّ، ثنا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

المعجم الكبير للطبراني (20/ 130)

265 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ سُفْيَانَ الرَّقِّيُّ، ثنا أَيُّوبُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَزَّانُ، ثنا مَعْمَرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ زَيْدِ بْنِ حِبَّانَ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ مَسْرُوقٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، «فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً - وَهُوَ الْجَذَعُ - وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مِنَ الْمَعَافِرِ»

المعجم الكبير للطبراني (20/ 170)

363 - حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ مِقْلَاصٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، ثنا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنِي حَيْوَةُ بْنُ شُرَيْحٍ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ أُسَامَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْحَكَمِ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُصَدِّقًا إِلَى أَهْلِ الْيَمَنِ، وَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا - وَالتَّبِيعُ الْجَذَعُ - أَوْ تَبِيعَةً، وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، قَالَ: فَعَرَضُوا عَلَيَّ أَنْ آخُذَ مَا بَيْنَ الْأَرْبَعِينَ وَالْخَمْسِينَ، وَبَيْنَ السِّتِّينَ وَالسَّبْعِينَ، وَمَا بَيْنَ الثَّمَانِينَ وَالتِّسْعِينَ، فَأَبَيْتُ عَلَيْهِمْ، وَقُلْتُ لَهُمْ: حَتَّى أَسْأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ، فَقَدِمْتُ فَأَخْبَرْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «فَأَمَرَنِي أَنْ آخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا، وَمِنَ الْأَرْبَعِينَ مُسِنَّةً، وَمِنَ السِّتِّينَ تَبِيعَتَيْنِ، وَمِنَ السَّبْعِينَ مُسِنَّةً وَتَبِيعًا، وَمِنَ الثَّمَانِينَ مُسِنَّتَيْنِ، وَمِنَ التِّسْعِينَ ثَلَاثَةَ أَتَابِيعَ، وَمِنَ الْمِائَةِ مُسِنَّةً وَتَبِيعَيْنِ، وَمِنَ الْعَشْرِ وَمِائَةٍ مُسِنَّتَيْنِ وَتَبِيعًا، وَمِنَ الْعِشْرِينَ وَمِائَةٍ ثَلَاثَةَ مُسِنَّاتٍ أَوْ أَرْبَعَةَ أَتَابِيعَ، وَأَمَرَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ لَا آخُذَ مِنْ مَا بَيْنَ ذَلِكَ شَيْئًا، إِلَى أَنْ يَبْلُغَ مُسِنَّةً أَوْ جَذَعًا، وَزَعَمَ أَيْضًا أَنَّ الْأَوْقَاصَ لَا فَرِيضَةَ فِيهَا»

سنن الدارقطني (2/ 474)

1903 - حَدَّثَنَا أَبُو سَعْدٍ الْإِصْطَخْرِيُّ الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ الْفَقِيهُ , ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ نَوْفَلٍ , ثنا أَبِي , ثنا يُونُسُ بْنُ بُكَيْرٍ , ثنا ابْنُ إِسْحَاقَ , عَنِ الْمِنْهَالِ بْنِ الْجَرَّاحِ , عَنْ حَبِيبِ بْنِ نَجِيحٍ , عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نَسِيٍّ , عَنْ مُعَاذٍ , أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ حِينَ وَجَّهَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَنْ لَا تَأْخُذَ مِنَ الْكَسْرِ شَيْئًا , إِذَا كَانَتِ الْوَرِقُ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ فَخُذْ مِنْهَا خَمْسَةَ دَرَاهِمَ , وَلَا تَأْخُذْ مِمَّا زَادَ شَيْئًا حَتَّى تَبْلُغَ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا , وَإِذَا بَلَغَ أَرْبَعِينَ دِرْهَمًا فَخُذْ مِنْهُ دِرْهَمًا». الْمِنْهَالُ بْنُ الْجَرَّاحِ مَتْرُوكُ الْحَدِيثِ , وَهُوَ أَبُو الْعَطُوفِ وَاسْمُهُ الْجَرَّاحُ بْنُ الْمِنْهَالِ , وَكَانَ ابْنُ إِسْحَاقَ يَقْلِبُ اسْمَهُ إِذَا رَوَى عَنْهُ , وَعُبَادَةُ بْنُ نَسِيٍّ لَمْ يَسْمَعْ مِنْ مُعَاذٍ

سنن الدارقطني (2/ 475)

1904 - حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ الدَّقَّاقُ , ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُنَادِي , ثنا أَبُو بَدْرٍ , ثنا الْحَسَنُ بْنُ عُمَارَةَ , ثنا الْحَكَمُ , عَنْ طَاوُسٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قِيلَ لَهُ: بِمَا أُمِرْتَ؟ , قَالَ: «أُمِرْتُ أَنْ آخُذَ مِنَ الْبَقَرِ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً» , قِيلَ لَهُ: أُمِرْتَ فِي الْأَوْقَاصِ بِشَيْءٍ؟ , قَالَ: " لَا وَسَأَسْأَلُ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهُ , فَقَالَ: «لَا وَهُوَ مَا بَيْنَ السِّنِينَ». يَعْنِي لَا تَأْخُذْ مِنْ ذَلِكَ شَيْئًا

سنن الدارقطني (2/ 478)

1909 - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , ثنا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ شَبِيبٍ , حَدَّثَنِي عَبْدُ الْجَبَّارِ بْنُ سَعِيدٍ , حَدَّثَنِي حَاتِمُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي يَحْيَى , عَنْ أَبِي كَثِيرٍ مَوْلَى بَنِي جَحْشٍ , عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَحْشٍ , عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ أَمَرَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ دِينَارًا دِينَارًا , وَمِنْ كُلِّ مِائَتَيْ دِرْهَمٍ خَمْسَةَ دَرَاهِمَ , وَلَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ صَدَقَةٌ , وَلَا فِيمَا دُونَ خَمْسِ ذَوْدٍ صَدَقَةٌ , وَلَيْسَ فِي الْخَضْرَاوَاتِ صَدَقَةٌ»

سنن الدارقطني (2/ 482)

1921 - حَدَّثَنَا أَبُو صَالِحٍ الْأَصْبَهَانِيُّ , حَدَّثَنَا الْحُنَيْنِيُّ , ثنا أَبُو حُذَيْفَةَ , ثنا سُفْيَانُ , عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى , عَنْ أَبِي بُرْدَةَ , عَنْ أَبِي مُوسَى , وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ , حِينَ بَعَثَهُمَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ يُعَلِّمَانِ النَّاسَ أَمْرَ دِينِهِمْ: " لَا تَأْخُذُوا الصَّدَقَةَ إِلَّا مِنْ هَذِهِ الْأَرْبَعَةِ: الشَّعِيرِ وَالْحِنْطَةِ وَالزَّبِيبِ وَالتَّمْرِ "

سنن الدارقطني (2/ 485)

1928 - حَدَّثَنَا أَبُو سَهْلِ بْنُ زِيَادٍ , ثنا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفِرْيَابِيُّ , ثنا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ , ثنا بَقِيَّةُ , حَدَّثَنِي الْمَسْعُودِيُّ , عَنِ الْحَكَمِ , عَنْ طَاوُسٍ , عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ , قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَهُ «أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً جَذَعًا أَوْ جَذَعَةً مِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ بَقَرَةً بَقَرَةً مُسِنَّةً» , فَقَالُوا: فَالْأَوْقَاصُ؟ , قَالَ: مَا أَمَرَنِي فِيهَا بِشَيْءٍ وَسَأَسْأَلُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا قَدِمْتُ عَلَيْهِ , فَلَمَّا قَدِمَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَأَلَهُ عَنِ الْأَوْقَاصِ , فَقَالَ: «لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ». قَالَ الْمَسْعُودِيُّ: وَالْأَوْقَاصُ مَا دُونَ الثَّلَاثِينَ وَمَا بَيْنَ الْأَرْبَعِينَ إِلَى السِّتِّينَ , فَإِذَا كَانَتْ سِتِّينَ فَفِيهَا تَبِيعَانِ , فَإِذَا كَانَتْ سَبْعُونَ فَفِيهَا مُسِنَّةٌ وَتَبِيعٌ , فَإِذَا كَانَتْ ثَمَانُونَ فَفِيهَا مُسِنَّتَانِ , فَإِذَا كَانَتْ تِسْعُونَ فَفِيهَا ثَلَاثُ تَبَايِعَ , قَالَ بَقِيَّةُ: قَالَ الْمَسْعُودِيُّ: الْأَوْقَاصُ هِيَ بِالسِّينِ أَوْقَاسُ فَلَا تَجْعَلْهَا بِصَادٍ

سنن الدارقطني (2/ 486)

1929 - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ النَّيْسَابُورِيُّ , ثنا الرَّبِيعُ بْنُ سُلَيْمَانَ , ثنا ابْنُ وَهْبٍ , حَدَّثَنِي سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ , ح وَحَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ , ثنا الْحَسَنُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْجَرَوِيُّ , ثنا يَحْيَى بْنُ حَسَّانَ , ثنا سُلَيْمَانُ بْنُ بِلَالٍ , عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ , عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ , عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ , أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ , فَقَالَ: «خُذِ الْحَبَّ مِنَ الْحَبِّ , وَالشَّاةَ مِنَ الْغَنَمِ , وَالْبَعِيرَ مِنَ الْإِبِلِ , وَالْبَقَرَةَ مِنَ الْبَقَرِ»

سنن الدارقطني (2/ 487)

1930 - حَدَّثَنَا أَبُو رَوْقٍ الْهِزَّانِيُّ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَكْرٍ بِالْبَصْرَةِ , ثنا أَحْمَدُ بْنُ رَوْحٍ , ثنا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَيْسَرَةَ , وَعَمْرِو بْنِ دِينَارٍ , عَنْ طَاوُسٍ , قَالَ: قَالَ مُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ لِأَهْلِ الْيَمَنِ: «ائْتُونِي بِخَمْسٍ أَوْ لَبِيسٍ آخُذُ مِنْكُمْ فِي الصَّدَقَةِ فَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْكُمْ وَخَيْرٌ لِلْمُهَاجِرِينَ بِالْمَدِينَةِ» , فَقَالَ عَمْرٌو: «ائْتُونِي بِعَرَضٍ ثِيَابٍ». هَذَا مُرْسَلٌ , طَاوُسٌ لَمْ يُدْرِكْ مُعَاذًا[261]

سنن الدارقطني (2/ 490)

---

[261] خَمْسٍ uzunluğu beş zira olan elbisedir. Bkz. Muhammed b. Abdulkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr (v. 606/1210), **en-Nihaye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser**, (thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî vd.) II, Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1979, s.79.

1935 - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ النَّيْسَابُورِيُّ , ثنا أَبُو الْأَزْهَرِ , ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ , أنا سُفْيَانُ , عَنِ الْأَعْمَشِ , ح وَحَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ , ثنا الْحَسَنُ بْنُ يَحْيَى , ثنا عَبْدُ الرَّزَّاقِ , ثنا مَعْمَرٌ , وَالثَّوْرِيُّ , عَنِ الْأَعْمَشِ , عَنْ أَبِي وَائِلٍ , عَنْ مَسْرُوقٍ , عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ , قَالَ: بَعَثَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ «فَأَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ بَقَرَةً تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً , وَمِنْ كُلِّ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً , وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ».

سنن الدارقطني (2/ 491)

1937 - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ حَمَّادٍ , ثنا أَبُو مُوسَى , ثنا أَبُو مُعَاوِيَةَ , ثنا الْأَعْمَشُ , عَنْ إِبْرَاهِيمَ , عَنْ مَسْرُوقٍ , عَنْ مُعَاذٍ , قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ «أَمَرَهُ أَنْ يَأْخُذَ مِنْ كُلِّ ثَلَاثِينَ مِنَ الْبَقَرِ تَبِيعًا أَوْ تَبِيعَةً , وَمِنْ أَرْبَعِينَ مُسِنَّةً , وَمِنْ كُلِّ حَالِمٍ دِينَارًا أَوْ عِدْلَهُ مَعَافِرَ»

6. Muâz'ın Hz. Peygamber'den Öğüt İstemesi

أحاديث إسماعيل بن جعفر (ص: 418)

358 - حَدَّثَنَا عَمْرٌو، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ الْحُوَيْرِثِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرٍ، بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَلَمَّا حَضَرَ رَحِيلُهُ أَتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنِّي مُنْطَلِقٌ فَعِظْنِي قَالَ: «يَا مُعَاذُ اتَّقِ اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتَ، وَاعْمَلْ بِقُوَّتِكَ لِلَّهِ مَا أَطَقْتَ، وَاذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ كُلِّ شَجَرَةٍ وَحَجَرٍ، وَإِنْ أَحْدَثْتَ ذَنْبًا فَأَحْدِثْ عِنْدَهُ تَوْبَةً إِنْ سِرًّا فَسِرًّا، وَإِنْ عَلَانِيَةً فَعَلَانِيَةٌ»

أحاديث إسماعيل بن جعفر (ص: 455)

391 - حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، ثنا إِسْمَاعِيلُ، ثنا شَرِيكٌ، عَنْ عَطَاءٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ: أَوْصِنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ مَا اسْتَطَعْتَ، وَاذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ كُلِّ شَجَرٍ وَحَجَرٍ، وَإِذَا عَمِلْتَ سُوءًا فَأَحْدِثْ لَهُ تَوْبَةً، السِّرُّ بِالسِّرِّ وَالْعَلَانِيَةُ بِالْعَلَانِيَةِ»

مسند أحمد ط الرسالة (35/ 318)

21403 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، وَعَبْدُ الرَّحْمَنِ، عَنْ سُفْيَانَ، عَنْ حَبِيبٍ، عَنْ مَيْمُونٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ، (3) قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصِنِي. قَالَ: "اتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ " (1) " وَكَانَ حَدَّثَنَا بِهِ وَكِيعٌ عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، عَنْ مُعَاذٍ ثُمَّ رَجَعَ "

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 380)

22059 - حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، عَنْ مُعَاذٍ أَنَّهُ قَالَ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصِنِي. قَالَ: " اتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ أَوْ أَيْنَمَا كُنْتَ ". قَالَ: زِدْنِي قَالَ: " أَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا ". قَالَ: زِدْنِي. قَالَ: " خَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ " (1)

مسند أحمد ط الرسالة (36/ 313)

21988 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، عَنْ مُعَاذٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ: " يَا مُعَاذُ، أَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ (2) تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ " (3)

وَقَالَ وَكِيعٌ: وَجَدْتُهُ فِي كِتَابِي عَنْ أَبِي ذَرٍّ، وَهُوَ السَّمَاعُ الْأَوَّلُ، وَقَالَ وَكِيعٌ: قَالَ سُفْيَانُ، مَرَّةً: عَنْ مُعَاذٍ

سنن الترمذي ت بشار (3/ 423)

1987 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مَهْدِيٍّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، عَنْ أَبِي ذَرٍّ قَالَ: قَالَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اتَّقِ اللهِ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ.

المسند للشاشي (3/ 266)

1367 - حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ أَحْمَدَ، نا أَبُو النَّضْرِ، نا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَوْصِنِي. قَالَ: «اتَّقِ اللَّهَ أَيْنَمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ»

صحيح ابن حبان - محققا (2/ 283)

524 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ قُتَيْبَةَ قَالَ حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ مَوْهَبٍ قَالَ حدثنا بن وَهْبٍ عَنْ حَرْمَلَةَ بْنِ عِمْرَانَ التُّجِيبِيِّ أَنَّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي سَعِيدٍ الْمَقْبُرِيَّ حَدَّثَهُ عَنْ أَبِيهِ.

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو بْنِ الْعَاصِ أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ أَرَادَ سَفَرًا فَقَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ أَوْصِنِي قَالَ "اعْبُدِ اللَّهَ لَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا قَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ زِدْنِي قَالَ إِذَا أَسَأْتَ فَأَحْسِنْ قَالَ يَا رَسُولَ اللَّهِ زِدْنِي قَالَ اسْتَقِمْ وليحسن خلقك" 1.

بحر الفوائد المسمى بمعاني الأخبار للكلاباذي (ص: 363)

- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْهَرَوِيُّ، قَالَ: ح أَحْمَدُ بْنُ نَجْدَةَ قَالَ: ح يَحْيَى بْنُ عَبْدِ الْحَمِيدِ قَالَ: ح عَبْدُ الْعَزِيزِ، عَنْ شَرِيكِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي نَمِرٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَسَارٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ مُعَاذٌ: أَوْصِنِي يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ مَا اسْتَطَعْتَ، وَاذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ كُلِّ شَجَرٍ وَحَجَرٍ، وَإِذَا عَمِلْتَ شَرًّا فَأَحْدِثْ لِلَّهِ تَوْبَةً، السِّرُّ بِالسِّرِّ، وَالْعَلَانِيَةُ بِالْعَلَانِيَةِ» قَالَ الشَّيْخُ الْإِمَامُ الزَّاهِدُ رَحِمَهُ اللَّهُ: قَوْلُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «عَلَيْكَ بِتَقْوَى اللَّهِ مَا اسْتَطَعْتَ» قَوْلُ أَدِيبٍ مُتَأَدِّبٍ بِأَدَبِ اللَّهِ تَعَالَى مُوَافِقٍ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَوْلًا وَفِعْلًا وَخُلُقًا لَا يَتَقَدَّمُ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَلَا يَتَأَتَّى عَلَيْهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. سَمِعَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ مُنْزِلًا عَلَيْهِ مُوحِيًا إِلَيْهِ {فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ} [التغابن: 16] ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ. فَيَجُوزُ أَنْ يَكُونَ مَعْنَى قَوْلِهِ: «مَا اسْتَطَعْتَ» أَيْ عَلَى مِقْدَارِ طَاعَتِكَ، وَمَبْلَغِ قُدْرَتِكَ، فَإِنَّكَ لَنْ تُطِيقَ قَدْرَهُ، وَلَا تَتَّقِيهِ حَقَّ تُقَاتِهِ؛ لِأَنَّهُ تَعَالَى لَا يُعْبَدُ حَقَّ عِبَادَتِهِ، وَلَا يُطَاقُ إِقَامَةُ حَقِّهِ عَلَى قَدْرِ مَا يَسْتَحِقُّهُ، لَكِنْ عَلَى قَدْرِ الْقُوَّةِ، وَمَبْلَغِ الطَّاقَةِ. وَيَجُوزُ أَنْ يَكُونَ قَوْلُهُ «مَا اسْتَطَعْتَ» أَيْ بِجَمِيعِ اسْتِطَاعَتِكَ، وَاسْتِفْرَاغِ طَاقَتِكَ وَبَذْلِ جُهُودِكَ حَتَّى لَا تُبْقِيَ مِمَّا تَسْتَطِيعُ، وَلَا تَسْتَبْقِيَ مِمَّا تُطِيقُ شَيْئًا إِلَّا بَذَلْتَهُ فِي تَقْوَاهُ طَلَبًا لِمَرْضَاتِهِ، وَوَفَاءً بِعَهْدِهِ، مُسْتَعِينًا بِاللَّهِ مُفْتَقِرًا إِلَيْهِ كَمَا قَالَ {إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ} [الفاتحة: 5] . وَقَوْلُهُ: «وَاذْكُرِ اللَّهَ عِنْدَ كُلِّ شَجَرٍ وَحَجَرٍ» أَيْ حَيْثُمَا كُنْتَ مِنْ سَفَرٍ وَحَضَرٍ فَيَكُونُ الشَّجَرُ إِشَارَةً إِلَى الْحَضَرِ، وَالْحَجَرُ عِبَارَةً عَنِ السَّفَرِ، وَيَجُوزُ أَنْ يَكُونَ مَعْنَاهُ فِي الرَّخَاءِ وَالشِّدَّةِ، وَالْخِصْبِ وَالْجَدْبِ، وَالسَّرَّاءِ وَالضَّرَّاءِ، فَيَكُونُ الشَّجَرُ عِبَارَةً عَنِ الْخِصْبِ وَهُوَ حَالُ الرَّخَاءِ وَالسَّرَّاءِ، وَالْحَجَرُ عِبَارَةً عَنِ الْجَدْبِ، وَهُوَ حَالُ الشِّدَّةِ وَالضَّرَّاءِ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى {الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَى جُنُوبِهِمْ} [آل عمران: 191] ، وَهُوَ الذِّكْرُ الْكَثِيرُ الَّذِي قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ {اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا} [الأحزاب: 41] . وَقَوْلُهُ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَإِذَا عَمِلْتَ شَرًّا فَأَحْدِثْ لِلَّهِ تَوْبَةً» أَشَارَ إِلَى ضَعْفِ الْبَشَرِيَّةِ وَعَجْزِ الْإِنْسَانِيَّةِ كَأَنَّهُ يَقُولُ: إِنَّكَ إِنْ تَوَقَّيْتَ بِجَمِيعِ اسْتِطَاعَتِكَ فَغَيْرُ سَلِيمٍ مِنْ شَرٍّ تَعْمَلُهُ، وَسُوءٍ تَأْتِيهِ، فَعَلَيْكَ بِالرُّجُوعِ إِلَى اللَّهِ، وَالتَّوْبَةِ إِلَيْهِ، وَلَمْ يَقُلْ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ1 إِيَّاكَ أَنْ تَعْمَلَ سُوءً، أَوِ احْذَرْ أَنْ تَأْتِيَ شَرًّا عِلْمًا مِنْهُ بِأَنَّ الْعَبْدَ مَجْرَى قَدَرِ اللَّهِ فَلَا يُمْكِنُهُ التَّحَرُّزَ عَمَّا قَدَّرَ اللَّهُ عَلَيْهِ

مكارم الأخلاق للخرائطي (ص: 217)

658 - حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ التَّرْقُفِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ غَالِبٍ، حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ سُلَيْمَانَ أَبُو مُعَاذٍ، عَنْ أَبِي سُلَيْمَانَ الْفِلَسْطِينِيِّ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنْمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: " لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: يَا مُعَاذُ، آمُرُكَ بِحِفْظِ الْجَارِ، وَرَحْمَةِ الْيَتِيمِ "

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (1/ 240)

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، ثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي عَاصِمٍ، ثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ حُمَيْدٍ، ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ رَجُلٍ، مِنْ أَهْلِ الشَّامِ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا مُعَاذُ، انْطَلِقْ فَارْحَلْ رَاحِلَتَكَ، ثُمَّ ائْتِنِي أَبْعَثْكَ إِلَى الْيَمَنِ» فَانْطَلَقْتُ فَرَحَلْتُ رَاحِلَتِي ثُمَّ جِئْتُ فَوَقَفْتُ بِبَابِ الْمَسْجِدِ حَتَّى أَذِنَ لِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَخَذَ بِيَدِي ثُمَّ مَضَى مَعِي فَقَالَ: «يَا مُعَاذُ، إِنِّي أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ، وَصِدْقِ الْحَدِيثِ، وَوَفَاءٍ بِالْعَهْدِ، وَأَدَاءِ الْأَمَانَةِ، وَتَرْكِ الْخِيَانَةِ، وَرَحْمَةِ الْيَتِيمِ، وَحِفْظِ الْجَارِ، وَكَظْمِ الْغَيْظِ، وَخَفْضِ الْجَنَاحِ، وَبَذْلِ السَّلَامِ، وَلِينِ الْكَلَامِ، وَلُزُومِ الْإِيمَانِ، وَالتَّفَقُّهِ فِي الْقُرْآنِ، وَحُبِّ الْآخِرَةِ، وَالْجَزَعِ مِنَ الْحِسَابِ، وَقِصَرِ الْأَمَلِ، وَحَسَنِ الْعَمَلِ، وَأَنْهَاكَ أَنْ تَشْتُمَ مُسْلِمًا، أَوْ تُكَذِّبَ صَادِقًا، أَوْ تُصَدِّقَ كَاذِبًا، أَوْ تَعْصِيَ إِمَامًا عَادِلًا»

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (1/ 241)

«يَا مُعَاذُ، اذْكُرِ اللهَ عِنْدَ كُلِّ حَجَرٍ وَشَجَرٍ، وَأَحْدِثْ مَعَ كُلِّ ذَنْبٍ تَوْبَةً، السِّرُّ بِالسِّرِّ، وَالْعَلَانِيَةُ بِالْعَلَانِيَةِ» رَوَاهُ ابْنُ عُمَرَ نَحْوَهُ أَخْبَرَنَاهُ الْحَسَنُ بْنُ مَنْصُورٍ الْحِمْصِيُّ، فِي كِتَابِهِ، ثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مَعْرُوفٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيَّاشٍ، ثَنَا أَبِي، عَنْ عُبَيْدِ اللهِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: لَمَّا أَرَادَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبْعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ رَكِبَ مُعَاذٌ رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، وَرَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَمْشِي إِلَى جَانِبِهِ بِوَصِيَّةٍ فَقَالَ: «يَا مُعَاذُ، أُوصِيكَ وَصِيَّةَ الْأَخِ الشَّفِيقِ، أُوصِيكَ بِتَقْوَى اللهِ»، فَذَكَرَ نَحْوَهُ وَزَادَ: «وَعُدِ الْمَرِيضَ، وَأَسْرِعْ فِي حَوَائِجِ الْأَرَامِلِ وَالضُّعَفَاءِ، وَجَالِسِ الْفُقَرَاءَ وَالْمَسَاكِينَ، وَأَنْصِفِ النَّاسَ مِنْ نَفْسِكَ، وَقُلِ الْحَقَّ وَلَا تَأْخُذْكَ فِي اللهِ لَوْمَةَ لَائِمٍ»

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (4/ 376)

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، وَعَبْدُ اللهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَا: نا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ شَبِيبٍ، قَالَ: ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ عَمْرٍو، ح. وَحَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مَخْلَدٍ، وَسَعْدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، قَالَا: ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، قَالَ: ثنا عَوْنُ بْنُ سَلَّامٍ، قَالَ: ثنا عَبْدُ الْغَفَّارِ أَبُو مَرْيَمٍ، قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَكَمُ، عَنْ مَيْمُونٍ، عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَلَمْ يَزَلْ يُوصِينِي، حَتَّى آخِرَ مَا أَوْصَانِي قَالَ: «عَلَيْكَ بِحُسْنِ الْخُلُقِ؛ فَإِنَّ أَحْسَنَ النَّاسِ خُلُقًا أَحْسَنُهُمْ دِينًا»

شعب الإيمان (10/ 380)

7660 - أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللهِ الْحَافِظُ، نا الْأَصَمُّ، نا الْعَبَّاسُ الدُّورِيُّ، نا إِبْرَاهِيمُ بْنُ شَمَّاسٍ السَّمَرْقَنْدِيُّ، نا الْفُضَيْلُ بْنُ عِيَاضٍ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، عَنْ مُعَاذٍ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصِنِي بِوَصِيَّةٍ، قَالَ: " اتَّقِ اللهَ حَيْثُ مَا كُنْتَ "، قَالَ: قُلْتُ: زِدْنِي، قَالَ: " أَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا "، قَالَ: قُلْتُ: زِدْنِي، قَالَ: " خَالِقِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ "

شعب الإيمان (10/ 380)

7662 - وَأَخْبَرَنَا أَبُو عَلِيٍّ الرُّوذْبَارِيُّ، أنا أَبُو طَاهِرٍ الْمُحَمَّدَ آبَادِيُّ، نا حَامِدُ بْنُ مَحْمُودٍ، نا إِسْحَاقُ بْنُ سُلَيْمَانَ، نا أَبُو سِنَانٍ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ أَبِي ثَابِتٍ، عَنْ مَيْمُونِ بْنِ أَبِي شَبِيبٍ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ مُعَاذٌ: فَإِذَا رَكْبُ ابْنِ صَفْوَانَ نَحْوَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، مَا أَرَى هَؤُلَاءِ إِلَّا سَائِلُوكَ عَنِّي، فَأَوْصِنِي وَاجْمَعْ، فَقَالَ: " اتَّقِ اللهَ حَيْثُمَا كُنْتَ، وَأَتْبِعِ السَّيِّئَةَ الْحَسَنَةَ تَمْحُهَا، وَخَالِطِ النَّاسَ بِخُلُقٍ حَسَنٍ "

شعب الإيمان (2/ 78)

544 - أَخْبَرَنَا أَبُو نَصْرِ بْنُ قَتَادَةَ، حدثنا أَبُو الْفَضْلِ بْنُ خُمَيْرَوَيْهِ، أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ نَجْدَةَ، حدثنا مَنْصُورٌ، حدثنا الْوَلِيدُ بْنُ أَبِي ثَوْرٍ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ رَجُلٍ عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: " اعْبُدِ اللهَ وَلَا تُشْرِكْ بِهِ شَيْئًا، وَاعْمَلْ لِلَّهِ كَأَنَّكَ تَرَاهُ، وَاذْكُرِ اللهَ عِنْدَ كُلِّ حَجَرٍ، وَشَجَرٍ وَإِنْ عَمِلْتَ سَيِّئَةً فِي سِرٍّ فَأَتْبِعْهَا حَسَنَةً، فِي سِرٍّ وَإِنْ عَمِلْتَ سَيِّئَةً عَلَانِيَةً فَأَتْبِعْهَا حَسَنَةً عَلَانِيَةً وَاتَّقِ اللهَ، وَإِيَّاكَ وَدَعْوَةَ الْمَظْلُومِ " وَذَكَرَ الْحَدِيثَ قَالَ: وَمِنْهَا الذِّكْرُ فِي الْخَلْوَةِ وَرُوِيَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِأَبِي رَزِينٍ: يَا أَبَا رَزِينٍ إِذَا خَلَوْتَ فَأَكْثِرْ ذِكْرَ اللهِ قَالَ الْبَيْهَقِيُّ رَحِمَهُ اللهُ: الْأَغْلَبُ أَنَّ الْمُرَادَ بِهِ

فِي هَذَا الْحَدِيثِ ذِكْرُ الْقَلْبِ لِئَلَّا يَكُونَ مِنْهُ فِي الْخَلْوَةِ ذَنْبٌ، لَا يُسْتَطَاعُ مِثْلُهُ فِي الْمَلَأِ، وَعَنْهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَبْعَةٌ يُظِلُّهُمُ اللهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ فَذَكَرَ الْحَدِيثَ وَرَجُلٌ ذَكَرَ اللهَ خَالِيًا فَفَاضَتْ عَيْنَاهُ

7. "Kolaylaştırın Zorlaştırmayın" Rivâyeti

مصنف عبد الرزاق الصنعاني (3/ 356)

5959 - عَنْ رَجُلٍ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: وَقَدْ ذَكَرَ مَعْمَرٌ بَعْضَهُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي يُحَدِّثُ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ: لَمَّا بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ وَأَبَا مُوسَى الْأَشْعَرِيَّ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَلَا تَفْتَرِقَا، وَتَطَاوَعَا» قَالَ أَبُو مُوسَى: إِنَّ شَرَابًا يُصْنَعُ بِأَرْضِنَا مِنَ الْعَسَلِ يُقَالَ الْبَتْعُ وَمِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْمَزْرُ فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ»

مسند ابن الجعد (ص: 93)

536 - حَدَّثَنَا عَلِيٌّ، أنا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَ مُعَاذًا، وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا، وَلَا تُعَسِّرَا، وَتَطَاوَعَا، وَلَا تُنَفِّرَا» . فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى: إِنَّ لَنَا شَرَابًا يُصْنَعُ بِأَرْضِنَا مِنَ الْعَسَلِ يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ، وَمِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ. فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» . قَالَ: فَقَالَ مُعَاذٌ لِأَبِي مُوسَى: كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ قَالَ: أَقْرَؤُهُ فِي صَلَاتِي، وَعَلَى رَاحِلَتِي، قَائِمًا، وَقَاعِدًا، وَمُضْطَجِعًا أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا. فَقَالَ مُعَاذٌ: لَكِنِّي أَنَامُ، ثُمَّ أَقُومُ، فَأَحْتَسِبُ نَوْمِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمِي. قَالَ: فَكَأَنَّ مُعَاذًا فَضُلَ عَلَيْهِ

537 - وَلَمْ يَلْقَ الثَّوْرِيُّ سَعِيدَ بْنَ أَبِي بُرْدَةَ، أَخْبَرَنِي بِذَلِكَ صَالِحٌ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ

538 - وَاسْمُ أَبِي بُرْدَةَ عَامِرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَيْسٍ قَالَ ذَلِكَ مَحْمُودُ بْنُ غَيْلَانَ، وَحَدَّثَنِي أَيْضًا، صَالِحُ بْنُ أَحْمَدَ، عَنْ أَبِيهِ

مسند أحمد ط الرسالة (32/ 518)

19742 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا مُوسَى، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُمَا: " يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا وَتَطَاوَعَا ". قَالَ أَبُو مُوسَى: يَا رَسُولَ اللهِ إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ: يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ، وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ: يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ "[262]

مسند أحمد ط الرسالة (32/ 472)

19699 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا، وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: " بَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا، وَتَطَاوَعَا وَلَا تَخْتَلِفَا " قَالَ: فَكَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فُسْطَاطًا يَكُونُ فِيهِ يَزُورُ أَحَدُهُمَا صَاحِبَهُ قَالَ أَبُو عَبْدِ الرَّحْمَنِ: أَظُنُّهُ عَنْ أَبِي مُوسَى

صحيح البخاري (4/ 65)

3038 - حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بَعَثَ مُعَاذًا وَأَبَا مُوسَى إِلَى اليَمَنِ قَالَ: «يَسِّرَا وَلاَ تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلاَ تُنَفِّرَا، وَتَطَاوَعَا وَلاَ تَخْتَلِفَا»

صحيح البخاري (5/ 161)

4341 - حَدَّثَنَا مُوسَى، حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ المَلِكِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا مُوسَى، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى اليَمَنِ، قَالَ: وَبَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى مِخْلاَفٍ، قَالَ: وَاليَمَنُ مِخْلاَفَانِ، ثُمَّ قَالَ: «يَسِّرَا وَلاَ تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا

---

[262] Hadisin isnadı Şeyhân'ın şartlarına göre sahîh görülmüştür. Bkz.İbn Hanbel, XXXII, 518.

وَلاَ تُنَفِّرَا»، فَانْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِلَى عَمَلِهِ، وَكَانَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا إِذَا سَارَ فِي أَرْضِهِ كَانَ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَحْدَثَ بِهِ عَهْدًا، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَسَارَ مُعَاذٌ فِي أَرْضِهِ قَرِيبًا مِنْ صَاحِبِهِ أَبِي مُوسَى، فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْهِ، وَإِذَا هُوَ جَالِسٌ، وَقَدِ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ وَإِذَا رَجُلٌ عِنْدَهُ قَدْ جُمِعَتْ يَدَاهُ إِلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاذٌ: يَا عَبْدَ اللَّهِ بْنَ قَيْسٍ أَيَّمَ هَذَا؟ قَالَ: هَذَا رَجُلٌ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلاَمِهِ، قَالَ: لاَ أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ، قَالَ: إِنَّمَا جِيءَ بِهِ لِذَلِكَ فَانْزِلْ، قَالَ: مَا أَنْزِلُ حَتَّى يُقْتَلَ، فَأَمَرَ بِهِ فَقُتِلَ، ثُمَّ نَزَلَ فَقَالَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ، كَيْفَ تَقْرَأُ القُرْآنَ؟ قَالَ: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، قَالَ: فَكَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ يَا مُعَاذُ؟ قَالَ: أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، فَأَقُومُ وَقَدْ قَضَيْتُ جُزْئِي مِنَ النَّوْمِ، فَأَقْرَأُ مَا كَتَبَ اللَّهُ لِي، فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي

صحيح البخاري (5/ 162)

4344 - حَدَّثَنَا مُسْلِمٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَدَّهُ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذًا إِلَى اليَمَنِ، فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلاَ تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلاَ تُنَفِّرَا وَتَطَاوَعَا»، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّ أَرْضَنَا بِهَا شَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ المِزْرُ، وَشَرَابٌ مِنَ العَسَلِ البِتْعُ، فَقَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ». فَانْطَلَقَا، فَقَالَ مُعَاذٌ لِأَبِي مُوسَى: كَيْفَ تَقْرَأُ القُرْآنَ؟ قَالَ: قَائِمًا وَقَاعِدًا وَعَلَى رَاحِلَتِي، وَأَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، قَالَ: أَمَّا أَنَا فَأَنَامُ وَأَقُومُ، فَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي، وَضَرَبَ فُسْطَاطًا، فَجَعَلاَ يَتَزَاوَرَانِ، فَزَارَ مُعَاذٌ أَبَا مُوسَى فَإِذَا رَجُلٌ مُوثَقٌ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَهُودِيٌّ أَسْلَمَ ثُمَّ ارْتَدَّ، فَقَالَ مُعَاذٌ: لَأَضْرِبَنَّ عُنُقَهُ تَابَعَهُ العَقَدِيُّ، وَوَهْبٌ، عَنْ شُعْبَةَ، وَقَالَ وَكِيعٌ، وَالنَّضْرُ، وَأَبُو دَاوُدَ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَوَاهُ جَرِيرُ بْنُ عَبْدِ الحَمِيدِ، عَنِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ

صحيح البخاري (8/ 30)

6124 - حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ، حَدَّثَنَا النَّضْرُ، أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، قَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا وَلاَ تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلاَ تُنَفِّرَا، وَتَطَاوَعَا» قَالَ أَبُو مُوسَى: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ العَسَلِ، يُقَالُ لَهُ البِتْعُ، وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ، يُقَالُ لَهُ المِزْرُ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ»

صحيح البخاري (9/ 70)

7172 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا العَقَدِيُّ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي، قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبِي، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، إِلَى اليَمَنِ، فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلاَ تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلاَ تُنَفِّرَا، وَتَطَاوَعَا» فَقَالَ لَهُ أَبُو مُوسَى إِنَّهُ يُصْنَعُ بِأَرْضِنَا البِتْعُ، فَقَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ»، وَقَالَ النَّضْرُ، وَأَبُو دَاوُدَ، وَيَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، وَوَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

صحيح مسلم (3/ 1358)

6 - (1732) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، وَأَبُو كُرَيْبٍ، وَاللَّفْظُ لِأَبِي بَكْرٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ، قَالَ: «بَشِّرُوا وَلَا تُنَفِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا»

صحيح مسلم (3/ 1359)

7 - (1733) حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا، وَتَطَاوَعَا وَلَا تَخْتَلِفَا»،

مسند البزار = البحر الزخار (8/ 117)

3119 - أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَبْدِ الْمَجِيدِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا إِسْرَائِيلُ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «بَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا» ، فَقَالَ مُعَاذٌ: إِنَّكَ تَبْعَثُنَا إِلَى أَرْضٍ كَثِيرَةِ الْأَشْرِبَةِ، فَمَا نَشْرَبُ؟، قَالَ: «اشْرَبُوا وَلَا تَشْرَبُوا مُسْكِرًا»

مسند البزار = البحر الزخار (8/ 130)

3138 - أَخْبَرَنَا مُوسَى بْنُ سُفْيَانَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَهْمِ ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَبَعَثَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا» ، وَهَذَا الْحَدِيثُ لَا نَعْلَمُ رَوَاهُ عَنِ الشَّعْبِيِّ عَنْ أَبِي بُرْدَةَ عَنْ أَبِي مُوسَى إِلَّا ابْنُ أَبِي لَيْلَى، وَلَا رَوَاهُ عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى إِلَّا عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ

مسند البزار = البحر الزخار (8/ 138)

3151 - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ هَيَّاجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى، قَالَ: أَخْبَرَنَا فُضَيْلُ بْنُ مَرْزُوقٍ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا وَلَا تَعَاصَيَا» ، فَقَالَ مُعَاذٌ: إِنَّا نَأْتِي أَرْضًا الْأَشْرِبَةُ فِيهَا كَثِيرَةٌ، فَقَالَ: «اشْرَبَا وَلَا تَشْرَبَا مُسْكِرًا» ،

مسند البزار = البحر الزخار (8/ 139)

3153 - أَخْبَرَنَا الْفَضْلُ بْنُ يَعْقُوبَ الرُّخَامِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ جَمِيلٍ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو عَوَانَةَ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، بَعَثَ كُلَّ وَاحِدٍ مِنَّا عَلَى مِخْلَافٍ، فَقَالَ: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا» ، فَانْطَلَقَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى عَمَلِهِ، فَكَانَ إِذَا أَرَادَ وَاحِدٌ مِنْهُمَا حَاجَةً مِنْ صَاحِبِهِ، أَتَاهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَأَحْدَثَ بِهِ عَهْدًا، فَدَنَا مُعَاذٌ مِنْ أَبِي مُوسَى، فَجَاءَ يَسِيرُ عَلَى بَغْلَتِهِ حَتَّى وَقَفَ عَلَيْهِ، وَإِذَا عِنْدَهُ رَجُلٌ قَدْ جُمِعَتْ يَدُهُ إِلَى عُنُقِهِ، فَقَالَ لِأَبِي مُوسَى: مَا هَذَا؟، قَالَ: هَذَا رَجُلٌ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ أَوْ كَفَرَ بَعْدَ إِسْلَامِهِ، فَقَالَ مَا أَنَا بِنَازِلٍ حَتَّى يُقْتَلَ، فَقُتِلَ ثُمَّ نَزَلَ

مسند البزار = البحر الزخار (8/ 164)

3186 - أَخْبَرَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ سَعِيدٍ الْجَوْهَرِيُّ، قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبُو أُسَامَةَ، قَالَ: حَدَّثَنِي بُرَيْدٌ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «بَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا»

مستخرج أبي عوانة (4/ 215)

6558 - حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ عَفَّانَ الْعَامِرِيُّ، وَأَبُو الْبَخْتَرِيِّ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شَاكِرٍ، قَالَا: ثنا أَبُو أُسَامَةَ، قَالَ: عَنْ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذَا بَعَثَ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِهِ فِي بَعْضِ أَمْرِهِ، قَالَ: «بَشِّرُوا، وَلَا تُنَفِّرُوا، وَيَسِّرُوا وَلَا تُعَسِّرُوا»

مستخرج أبي عوانة (4/ 215)

6560 - حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ مَسْعُودٍ، قثنا النَّضْرُ بْنُ شُمَيْلٍ، قثنا شُعْبَةُ، ح وَحَدَّثَنَا أَبُو حُمَيْدٍ، قثنا حَجَّاجٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: لَمَّا بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَبَا مُوسَى وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا وَتَطَاوَعَا» ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّا بِأَرْضٍ يُصْنَعُ فِيهَا شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ، وَشَرَابٌ مِنَ الشَّعِيرِ يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» ، فَلَمَّا خَرَجَا قَالَ أَحَدُهُمَا لِصَاحِبِهِ كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟، قَالَ: أَمَّا أَنَا فَأَنَامُ ثُمَّ أَقُومُ فَأَحْتَسِبُ قَوْمَتِي بِنَوْمَتِي، وَقَالَ حَجَّاجٌ: أَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي، وَقَالَ أَبُو مُوسَى: أَمَّا أَنَا فَأَقْرَؤُهُ قَائِمًا وَقَاعِدًا وَمُضْطَجِعًا، وَزَادَ حَجَّاجٌ: وَرَاكِبًا وَمَاشِيًا وَذَكَرَ أَشْيَاءَ مَعَ ذَلِكَ، وَقَالَا جَمِيعًا: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، فَكَانَ صُنْعُ مُعَاذٍ كَانَ أَفْضَلَهُمَا فَلَمَّا قَدِمَا كَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فُسْطَاطٌ، وَقَالَ حَجَّاجٌ: فَلَمَّا مَضَيَا كَانَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا فُسْطَاطٌ، زَادَ حَجَّاجٌ: وَكَانَا يَتَزَاوَرَانِ، وَقَالَا جَمِيعًا: فَأَتَى مُعَاذٌ أَبَا مُوسَى فَإِذَا رَجُلٌ كَانَ يَهُودِيًّا، فَأَسْلَمَ ثُمَّ تَهَوَّدَ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: هَذَا رَجُلٌ أَسْلَمَ ثُمَّ تَهَوَّدَ، وَقَدْ أَقْسَمْتُ أَنْ لَا أَبْرَحَ حَتَّى أَقْتُلَهُ، قَالَ مُعَاذٌ: وَأَنَا أُقْسِمُ أَنْ لَا أَبْرَحَ حَتَّى أَقْتُلَهُ

مستخرج أبي عوانة (4/ 215)

6559 - حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ حَبِيبٍ، قثنا أَبُو دَاوُدَ، ح وَحَدَّثَنَا الصَّغَانِيُّ، قثنا أَبُو النَّضْرِ، قَالَا: ثنا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَمُعَاذًا رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِلَى الْيَمَنِ، وَقَالَ لَهُمَا: «تطَاوَعَا، وَيَسِّرَا، وَلَا تُعَسِّرَا، وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا»

مستخرج أبي عوانة (4/ 216)

6561 - حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ الْعَلَاءِ، قثنا أَبِي، قثنا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، قثنا أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «انْطَلِقَا فَادْعُوا النَّاسَ إِلَى الْإِسْلَامِ وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا» ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفْتِنِي فِي شَرَابَيْنِ كُنَّا نَصْنَعُهُمَا بِالْيَمَنِ؟ وَذَكَرَ الْحَدِيثَ بِمَعْنَاهُ

مستخرج أبي عوانة (5/ 100)

7950 - حَدَّثَنَا هِلَالُ بْنُ الْعَلَاءِ الرَّقِّيُّ، قَالَ: ثَنَا أَبِي، قَثَنَا عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرٍو، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَبِي أُنَيْسَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، قَالَ: ثَنَا أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «انْطَلِقَا، فَادْعُوَا النَّاسَ إِلَى الْإِسْلَامِ، وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا، وَلَا تُعَسِّرَا» ، قَالَ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَفْتِنِي فِي شَرَابَيْنِ كُنَّا نَصْنَعُهُمَا بِالْيَمَنِ: الْبِتْعُ مِنَ الْعَسَلِ يُنْبَذُ، حَتَّى يَشْتَدَّ، وَالْمِزْرُ مِنَ الشَّعِيرِ، وَالذُّرَةِ يُنْبَذُ حَتَّى يَشْتَدَّ، قَالَ: وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَدْ أُعْطِيَ جَوَامِعَ الْكَلَامِ بِخَوَاتِيمِهِ: «أُحَرِّمُ كُلَّ مُسْكِرٍ أَسْكَرَ عَنِ الصَّلَاةِ» ، فَانْطَلَقْنَا، فَلَمَّا قَدِمْنَا الْيَمَنَ نَزَلَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا فِي، قُبَّةٍ عَلَى حِدَةٍ ، ثُمَّ جَعَلَا يَتَزَاوَرَانِ، قَالَ: فَزَارَ مُعَاذٌ أَبَا مُوسَى يَوْمًا، وَهُوَ فِي فَنَاءِ، قُبَّتِهِ فِي الظِّلِّ، فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ قَائِمٍ عِنْدَ أَبِي مُوسَى، وَأَبُو مُوسَى يُرِيدُ قَتْلَهُ، قَالَ: مُعَاذٌ مَا هَذَا يَا أَبَا مُوسَى؟، قَالَ: يَهُودِيٌّ أَسْلَمَ، ثُمَّ رَجَعَ عَنْ دِينِهِ إِلَى يَهُودِيَّتِهِ، قَالَ: مُعَاذٌ مَا أَنَا بِجَالِسٍ حَتَّى يُقْتَلَ، فَقَتَلَهُ، ثُمَّ جَلَسَا يَتَحَدَّثَانِ، قَالَ: يَا أَبَا مُوسَى كَيْفَ تَفْعَلُ بِالْقُرْآنِ؟، قَالَ: أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، قَالَ: أَتَنَقَّصُهُ تَنَقُّصًا، أَقْرَأُ عَلَى فَرْشِي، وَفِي صَلَاتِي، وَعَلَى رَاحِلَتِي، ثُمَّ قَالَ: أَبُو مُوسَى: كَيْفَ تَفْعَلُ أَنْتَ يَا أَبَا عَبْدِ الرَّحْمَنِ؟، قَالَ مُعَاذٌ: سَأُنَبِّئُكَ كَيْفَ أَفْعَلُ، أَمَّا أَنَا، فَأَبْدَأُ فَأَتَقَوَّى بِنَوْمَتِي عَلَى قَوْمَتِي، فَأَحْتَسِبُ فِي نَوْمَتِي، كَمَا أَحْتَسِبُ فِي قَوْمَتِي

مستخرج أبي عوانة (5/ 101)

7951 - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ الْحَرَّانِيُّ، قَالَ: ثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَنْبَأَ شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ، وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: أَبُو مُوسَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّ أَهْلَ الْيَمَنِ يَصْنَعُونَ شَرَابًا مِنَ الْعَسَلِ، يُقَالُ لَهُ الْبِتْعُ يُسْكِرُ، وَشَرَابًا مِنَ الشَّعِيرِ، يُقَالُ لَهُ الْمِزْرُ، يُسْكِرُ قَالَ: «أَعْلِمُوهُمْ أَنَّ كُلَّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» ، قَالَ لَهُمَا: «بَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا، وَلَا تُعَسِّرَا، وَتَطَاوَعَا» ، قَالَ: فَقَالَ مُعَاذٌ لِأَبِي مُوسَى: كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟، قَالَ: أَقْرَؤُهُ قَائِمًا، وَقَاعِدًا، وَمَاشِيًا، وَرَاكِبًا، وَعَلَى فِرَاشِي، وَعَلَى كُلِّ حَالٍ، أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا، فَقَالَ: مُعَاذٌ لَكِنِّي أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، أَتَقَوَّى بِهِ عَلَى آخِرِهِ، قَالَ: فَفَضُلَ فَعَلُ مُعَاذٍ، فَلَمَّا قَدِمَا الْيَمَنَ نَزَلَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا عَلَى حِدَةٍ، فَأَتَى مُعَاذٌ أَبَا مُوسَى ذَاتَ يَوْمٍ، وَعِنْدَهُ رَجُلٌ مُوثَقٌ، فَقَالَ: لَهُ مُعَاذٌ: مَا هَذَا؟، قَالَ: كَانَ يَهُودِيًّا، فَأَسْلَمَ، ثُمَّ تَهَوَّدَ، قَالَ يَزِيدُ: قَالَ: لِي شُعْبَةُ: وَاللَّهِ لَا أَزِيدُكَ، وَلَا غَيْرَكَ عَلَى هَذَا، وَلَوْ ضُرِبَتْ عُنُقِي

صحيح ابن حبان - محققا (12/ 193)

5371 _ أَخْبَرَنَا ابْنُ قُتَيْبَةَ, قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ مَوْهَبٍ, قَالَ: حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ, قَالَ: أَخْبَرَنِي مَالِكٌ, وَيُونُسُ, عَنِ ابْنِ شِهَابٍ, عَنْ أَبِي سَلَمَةَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

أَنَّهُ سَمِعَ عَائِشَةَ تَقُولُ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِتْعِ, فقال: "كل شراب أسكر حرام"

صحيح ابن حبان - محققا (12/ 194)

عَنْ عَائِشَةَ, قَالَتْ: سُئِلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْبِتْعِ فَقَالَ: "كُلُّ شراب أسكر حرام"

صحيح ابن حبان - محققا (12/ 195)

قال أبو حاتم: غريب غريب 1.

صحيح ابن حبان - محققا (12/ 196)

سَمِعْتُ مُعَاوِيَةَ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "كُلُّ مُسْكِرٍ عَلَى مؤمن حرام"

صحيح ابن حبان - محققا (12/ 197)

عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ, قَالَ: لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ أَمَرَنَا أَنْ يَنْزِلَ كل واحد منا قريبا مِنْ صَاحِبِهِ, فَقَالَ لَنَا: "يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا؛ وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا" فَلَمَّا قُمْنَا, قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ أَفْتِنَا فِي شَرَابَيْنِ كُنَّا نَصْنَعُهُمَا: الْبِتْعُ مِنَ الْعَسَلِ يُنْبَذُ حَتَّى يَشْتَدَّ, وَالْمِزْرُ مِنَ الشَّعِيرِ وَالذُّرَةِ يُنْبَذُ حَتَّى يَشْتَدَّ, فَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أوتي جوامع الكلم وخواتمه فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَرَامٌ عَلَيْكُمْ كُلُّ مُسْكِرٍ يُسْكِرُ عَنِ الصَّلَاةِ" قَالَ: وَأَتَانِي مُعَاذٌ يَوْمًا وَعِنْدِي رَجُلٌ كَانَ يهودي فَأَسْلَمَ, ثُمَّ تَهَوَّدَ فَسَأَلَنِي: مَا شَأْنُهُ فَأَخْبَرْتُهُ, فَقُلْتُ لِمُعَاذٍ: اجْلِسْ, فَقَالَ: مَا أَنَا بِالَّذِي أَجْلِسُ حَتَّى أَعْرِضَ عَلَيْهِ الْإِسْلَامَ, فَإِنْ قَبِلَ وإلا ضَرَبْتُ عُنُقَهُ, فَعَرَضَ عَلَيْهِ الْإِسْلَامَ, فَأَبَى أَنْ يُسْلِمَ, فَضَرَبَ عُنُقَهُ, فَسَأَلَنِي مُعَاذٌ يَوْمًا: كَيْفَ تَقْرَأُ الْقُرْآنَ؟ فَقُلْتُ: أَقْرَؤُهُ قَائِمًا وَقَاعِدًا, وَعَلَى فِرَاشِي أَتَفَوَّقُهُ تَفَوُّقًا, قَالَ: وَسَأَلْتُ مُعَاذًا: كَيْفَ تَقْرَأُ أَنْتَ؟ قَالَ: أَقْرَأُ وَأَنَامُ, ثُمَّ أَقُومُ, فَأَتَقَوَّى بِنَوْمَتِي عَلَى قَوْمَتِي, ثُمَّ أَحْتَسِبُ نَوْمَتِي بما أحتسب قومتي

صحيح ابن حبان - محققا (12/ 194)

ذكر السكر إذا تولد من الشراب الكثير حرم شراب قَلِيلِهِ

5373 _ أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْمُثَنَّى, قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ الْمَكِّيُّ, قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ, عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ سَمِعَهُ بن سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ, عَنْ أَبِيهِ

عَنْ جَدِّهِ, أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ, فَقَالَ لَهُمَا: "بَشِّرَا وَيَسِّرَا وَعَلِّمَا وَلَا تُنَفِّرَا, وَتَطَاوَعَا" فَلَمَّا وَلَّى مُعَاذٌ, رَجَعَ أَبُو مُوسَى, فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ, إِنَّ لَهُمْ شَرَابًا مِنَ الْعِنَبِ يُطْبَخُ حَتَّى يَعْقِدَ, وَالْمِزْرُ يُصْنَعُ مِنَ الشَّعِيرِ, فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "كُلُّ مَا أَسْكَرَ عَنِ الصَّلَاةِ فَهُوَ حرام"

مسند أبي داود الطيالسي (1/ 400)

498 - حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ لَهُمَا: «تَطَاوَعَا وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا»

مصنف ابن أبي شيبة (5/ 318)

26481 - حَدَّثَنَا وَكِيعٌ، عَنْ شُعْبَةَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا بَعَثَهُ وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، قَالَ: «يَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا»

مصنف ابن أبي شيبة (235) (9/ 60)

27011- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ، عَنْ شُعْبَةَ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، أَنَّ النَّبِيَّ صلى الله عليه وسلم لَمَّا بَعَثَهُ هُوَ وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ قَالَ : يَسِّرَا ، وَلاَ تُعَسِّرَا.

معجم أبي يعلى الموصلي (ص: 80)

67 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادٍ الْمَكِّيُّ، قَالَ: حَدَّثَنَا سُفْيَانُ بْنُ عُيَيْنَةَ، عَنْ عَمْرٍو، سَمِعَهُ مِنْ، سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَمُعَاذًا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ لَهُمَا: «يَسِّرَا وَبَشِّرَا، وَعَلِّمَا وَلَا تُنَفِّرَا» . وَأُرَاهُ قَالَ: «وَتَطَاوَعَا» . قَالَ: فَلَمَّا وَلَّى رَجَعَ أَبُو مُوسَى رَحِمَهُ اللَّهُ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، شَرَابٌ مِنَ الْعَسَلِ يُطْبَخُ حَتَّى يَعْقِدَ، وَالْمِزْرُ يُصْنَعُ مِنَ الشَّعِيرِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «كُلُّ مَا أَسْكَرَ عَنِ الصَّلَاةِ فَهُوَ حَرَامٌ» . قَالَ: فَلَمَّا قَدِمَا الْيَمَنَ نَزَلَا، فَالْتَقَيَا، فَتَذَاكَرَا قِيَامَ اللَّيْلِ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى رَحِمَهُ اللَّهُ: أَنَا أَقُومُ أَوَّلَ اللَّيْلِ وَآخِرَهُ. فَقَالَ مُعَاذٌ: أَنَا أَنَامُ أَوَّلَ اللَّيْلِ، وَأَقُومُ آخِرَهُ، وَأَحْتَسِبُ نَوْمَتِي كَمَا أَحْتَسِبُ قَوْمَتِي. قَالَ: وَجَاءَ مُعَاذٌ رَحِمَهُ اللَّهُ، وَعِنْدَ أَبِي مُوسَى رَجُلٌ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقَالَ: كَانَ كَافِرًا، فَأَسْلَمَ، ثُمَّ ارْتَدَّ. فَقَالَ مُعَاذٌ: لَا أَنْزِلُ، وَلَا أَجْلِسُ حَتَّى تَقْتُلَهُ. قَالَ: فَقُتِلَ "

المعجم الأوسط (1/ 132)

414 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ خُلَيْدٍ قَالَ: نا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ الْكِلَابِيُّ قَالَ: نا زُهَيْرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: بَعَثَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللهِ، أَوْصِنَا. فَقَالَ: «تَكَاثَفَا وَلَا تَعَاصَيَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا»

لَمْ يَرْوِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ زُهَيْرٍ إِلَّا عَمْرُو بْنُ عُثْمَانَ

المعجم الأوسط (7/ 250)

7416 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبَانَ، نا أَبُو حَفْصٍ عَمْرُو بْنُ عَلِيٍّ، نا عُمَرُ بْنُ أَبِي خَلِيفَةَ، حَدَّثَنِي زِيَادُ بْنُ مِخْرَاقٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: بَعَثَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: «تَسَانَدَا، وَتَطَاوَعَا، وَيَسِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا» فَخَطَبَ النَّاسَ مُعَاذٌ، فَحَثَّهُمْ عَلَى الْإِسْلَامِ، وَأَمَرَهُمْ بِالتَّفَقُّهِ وَالْقُرْآنِ، وَقَالَ: «أُخْبِرُكُمْ بِأَهْلِ الْجَنَّةِ وَأَهْلِ النَّارِ، إِذَا ذُكِرَ الرَّجُلُ بِخَيْرٍ، فَهُوَ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَإِذَا ذُكِرَ بِشَرٍّ، فَهُوَ مِنْ أَهْلِ النَّارِ»

لَمْ يَرْوِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ زِيَادِ بْنِ مِخْرَاقٍ إِلَّا عُمَرُ بْنُ أَبِي خَلِيفَةَ "

المعجم الصغير للطبراني (2/ 212)

1048 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نُوحٍ الْجُنْدِيسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ سُفْيَانَ الْجُنْدِيسَابُورِيُّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْجَهْمِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي قَيْسٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنِ الشَّعْبِيِّ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَا: بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ فَقَالَ: «اذْهَبَا فَتَطَاوَعَا وَلَا تَعَاصَيَا , وَبَشِّرَا وَلَا تُنَفِّرَا , وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا» , فَرَجَعَ أَبُو مُوسَى , فَقَالَ: إِنَّ بِهَا شَرَابَيْنِ يُقَالُ لِأَحَدِهِمَا: الْمِزْرُ وَهُوَ مِنَ الْحِنْطَةِ وَالشَّعِيرِ , وَيُقَالُ لِلْآخَرِ: الْبِتْعُ وَهُوَ مِنَ الْعَسَلِ , فَقَالَ: «حَرَامٌ كُلُّ مُسْكِرٍ يَصُدُّ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَالصَّلَاةِ» لَمْ يَرْوِهِ عَنِ الشَّعْبِيِّ إِلَّا ابْنُ أَبِي لَيْلَى، تَفَرَّدَ بِهِ عَمْرُو بْنُ أَبِي قَيْسٍ

المعجم الكبير للطبراني (11/ 312)

11841 - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ نَصْرِ بْنِ حُمَيْدٍ الْبَزَّازُ الْبَغْدَادِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ صَالِحٍ الْأَزْدِيُّ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدِ اللهِ الْعَرْزَمِيُّ، عَنْ شَيْبَانَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ عِكْرِمَةَ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: لَمَّا أُنْزِلَتْ {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا} [الأحزاب: 45] دَعَا النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِيًّا وَمُعَاذًا، وَقَدْ كَانَ أَمَرَهُمَا أَنْ يَخْرُجَا إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: " انْطَلِقَا وَبَشِّرَا، وَلَا تُنَفِّرَا، وَيَسِّرَا وَلَا تُعَسِّرَا، فَإِنَّهُ قَدْ أُنْزِلَتْ عَلَيَّ {يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا} [الأحزاب: 45] عَلَى أُمَّتِكَ {وَمُبَشِّرًا} [الأحزاب: 45] بِالْجَنَّةِ {وَنَذِيرًا} [البقرة: 119] مِنَ النَّارِ {وداعيًا} [الأحزاب: 46] إِلَى شَهَادَةِ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ {وسراجًا مُنِيرًا} [الأحزاب: 46] بِالْقُرْآنِ "

المعجم الكبير للطبراني (20/ 43)

66 - حَدَّثَنَا عُبَيْدُ بْنُ غَنَّامٍ، ثنا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، ثنا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى، ثنا أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ وَمُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ، فَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ» ، فَجَاءَ مُعَاذٌ إِلَى أَبِي مُوسَى يَزُورُهُ، وَإِذَا عِنْدَهُ رَجُلٌ مُوثَقٌ بِالْحَدِيدِ، فَقَالَ: يَا أَخِي أَبُعِثْنَا نُعَذِّبُ النَّاسَ أَمْ بُعِثْنَا نُعَلِّمُهُمْ وَنَأْمُرُهُمْ بِمَا يَنْفَعُهُمْ؟ فَقَالَ لَهُ: أَسْلَمَ، ثُمَّ كَفَرَ، فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أُحْرِقَهُ بِالنَّارِ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: إِنَّ لَنَا عِنْدَهُ بَقِيَّةً، قَالَ مُعَاذٌ: وَاللهِ لَا أَبْرَحُ أَبَدًا، قَالَ: فَأُتِيَ بِحَطَبٍ فَأُلْهِبَتْ فِيهِ النَّارُ، وَطَرَحَهُ

مسند الشاميين للطبراني (4/ 372)

3586 - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ، ثَنَا هَوْبَرُ بْنُ مُعَاذٍ الْحَرَّانِيُّ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنِ الْفَزَارِيِّ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنْ أَبِي أَرْطَأَةَ الْيَعْمُرِيِّ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَيُّمَا رَجُلٍ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ فَادْعُهُ، فَإِنْ تَابَ فَاقْبَلْ مِنْهُ، وَإِنْ لَمْ يَتُبْ فَاضْرِبْ عُنُقَهُ، وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ ارْتَدَّتْ عَنِ الْإِسْلَامِ [فَادْعُهَا] ، فَإِنْ تَابَتْ فَاقْبَلْ مِنْهَا [وَإِنْ أَبَتْ فاسْتَتِبْهَا] »

المعجم الكبير للطبراني (20/ 53)

93 - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْحَاقَ التُّسْتَرِيُّ، ثنا هَوْبَرُ بْنُ مُعَاذٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَمَةَ، عَنِ الْفَزَارِيِّ، عَنْ مَكْحُولٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْيَعْمَرِيِّ، عَنْ أَبِي ثَعْلَبَةَ الْخُشَنِيِّ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ: «أَيُّمَا رَجُلٍ ارْتَدَّ عَنِ الْإِسْلَامِ فَادْعُهُ، فَإِنْ تَابَ فَاقْبَلْ مِنْهُ، وَإِنْ لَمْ يَتُبْ فَاضْرِبْ عُنُقَهُ، وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ ارْتَدَّتْ عَنِ الْإِسْلَامِ فَادْعُهَا، فَإِنْ تَابَتْ فَاقْبَلْ مِنْهَا، وَإِنْ أَبَتْ فَاسْتَتِبْهَا»

مصنف ابن أبي شيبة (235) (12/ 271)

33419- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ حَجَّاجٍ ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ أَبِي بُرْدَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ أَبِي مُوسَى قَالَ : بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صلى الله عليه وسلم أَنَا وَمُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ ، قَالَ : فَأَتَانِي ذات يَوْمٍ ، وَعِنْدِي يَهُودِيٌّ قَدْ كَانَ مُسْلِمًا فَرَجَعَ عَنِ الإِسْلاَمِ إِلَى الْيَهُودِيَّةِ ، فَقَالَ : لاَ أَنْزِلُ حَتَّى تَضْرِبَ عُنُقَهُ قَالَ حَجَّاجٌ : وَحَدَّثَنِي قَتَادَةُ أَنَّ أَبَا مُوسَى قَدْ كَانَ دَعَاهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا.

مسند الطيالسي (3/ 522)

2150 - حدثنا أبو داود قال : حدثنا حماد بن سلمة ، عن ثابت ، عن أنس قال : إن أهل اليمن قدموا على رسول الله صلى الله عليه وسلم ، فقالوا يا رسول الله : ابعث معنا معاذ بن جبل يعلمنا كتاب ربنا وسنة نبينا ، فأخذ رسول الله صلى الله عليه وسلم بيد أبي عبيدة بن الجراح ، فقال : « هذا أمين هذه الأمة » فبعثه معهم

مسند أحمد ط الرسالة (32/ 315)

19544 - حَدَّثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى قَالَ أَخْبَرَنِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا، وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ " فَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ "

المستدرك على الصحيحين للحاكم (1/ 756)

2084 - أَخْبَرَنِي أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ، ثنا الْحَسَنُ بْنُ شَقِيقٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ نُمَيْرٍ، ثنا أَبِي، ثنا طَلْحَةُ بْنُ يَحْيَى، أَخْبَرَنِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «بَعَثَ مُعَاذًا، وَأَبَا مُوسَى إِلَى الْيَمَنِ وَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ» . «هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ هَكَذَا»

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (1/ 256)

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ مَالِكٍ، ثَنَا عَبْدُ اللهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ، حَدَّثَنِي أَبِي، ثَنَا ابْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ يَحْيَى، أَخْبَرَنِي أَبُو بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى، رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُ، «أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ مُعَاذًا وَأَبَا مُوسَى رَضِيَ اللهُ تَعَالَى عَنْهُمَا إِلَى الْيَمَنِ، وَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ»

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (5/ 39)

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ سَلْمٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ حَفْصٍ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عُبَيْدٍ الْمُحَارِبِيُّ، ثنا مُعَلَّى بْنُ هِلَالٍ، عَنْ زُبَيْدٍ، عَنْ أَبِي بُرْدَةَ، عَنْ أَبِي مُوسَى الْأَشْعَرِيِّ قَالَ: بُعِثْتُ أَنَا وَمُعَاذُ بْنُ جَبَلٍ، إِلَى الْيَمَنِ نُعَلِّمُهُمْ دِينَهُمْ غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ زُبَيْدٍ، تَفَرَّدَ بِهِ مُعَلَّى بْنُ هِلَالٍ، وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ: مَا كَتَبْتُهُ إِلَّا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ

مجمع الزوائد ومنبع الفوائد (6/ 261)

10576 - وَعَنْ أَبِي مُوسَى، وَمُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - بَعَثَهُمَا إِلَى الْيَمَنِ، وَأَمَرَهُمَا أَنْ يُعَلِّمَا النَّاسَ الْقُرْآنَ. قَالَ: فَجَاءَ مُعَاذٌ إِلَى أَبِي مُوسَى يَزُورُهُ فَإِذَا عِنْدَهُ رَجُلٌ مُوَثَّقٌ بِالْحَدِيدِ، فَقَالَ: يَا أَخِي، أَوَبُعِثْنَا نُعَذِّبُ النَّاسَ، إِنَّمَا بُعِثْنَا نُعَلِّمُهُمْ دِينَهُمْ، وَنَأْمُرُهُمْ بِمَا يَنْفَعُهُمْ، فَقَالَ: إِنَّهُ أَسْلَمَ ثُمَّ كَفَرَ.

فَقَالَ: وَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أُحْرِقَهُ بِالنَّارِ، فَقَالَ أَبُو مُوسَى: إِنَّ لَنَا عِنْدَهُ بَقِيَّةً، فَقَالَ: وَاللَّهِ لَا أَبْرَحُ أَبَدًا، قَالَ: فَأُتِيَ بِحَطَبٍ فَأَلْهَبَ فِيهِ النَّارَ وَكَتَّفَهُ وَطَرَحَهُ.

قُلْتُ: لَهُمَا فِي الصَّحِيحِ غَيْرُ هَذَا الْحَدِيثِ.

رَوَاهُ الطَّبَرَانِيُّ، وَرِجَالُهُ رِجَالُ الصَّحِيحِ.

8. Muâz'ın Yemenlilere Hitabı

حلية الأولياء وطبقات الأصفياء (8/ 249)

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ الطَّلْحِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ الْحَضْرَمِيُّ، ثنا عُبَيْدُ بْنُ يَعِيشَ، ح وَحَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ بْنِ مَحْمُودٍ، ثنا عَبْدُ اللهِ بْنُ وَهْبٍ، حَدَّثَنِي أَبُو سَعِيدٍ، ثنا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُحَارِبِيُّ , ثنا يُوسُفُ بْنُ أَسْبَاطٍ، ثنا الْمِنْهَالُ بْنُ الْجَرَّاحِ، عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نَسِيٍّ , عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنْمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ , فَقَالَ لِي: «يَا مُعَاذُ إِذَا كَانَ الشِّتَاءُ فَغَلِّسْ بِالْفَجْرِ وَأَطِلِ الْقِرَاءَةَ عَلَى قَدْرِ مَا يُطِيقُ النَّاسُ وَلَا تُمِلَّهُمْ , وَصَلِّ الظُّهْرَ إِذَا زَالَتِ الشَّمْسُ , وَصَلِّ الْعَصْرَ وَالشَّمْسُ بَيْضَاءُ نَقِيَّةٌ وَصَلِّ الْمَغْرِبَ إِذَا غَابَتِ الشَّمْسُ وَتَوَارَتْ بِالْحِجَابِ , وَصَلِّ الْعِشَاءَ وَأَعْتِمْ بِهَا فَإِنَّ اللَّيْلَ طَوِيلٌ فَإِذَا كَانَ الصَّيْفُ فَأَسْفِرْ بِالْفَجْرِ , فَإِنَّ اللَّيْلَ قَصِيرٌ وَالنَّاسُ يَنَامُونَ فَأَسْفِرْ لَهُمْ حَتَّى يُدْرِكُوهَا , وَصَلِّ الظُّهْرَ حِينَ تَبْيَضُّ الشَّمْسُ وَيَهُبُّ الرِّيحُ؛ فَإِنَّ النَّاسَ يَقِيلُونَ فَأَمْهِلْهُمْ حَتَّى يُدْرِكُونَا , وَصَلِّ الْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ فِي الشِّتَاءِ وَالصَّيْفِ عَلَى مِيقَاتٍ وَاحِدٍ» غَرِيبٌ مِنْ حَدِيثِ عُبَادَةَ عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ لَمْ نَكْتُبْهُ إِلَّا مِنْ حَدِيثِ الْمِنْهَالِ بْنِ جِرَاحٍ وَهُوَ جَزْرِيٌّ

شرح السنة للبغوي (2/ 199)

عَنْ عُبَادَةَ بْنِ نُسَيٍّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ غَنْمٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، قَالَ: بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ، فَقَالَ: " يَا مُعَاذُ، إِذَا كَانَ فِي الشِّتَاءِ، فَغَلِّسْ بِالْفَجْرِ، وَأَطِلِ الْقِرَاءَةَ قَدْرَ مَا يُطِيقُ النَّاسُ، وَلا تُمِلَّهُمْ، وَإِذَا كَانَ الصَّيْفُ، فَأَسْفِرْ بِالْفَجْرِ، فَإِنَّ اللَّيْلَ قَصِيرٌ، وَالنَّاسُ يَنَامُونَ، فَأَمْهِلْهُمْ حَتَّى يُدْرِكُوا حَدَّثَنَا

الزهد والرقائق لابن المبارك والزهد لنعيم بن حماد (1/ 545)

1566 - أَخْبَرَكُمْ أَبُو عُمَرَ بْنُ حَيَوَيْهِ، حَدَّثَنَا يَحْيَى، حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ، أَخْبَرَنَا ابْنُ الْمُبَارَكِ، أَخْبَرَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ قَالَ: بَعَثَ النَّبِيُّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ إِلَى الْيَمَنِ فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِمُ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ النَّاسُ فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْكُمْ «أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ، وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَأَنْ تُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ، وَإِنِ تُطِيعُونِي أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ، وَإِنَّمَا هُوَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ , إِقَامَةٌ فَلَا ظَعْنَ، وَخُلُودٌ فَلَا مَوْتَ» أَمَّا بَعْدُ

مصنف ابن أبي شيبة (7/ 82)

34365 - وَكِيعٌ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، قَالَ: لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ خَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: أَنَا رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ لَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَتُقِيمُوا الصَّلَاةَ وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ , وَإِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ , إِقَامَةٌ فَلَا ظَعْنَ وَخُلُودٌ فَلَا مَوْتَ

مصنف ابن أبي شيبة (235) (13/ 236)

35506- حَدَّثَنَا وَكِيعٌ ، عَنْ إسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ ، عَنِ الشَّعْبِيِّ ، قَالَ : لَمَّا قَدِمَ مُعَاذٌ إِلَى الْيَمَنِ خَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ ، وَقَالَ : أَنَا رَسُولُ رَسُولِ اللهِ إِلَيْكُمْ , أَنْ تَعْبُدُوا اللَّهَ لاَ تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا , وَتُقِيمُوا الصَّلاَةَ وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ ، وَإِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ ، إقَامَةٌ فَلاَ ظَعْنَ , وَخُلُودٌ فَلاَ مَوْتَ.

السنة لأبي بكر بن الخلال (4/ 74)

1193 - أَخْبَرَنَا أَبُو بَكْرٍ، قَالَ: ثنا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: ثنا يَحْيَى بْنُ سَعِيدٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبِي خَالِدٍ، قَالَ: ثنا عَامِرٌ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، لَمَّا بَعَثَهُ نَبِيُّ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ اجْتَمَعَ النَّاسُ عَلَيْهِ، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ وَقَالَ: «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ، أَنْ تَعْبُدُوهُ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمُوا الصَّلَاةَ، وَتُؤْتُوا الزَّكَاةَ، وَإِنْ تُطِيعُونِي، أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ، أَلَا إِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ إِقَامَةٌ فَلَا ظَعْنٌ، خُلُودٌ فَلَا مَوْتٌ، أَمَّا بَعْدُ»

المسند للشاشي (3/ 295)

1403 - حَدَّثَنَا عِيسَى بْنُ أَحْمَدَ، نا يَزِيدُ، نا إِسْمَاعِيلُ بْنُ أَبِي خَالِدٍ، عَنِ الشَّعْبِيِّ، أَنَّ مُعَاذَ بْنَ جَبَلٍ، لَمَّا قَدِمَ الْيَمَنَ حَمِدَ اللَّهَ وَأَثْنَى عَلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «أَلَا إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ فَاتَّبِعُونِي أَهْدِكُمْ سَبِيلَ الرَّشَادِ، وَإِنَّمَا هُوَ اللَّهُ وَحْدَهُ، وَالْجَنَّةُ وَالنَّارُ إِقَامَةٌ وَلَا ظَعْنَ، وَخُلُودٌ وَلَا مَوْتَ»

المعجم الأوسط (2/ 181)

1651 - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ قَالَ: نا مُحَمَّدُ بْنُ سَلَامٍ الْمَنْبِجِيُّ قَالَ: نا سَعِيدٌ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ صَالِحٍ الطَّائِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ سَابِطٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ قَالَ: لَمَّا بَعَثَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ قَالَ: «قُلْ: أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ إِلَيْكُمْ، وَاعْلَمُوا أَنَّ الْمَرَدَّ إِلَى الْجَنَّةِ أَوْ إِلَى النَّارِ، خُلُودٌ لَا مَوْتٌ، وَإِقَامَةٌ لَا ظَعْنٌ، فِي أَجْسَادٍ لَا تَمُوتُ»

لَمْ يَرْوِ هَذَا الْحَدِيثَ عَنْ حَبِيبٍ إِلَّا سَعِيدٌ

المعجم الكبير للطبراني (20/ 175)

375 – حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِرْقٍ الْحِمْصِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، ثنا بَقِيَّةُ بْنُ الْوَلِيدِ، ثنا حَبِيبُ بْنُ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ، فَلَمَّا قَدِمَ عَلَيْهِمْ قَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْكُمْ، يُخْبِرُكُمْ «أَنَّ الْمَرَدَّ إِلَى اللهِ، إِلَى جَنَّةٍ أَوْ نَارٍ، خُلُودٌ وَلَا مَوْتَ، وَإِقَامَةٌ وَلَا ظَعْنَ»

مسند الشاميين للطبراني (2/ 165)

1117 - حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِرْقٍ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُصَفَّى، ثَنَا بَقِيَّةُ، عَنْ حَبِيبِ بْنِ صَالِحٍ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَابِطٍ، عَنْ مُعَاذِ بْنِ جَبَلٍ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ بَعَثَهُ إِلَى الْيَمَنِ فَقَدِمَ عَلَيْهِمْ فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ، إِنِّي رَسُولُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ , [يُخْبِرُكُمْ] : «أَنَّ الْمَرَدَّ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ إِلَى جَنَّةٍ أَوْ نَارٍ , فَخُلُودٌ لَا مَوْتَ , وَإِقَامَةٌ لَا ظَعْنَ فِي أَجْسَادٍ [لَا تَمُوتُ] »

ÖZGEÇMİŞ

Sema GÜL, 22.02.1991 tarihinde Çorum'un Alaca ilçesinde doğmuştur. Lise eğitimini Alaca İmam-Hatip Lisesi'nde, Lisans eğitimini Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Bölümü'nde tamamlamıştır. Halen Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Hadis Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yapmaktadır.

Yabancı dil olarak Arapça bilmektedir. Sinop Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı'nda Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.